

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

The sustainability of the service sector community amid
the diversity in Narathiwat Province.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

Sustainability of a peaceful community amid diversity in the Southern
Border Provinces

โดย

พระมหาสมคิด สมุปนโน

นายนิเวศน์ มณีรัตนวงศ์

ดร.ธนาวัต นิมเริง

นายรัชชเมธ จันทนวล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCURS 800765033

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

The sustainability of the service sector community amid
the diversity in Narathiwat Province.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

Sustainability of a peaceful community amid diversity in the Southern
Border Provinces

โดย

พระมหาสมคิด สมปนโน

นายนิเวศน์ มณีรัตนวงศ์

ดร.ธนาวัต นิมเริง

นายรัชชเมธ จันทนวล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCURS 800765033

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research sub-project ๓

The sustainability of the service sector community amid
the diversity in Narathiwat Province.

Under Research Plan

Sustainability of a peaceful community amid diversity in the Southern
Border Provinces

BY

Phramahasomkhid Sompanno (Inkaew)

Mr.Niwet Manirattanauaong

Dr.Tanawadee Nimruang

Mr.Ratchamet Chantanual

MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity, Pattani Buddhist College

B.E. 2565

Research Project Funded

By Thailand Science Research and innovation Fund.

MCURS 800765033

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ผู้วิจัย: พระมหาสมคิด สมบูรณ์
นายนิเวศน์ มณีรัตนวงศ์
ดร.ธนาดี นิมเริง
นายรัชชเมธ จันทนวล

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๕

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและศึกษาจากภาคสนาม ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชุมกลุ่มย่อยและทำกิจกรรมพัฒนา

ผลการวิจัยพบว่า

ด้านรูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส พบว่า รูปแบบการบริการได้ปรากฏใน ๒ มิติ คือ มิติที่ ๑ การบริการที่เริ่มต้นจากนโยบายด้านการท่องเที่ยวจากภาครัฐและได้ส่งต่อมาสู่ระดับปฏิบัติการที่ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนจะต้องปฏิบัติร่วมกันโดยภาครัฐจะอยู่ทั้งในฐานะเป็นผู้กำหนดนโยบายและเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบายควบคู่กับภาคประชาชน มิติที่ ๒ การบริการที่เป็นการขับเคลื่อนตามธรรมชาติอันได้แก่ภาคประชาชนที่อยู่ในกลุ่มผู้ประกอบการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ร้านอาหาร รถบริการรับจ้าง ซึ่งเป็นการประกอบการเพื่อเลี้ยงชีพของตนตามปกติที่ถึงแม้จะไม่มีนโยบายด้านการบริการจากภาครัฐมากำกับดูแล กลุ่มผู้ประกอบการดังกล่าวก็มีรูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่เป็นของเฉพาะตนอยู่แล้ว

ด้านการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส พบว่า ในการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการ จำเป็นที่จะต้อง ๑) พัฒนาด้านความเข้มแข็งของกลุ่มผู้

ให้บริการ ๒) สร้างความร่วมมือภายในและภายนอกชุมชน นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือระหว่างกันจะต้องอยู่ภายใต้ระบบที่กำหนดและภาคบริการจะต้องไม่แข่งขันกันอย่างไม่เป็นธรรมตลอดถึงต้องช่วยเหลือเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน

ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา พบว่า เครือข่ายความร่วมมือที่ใหญ่และสำคัญที่สุดคือหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาชน รองลงมาคือเครือข่ายภาคประชาชนกับประชาชนที่ประกอบอาชีพด้านการบริการที่แตกต่างกัน โดยในประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายสรุปได้ว่าสมาชิกในเครือข่ายจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึง ๑) ความจำเป็นในการมีเครือข่าย ๒) ความเป็นเครือข่ายจำเป็นต้องมีระบบ ๓) การวิเคราะห์บทบาทสมาชิกในเครือข่าย ๔) ผลประโยชน์จากการทำงานเชิงเครือข่าย เมื่อเข้าใจในสาระสำคัญทั้ง ๔ ประการนี้แล้วจึงควรทำหน้าที่ที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่พลสมาชิกในเครือข่าย

คำสำคัญ : ความยั่งยืนของชุมชน, การบริการ, การท่องเที่ยว,

Research Title: The sustainability of the service sector community amid

the diversity in Narathiwat Province.

Researchers: Phramahasomkhid Sompanno (Inkaew)

Niwet Manirattanauaong

Dr.Tanawadee Nimruang

Ratchamet Chantanual

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Pattani Buddhist College

Fiscal Year: 2565/2022

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and innovation Fund.

ABSTRACT

The objective of this study was 1) to study the service model of the tourism service provider community among the diversity in Narathiwat Province 2) develop participatory activities in community service in the tourism service sector among the diversity in Narathiwat Province and 3) to strengthen the network of cooperation in community service in the tourism service sector among the diversity in Narathiwat Province. It is a qualitative research and study from the field. The data collection method was used by in-depth interviews. Small group meetings and development activities.

The results showed that

Regarding the service model of the tourism service provider community among the diversity in the area of Narathiwat Province, it was found that the service model appeared in 6 dimensions: the first dimension, the service that started from the tourism policy from the government and received It is passed on to the operational level where both the government and the people's sector must act together, whereby the government will be both a policy maker and a policy follower along with the people's sector. Naturally, this includes the people sector that is in various tourism-related operators such as hotels, restaurants, taxi service. This is their

normal livelihood operation, although there is no government service policy to supervise. Such operators already have their own unique form of tourism services.

Regarding the development of participatory activities in community service in the tourism service sector among the diversity in Narathiwat Province, it was found that in the development of participatory activities in community service work in the service sector, It is imperative to 1) develop the strength of service providers ; 2) build cooperation within and outside the community. In addition, cooperation between each other must be built within the established system and the service sector must not compete with each other. It is fair to help each other benefit.

Regarding the strengthening of cooperation networks in community services in the tourism service sector among the diversity in Narathiwat Province, it was found that the largest and most important network of cooperation was government agencies and the people's sector. followed by a network of people and people working in different service professions. In the issue of network building, it can be concluded that network members need to understand 1) the need for networking 2) networking needs to be systematic 3) analysis of the role of network members 4) Benefits from networking After understanding these four essentials, it should serve to benefit the masses of the members of the network.

Keywords : community sustainability, service, tourism ,

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาช่วยเหลือจาก พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. และพระมหาชุตีภัก อภินนุโท ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้การศึกษาค้นคว้ามีความถูกต้อง สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาค้นคว้าขอขอบพระคุณ เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ที่พักและอำนวยความสะดวกในการ เก็บข้อมูลทุก ๆ ด้าน

ขอกราบขอบขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ ปัตตานี ที่เมตตาและเป็นกำลังใจ แรงผลักดัน และให้การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นอย่างดีมาตลอด

ขอขอบคุณบุคคลในครอบครัว ผู้ร่วมงานที่เป็นแรงสนับสนุน ให้การช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจในการศึกษาจนสำเร็จลุล่วงด้วยดีคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัยฉบับนี้ขอบอບบูชา พระคุณบิดา คุณมารดาคุณครูบาอาจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระมหาสมคิด สมปนโน และคณะ

ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตโครงการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๔
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน.....	๑๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย.....	๒๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	๒๘
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๕
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	๕๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๒
๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๕๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๓
๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๖
๓.๖ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๖
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๗

สารบัญ (ต่อ)

๔.๑ การศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส.....	๕๗
๔.๒ การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส.....	๗๖
๔.๓ การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส.....	๘๔
๔.๔ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๘๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๙๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๙๒
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๐๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๘
บรรณานุกรม.....	๑๐๙
ภาคผนวก.....	๑๑๖
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	๑๑๗
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา.....	๑๒๓
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ	๑๓๓
ภาคผนวก ง การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๓๘
ภาคผนวก จ ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact).....	๑๔๐
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๔๔
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๕๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย.....	๕
แผนภาพที่ ๒ แสดงรูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในระดับการขับเคลื่อนนโยบาย...	๖๔
แผนภาพที่ ๓ แสดงการขับเคลื่อนนโยบายในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ...	๖๗
แผนภาพที่ ๔ แสดงการให้บริการด้านการท่องเที่ยวโดยชาวชุมชนภายใต้นโยบายรัฐ.....	๗๔
แผนภาพที่ ๕ แสดงองค์ประกอบที่นำไปสู่ความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวของชุมชน.....	๗๗
แผนภาพที่ ๖ แสดงสถานะการให้บริการของชาวชุมชน.....	๗๘
แผนภาพที่ ๗ แสดงองค์ประกอบที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการ.....	๘๙

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบที่ ๑ พระพุทธรูปทักษิณมิ่งมงคล วัดเขากง.....	๖๐
ภาพประกอบที่ ๒ มัสยิดวาตีสยฐาน หรือมัสยิด ๓๐๐ ปี.....	๖๐
ภาพประกอบที่ ๓ ศาลเจ้าแม่โต๊ะโม๊ะ.....	๖๑
ภาพประกอบที่ ๔ เทวสถานองค์พระพิฆเนศ.....	๖๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ประเทศไทยในอดีตได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรมที่เน้นการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อการดำรงชีพในระดับครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งหากพิจารณาถึงภาพลักษณ์ของประเทศไทยในยุคนั้นก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นประเทศเกษตรกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งก่อนที่จะอุตสาหกรรมจะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ชุมชนดั้งเดิมของไทยมีพื้นฐานของการนำผลผลิตทางการเกษตรและพืชทาง่ายใกล้ตัวมาผลิตเป็นสินค้าหัตถกรรมที่ไม่มีความซับซ้อนเพื่อใช้สอยหรือซื้อขายกันในวงแคบในชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียง โดยรอบ ก่อนที่จะมีโรงสีข้าว โรงงานกระดาษ โรงเลื่อยไม้ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย^๑

ในช่วงเวลานับหลายศตวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยได้มุ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมควบคู่ไปกับการเกษตรกรรมเป็นหลัก เพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ จากสภาวะการณ์ปัจจุบันการพัฒนาประเทศให้มีความยั่งยืนไม่ได้พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว องค์การสหประชาชาติได้จัดประเภทกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ อาจแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ^๒ ภาคบริการไม่มีการผลิตสินค้าที่เป็นตัวตน แต่เป็นกิจกรรมที่สนองต่อความต้องการของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ในช่วงที่ภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมประสบกับปัญหาการชะลอตัวในการเจริญเติบโตและมีการส่งออกที่ลดลง รัฐบาลจึงให้ความสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมในภาคบริการมากขึ้น เช่น ในระหว่างปี ๒๕๕๘ ถึงปัจจุบัน เศรษฐกิจไทยมีอัตราการขยายตัวที่ตกต่ำ และมีการส่งออกที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่การท่องเที่ยวจากต่างประเทศยังมีการขยายตัว ทำรายได้เข้าประเทศได้มาก แม้ไม่สามารถส่งผลทำให้เศรษฐกิจไทยโดยรวมมีอัตราการเจริญเติบโตในระดับสูง แต่ก็สามารถชดเชยการชะลอตัวที่เกิดจากความซบเซาในภาคเศรษฐกิจภาคอื่นๆ ได้ในระดับหนึ่ง แม้ในภาคบริการมีสาขาต่างๆ ที่มีลักษณะที่หลากหลาย แต่มีประเด็นยุทธศาสตร์ร่วมกันที่สำคัญ คือ การเพิ่มผลิตภาพและขีดความสามารถในการแข่งขัน การส่งเสริมการพัฒนาบริการที่มีคุณภาพมาตรฐานที่สอดคล้องกับ

^๑ <https://tuccplc.com/ออนไลน์ วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔>.

^๒ <https://laymaneeconomicsblog.wordpress.com/๒๐๑๖/๑๐/๑๑/ภาคบริการในเศรษฐกิจไทย/ ออนไลน์ วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔>

ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของประเทศ ทำให้รัฐบาลได้มีนโยบายในการพัฒนาชุมชนภาคบริการเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจภายในประเทศ และพัฒนาชุมชนในภาคบริการได้ความยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น

จากแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)^๓มีกรอบแนวคิดด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการให้สามารถแข่งขันได้ เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิต และมีรายได้ที่ดีขึ้น รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)^๔ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน มีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการ และพันธกิจกระทรวงมหาดไทย ข้อ ๕. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและแก้ไข ปัญหาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๕ ซึ่งได้มุ่งเน้นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนภารกิจอำนาจหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ รวมทั้งเสริมสร้างความสามารถและความเข้มแข็งของชุมชน สามารถลดความเหลื่อมล้ำของสังคม มุ่งเน้นเสริมสร้างรายได้และความเจริญความเข้มแข็งความยั่งยืนทางเศรษฐกิจภาคบริการในท่ามกลางความหลากหลายภายในชุมชน โดยให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของรัฐบาลในปัจจุบัน จากแนวทางการพัฒนาประเทศจึงทำให้มองเห็นถึงสำคัญของภาคบริการภายในชุมชน และมีแนวทางในการส่งเสริมให้ภาคบริการมีการพัฒนาเป็นเศรษฐกิจที่มีความยั่งยืนภายในชุมชนให้มีความก้าวหน้าต่อไป

จังหวัดนราธิวาสเป็นจังหวัดหนึ่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มากมาย มีแหล่งอันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่นในภาคบริการของจังหวัดที่ไม่ด้อยไปกว่าจังหวัดปัตตานี และยะลาซึ่งเป็นจังหวัดชายแดนใต้ด้วยกัน แต่เนื่องด้วยหลายทศวรรษที่ผ่านมาพื้นที่จังหวัดนราธิวาสต้องตกอยู่ในสถานการณ์ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุรุนแรงในพื้นที่ ทำให้สถานการณ์ด้านการประกอบอาชีพโดยเฉพาะให้บริการของประชาชนในจังหวัดนราธิวาสเกิดความชบเซาโดยเฉพาะการบริการด้านการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอยู่ในท่ามกลางความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ แต่ประชาชนในพื้นที่ยังคงมีการขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเพื่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะอาชีพด้านการ

^๓ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)

^๔แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)

^๕ http://www.moi.go.th/portal/page?_pageid=๘๑๔,๑๐๖๖๘๓๒&_dad=portal&_schema=PORTAL

บริการต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว เป็นต้น เพราะการบริการถือเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบอาชีพของชาวชุมชน แต่การประกอบอาชีพด้านการบริการต่าง ๆ เหล่านี้ได้อยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของอาชีพได้

จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ทั้งนี้เพื่อพัฒนาชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนอันเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส
๒. เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส
๓. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

๑.๓ ขอบเขตโครงการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาถึง รูปแบบการขับเคลื่อนงานด้านการให้บริการของกลุ่มชุมชนที่ประกอบอาชีพให้บริการด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนถึงลักษณะความร่วมมือระหว่างกันที่นำไปสู่ความยั่งยืนของอาชีพในท่ามกลางความหลากหลายด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส โดยกำหนดเอาหน่วยงานที่ให้บริการด้านการอำนวยความสะดวกในการรับบริการ ทั้งนี้เพื่อจะได้กำหนดขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา ดังนี้

๑. องค์ความรู้ด้านการให้บริการ
๒. รูปแบบการให้บริการ
๓. ความร่วมมือด้านการให้บริการ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ประชากรในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้ให้บริการทั้งภาครัฐและภาคประชาชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสใน ๓ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มงานบริการด้านการท่องเที่ยว ในอำเภอเมือง
๒. กลุ่มงานบริการด้านการท่องเที่ยว ในอำเภอดงขี้เหล็ก
๓. กลุ่มงานบริการด้านการท่องเที่ยวในอำเภอสว่าง-โกลก

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๔ – ตุลาคม ๒๕๖๕ รวมระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ๑๐ เดือน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะ

ความยั่งยืน หมายถึง ระดับหรือทิศทางของการพัฒนาด้านการบริการเพื่อการดำรงอยู่ได้อย่างคงทนถาวรและเกิดผลกระทบที่ดีต่อชาวชุมชนหรือสังคม

ชุมชนภาคบริการ หมายถึง กลุ่มประชาชนทั้งภาครัฐและเอกชนที่ประกอบอาชีพให้บริการการท่องเที่ยวในพื้นที่ ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอดงขี้เหล็ก และอำเภอสว่าง-โกลก ของจังหวัดนราธิวาส

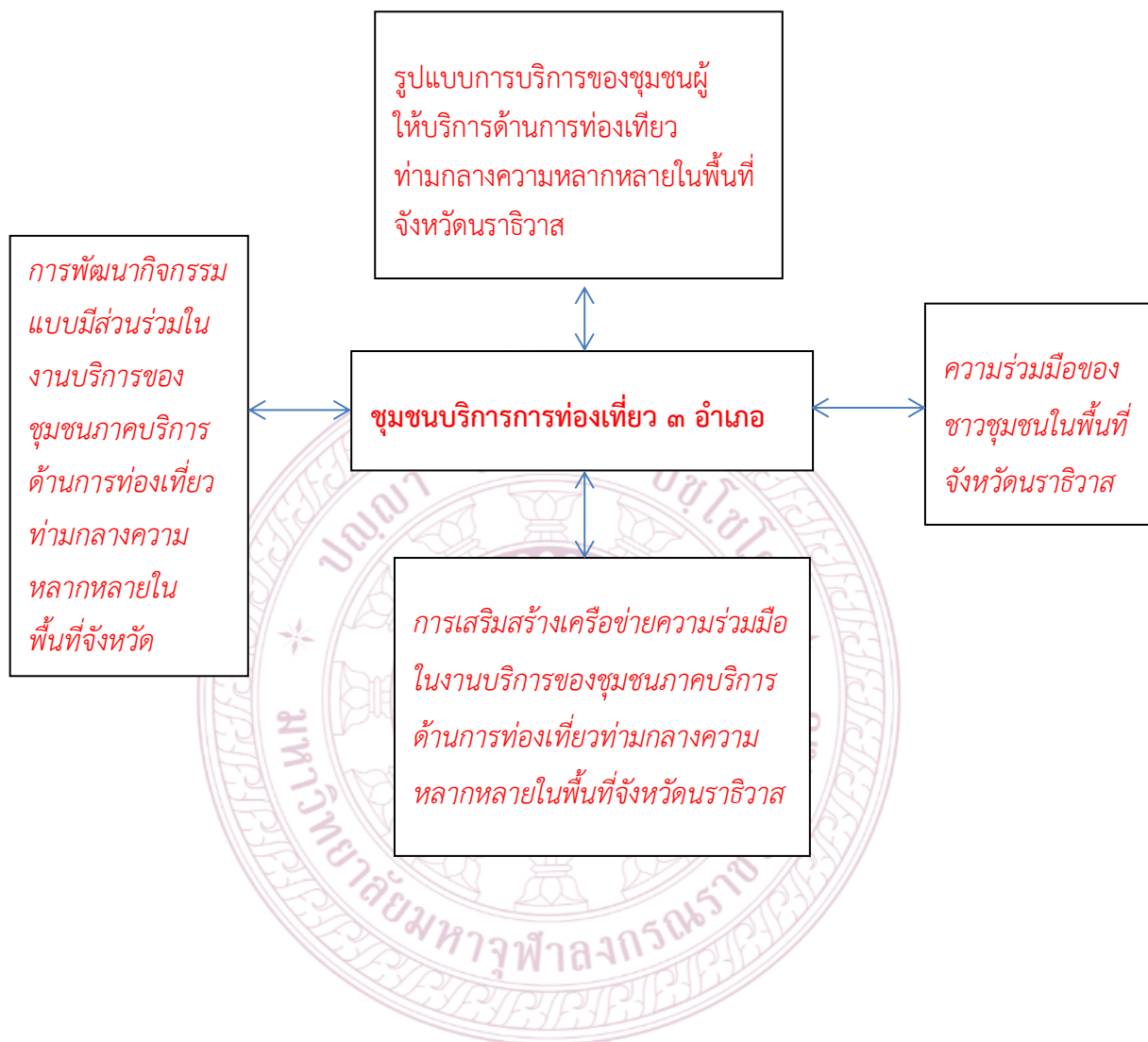
กิจกรรมแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กิจกรรมที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมหรือส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนงานด้านการบริการด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน โดยกลุ่มบุคคลอาจจะมีวิธีการในการทำต่างกันแต่มีเป้าหมายคือความสำเร็จเป็นอย่างดีเดียวกันคือความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้

เครือข่าย หมายถึง ระบบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล หรือการประสานงานกันระหว่างบุคคล และองค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ในการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ การให้ข้อมูล และผลประโยชน์บางอย่างระหว่างกันและกัน

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รูปแบบการขับเคลื่อนงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในการสร้างความยั่งยืนท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส
๒. ได้พัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส
๓. ได้เครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

๑.๖ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาสมุ่งศึกษาถึงประเด็นความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่เป็นสำคัญ ดังนั้นในการนำเสนอถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) เป็นคำที่ใช้กันมากในการพัฒนาประเทศ มีการให้คำนิยามแตกต่างกันไปตามการแปลความของประเทศต่างๆ และได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development [WCED]) หรือที่เรียกในอีกนามหนึ่งว่าคณะกรรมการบรันต์แลนด์ (Brundtland Commission) กล่าวไว้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมาที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขา” (Sustainable development is development which meets the needs current generations without compromising the ability of future generations to meet their own needs) ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีระบบสังคมที่เป็น สังคมธรรมรัฐ มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นฐานในการผลิตเพื่อนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Brundtland

commission, ๑๙๘๗) นอกจากนี้ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ยังเสนอเพิ่มเติมว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนควรตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรมที่ยึดถือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วย^๖

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การพัฒนาที่มีดุลยภาพครบทั้ง ๓ ด้าน ประกอบด้วย ชีวิตมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ลดการเบียดเบียนกัน และเกื้อกูลต่อกันให้มากขึ้น^๗

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพกล่าวว่า แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวความคิดที่ ประนีประนอมระหว่างกลุ่มที่นิยมการพัฒนากับกลุ่มที่นิยมสิ่งแวดล้อม ทั้งโลกที่ร่ำรวยและโลกที่ยากจน ต่างก็มีความพึงพอใจในแนวคิดนี้ เนื่องจาก เป็นแนวคิดที่ทำให้การพัฒนาและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ไปด้วยกันได้ กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธความเจริญก้าวหน้าและมองว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็น และสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการทำลายสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่ยั่งยืนยังหมายถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรกายภาพ มาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความอยู่ดีกินดี และความสุขสมบูรณ์ การพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้นอยู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยสรุปแล้ว คือ การพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ^๘

ชัยศ อิมสุวรรณ์ กล่าวว่าแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาที่ต้องการการจัดการทรัพยากรทั้งธรรมชาติและมนุษย์ รวมทั้งทรัพยากรการเงินและวัสดุทั้งปวงให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่งและอยู่ดีกินดี โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสงวนไว้สำหรับคนรุ่นหลัง และการที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะเกิดการสมดุลของการพัฒนา เศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมได้นั้นจะต้องพัฒนานคนให้มีความรู้ความสามารถมีศักยภาพในการจัดการการพัฒนา^๙

^๖นางกัญพร ธีรเวคิน. “ประสิทธิผลการบริหารจัดการของกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทย” (ดุชนิพนธ์ หลักปรัชญาปรัชญาดุชนิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๖๐). หน้า ๒๔

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๔๙). “การพัฒนาที่ยั่งยืน”. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลทีทอง, ๒๕๔๙). น. ๑๐๖

^๘ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. “วิถีใหม่แห่งการพัฒนาวិถีวิทยาศึกษาสังคมไทย”. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙). น. ๒๑

^๙ชัยศ อิมสุวรรณ์. “การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุชนิพนธ์ บัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓. น.๒

ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาในลักษณะบูรณาการ เป็นองค์รวมที่ตัวแปรทั้งหลายต้องมาประสานกันครบองค์อย่างมีดุลยภาพ แม้ว่าจะอยู่ในบริบทที่มีความหลากหลายบนความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาตามขีดความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรของตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นความพยายามในการทำให้ดีขึ้นอย่างมั่นคง ถาวร บนพื้นฐานของศักยภาพและทรัพยากรที่มีจำกัด โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความสมดุลทุกมิติ เน้นการพัฒนาบนฐานทรัพยากร จุดแข็ง และศักยภาพของตนเอง รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและยั่งยืนตลอดไป^{๑๐}

วสุธร ต้นวัฒนกุล กล่าวถึงลักษณะที่แสดงถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการผสมผสานระหว่าง การอนุรักษ์และการพัฒนาที่สนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและยุติธรรม มีการผสมผสานกิจกรรม เพื่อทำให้สังคมเกิดความผูกพันและอนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม คำนึงถึงการรักษาสังแวดล้อม ตลอดจนการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามาใช้อย่างสอดคล้องกับชุมชน^{๑๑}

นิตยา กมลวาทนิกา ได้ให้แนวคิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือ การกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ ซึ่งการพัฒนาตามแนวคิดนี้ ยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้ ปฏิเสธ “ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย^{๑๒}

ประเทศไทยได้รับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาปรับใช้ ดังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) รัฐได้เน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเน้นการพัฒนาอย่างองค์รวม โดยใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้น จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ -๒๕๔๙) ซึ่งเป็นกรอบทิศทางการ

^{๑๐}ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์. “การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องอยู่บนฐานทรัพยากรของตนเอง”. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ๒๕๔๖. ๔๐(๒), ๙-๑๓.

^{๑๑}วสุธร ต้นวัฒนกุล. การพัฒนาแบบยั่งยืน. http://www.ph.buu.ac.th/pdf/vasutorn/develop_old.pdf ๒๕๔๙. ออนไลน์ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๔

^{๑๒}นิตยา กมลวาทนิกา. (๒๕๔๖). บริบทไทยว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ๑๔(๒), ๒๕๔๖. p ๑๔-๒๐.

พัฒนาประเทศที่ได้อัญเชิญและยึดแนวคิด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญานาทางในการบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง มุ่งการพัฒนาที่มีดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกันสู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ มั่นคง และยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาประเทศอย่างองค์รวม โดยประชาชนที่ส่วนร่วมมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างถาวร

จากนิยามที่กล่าวมาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นการดำเนินการบนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างองค์รวมให้มีความสมดุลอย่างรอบด้าน โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่นๆ ทุกมิติรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นการพัฒนาที่ไม่ปฏิเสธระบบเทคโนโลยี เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา คำนึงถึงความเป็นองค์รวมในเชิงบูรณาการ โดยพิจารณาผลเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายบนความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาตามขีดความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรของตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

๒.๑.๒ หัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการพิจารณาถึงหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนย่อมหนีไม่พ้นเรื่องของการเตรียมคนเป็นหลัก เพราะคนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนา และถือเป็นแกนกลางของการพัฒนาอย่างแท้จริง คนอยู่ในฐานะเป็นอินทรีย์พลวัตรที่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาทุกอย่าง มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ดังนั้น ในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนก็มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาให้ความสำคัญในการเตรียมคนให้มีความพร้อมก่อน แม้ว่าตัวคนอาจจะไม่ได้ทั้งตัวก่อปัญหาและตัวแก้ปัญหาในตัวเดียวกัน แต่การเตรียมทรัพยากรคือคนก็เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกและการเตรียมทรัพยากรคือคนนี้ก็มีความหมายถึงการพัฒนาคนให้มีความพร้อมและเอื้อที่จะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ว่า การพัฒนามนุษย์ก็เป็นระบบระบบการพัฒนาคนประกอบด้วย ๓ ด้าน แห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้านนี้ มีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กันในการกระบวนการพัฒนา จึงต้องพัฒนาไปด้วยกันทั้ง ๓ ด้าน ให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล และคนที่มีการพัฒนาอย่างนี้จะเป็นปัจจัยตัวกระทำนำระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นไป

ในทางที่ดีที่เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษย์และด้วยดีด้วยกัน กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเหมือนแยกได้เป็น ๒ ตอน คือ

๑) การพัฒนาคน โดยพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบคือครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

๒) การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคนที่พัฒนาเต็มระบบนั้นเป็นตัวกลาง หรือเป็นแกนกลาง ด้วยการเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ ให้เป็นระบบแห่งการดำรงอยู่ด้วยดีอย่างต่อเนื่องเรื่อยไป^{๑๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงสาระเกี่ยวกับการพัฒนาคนว่า คนถือเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะฉะนั้นการจะพัฒนาคนขึ้นมาเพื่อเป็นแกนบูรณาการในระบบการพัฒนาที่เป็นองค์รวมจะต้องพัฒนาคนใน ๓ ด้าน ดังนี้

๑) พฤติกรรม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนา และช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล

๒) จิตใจ จิตใจมีเจตจำนงที่เป็นตัวขึ้นกำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตที่พอใจมีความสุขก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม โดยเฉพาะในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) ปัญญา ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญห เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไป และอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ^{๑๔}

เมื่อพัฒนาคนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการพัฒนาได้ครบทั้ง ๓ ด้านข้างต้นแล้วจึงกลับมาพิจารณาถึงระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ ดำเนินไปด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กันทำให้ดำรงอยู่ด้วยดีด้วยกัน และในระบบนี้ มนุษย์ในฐานะเป็นปัจจัยตัวกระทำ มีความสำคัญที่สุดที่จะให้ภาวะที่พึงประสงค์นี้เกิดขึ้นได้หรือไม่ โดยองค์ประกอบทั้ง ๔ นั้น มีดังนี้

๑) มนุษย์ ที่อยู่ในสองฐานะคือ มนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นหลักการที่ควรให้ความสำคัญสูงสุดโดยมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่นเพื่อช่วยให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงามเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดีงาม มนุษย์ที่ได้มีการพัฒนาในฐานะเช่นนี้จะเป็ปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้ระบบสัมพันธ์องค์

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ,๒๕๕๕.หน้า ๒๓๑-๒๓๒.

^{๑๔} อ้างแล้ว,การพัฒนาที่ยั่งยืน,หน้า ๒๓๒-๒๓๗.

รวมใหญ่บรรลุดุจดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน และมนุษย์ที่อยู่ในฐานะทรัพยากรคือ เป็นทุนหรือเป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งต้องมีการพัฒนาให้เป็น ทรัพยากรที่มีคุณภาพ โดยมีสุขภาพดี ขยันอดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ ความสามารถ เชี่ยวชาญ ฯลฯ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่ จัดสรรให้เกื้อหนุนและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

- ๒) **สังคม** ซึ่งได้แก่ระบบต่าง ๆ ทางสังคมซึ่งว่าโดยพื้นฐานก็เป็นการจัดตั้งวางรูปแบบขึ้น เพื่อให้เป็นเครื่องมือและเป็นสื่อที่ช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ทำงานหรือดำเนินไปในทางที่จะอำนวยผลดีแก่มนุษย์ ผลสำเร็จที่เกิดจากระบบการ ต่าง ๆ ทางสังคม เช่น เศรษฐกิจเจริญเติบโต สภาพบ้านเมืองที่สงบเรียบร้อย เป็นต้น ถือเป็นสภาพแวดล้อมเป็นบรรยากาศและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนเพื่อเอื้อโอกาสให้มนุษย์ สามารถพัฒนาตนเข้าถึงชีวิตที่ดีงามความมีอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง รวมถึงการ สร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียนกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่มีการเบียดเบียน ทำลายธรรมชาติแวดล้อม
- ๓) **ธรรมชาติ** ซึ่งได้แก่การที่มนุษย์ไม่ควรมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ มนุษย์ ควรมองตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืน กับธรรมชาติ ถ้ามนุษย์วางท่าทีให้ถูกต้อง ธรรมชาติก็จะเป็นแหล่งอำนวยคุณค่าแห่ง ความงามความรื่นรมย์และให้ความสุขหล่อเลี้ยงแม้แต่ชีวิตด้านนามธรรมของมนุษย์ ด้วย
- ๔) **เทคโนโลยี** ซึ่งได้แก่ การประดิษฐ์ การผลิต การใช้เทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์ ธรรมชาติโดยตรงมีมากมายหลายอย่างที่เกิดขึ้นโดยไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๕}

กล่าวโดยสรุปคือ องค์ประกอบทั้ง ๔ ด้านตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังกล่าวข้างต้นนี้ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีมนุษย์เป็นแกนกลางสำคัญ ที่คอยกำกับองค์ประกอบทั้ง ๓ ที่เหลือ การพัฒนาจะเกิดเป็นความยั่งยืนได้หรือไม่หรือมากน้อย เพียงใดขึ้นอยู่กับท่าทีหรือวิถีคิดของมนุษย์เองในการไปเกี่ยวข้องกับสังคม ธรรมชาติและเทคโนโลยี

๒.๑.๓ การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยการประยุกต์จากหลักคำสอนทางพุทธศาสนา

คำสอนทางพุทธศาสนามีหลักการและเป้าหมายสำคัญที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของมวล มนุษย์โดยตรง หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ทรงมีเจตนารมณ์ที่จะเผยแผ่คำสอน ให้แก่มนุษย์ทั้งหลายเพื่อให้มนุษย์ได้รับประโยชน์จากการนำเอาคำสอนไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชีวิต ของตนและสังคมโดยรวม อย่างไรก็ตาม โดยหลักแล้วคำสอนทางพุทธศาสนาถือเป็นเครื่องมือที่

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๒๔๓-๒๔๗.

เป็นไปเพื่อการทำลายความทุกข์ทางใจเป็นสำคัญ แต่ถึงกระนั้น ก็สามารถนำเอาคำสอนมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในโอกาสต่าง ๆ ได้ เพราะคำสอนทางพุทธศาสนามีลักษณะเป็นทั้งโลกียะและโลกุตตระ

ในการนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนในที่นี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกเอกหลักปัญญา ๓ มาอธิบายดังนี้

๑. **สุตมยปัญญา** ซึ่งมีความหมายว่าปัญญาที่เกิดจากการฟัง ในที่นี้ หมายถึงเป็นขั้นตอนแสวงหาความรู้ ความเข้าใจที่เกิดจากการเรียนรู้ แสวงหาหลักการ วิธีการ แนวทาง หรือองค์ความรู้ที่จะนำมาใช้พัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน จัดเป็น **ขั้นเตรียมการ**หรือเตรียมพร้อมในด้านข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะพัฒนา เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ไว้ในลักษณะต่าง ๆ เพื่อที่จะก้าวไปสู่การพัฒนาที่ให้เกิดความยั่งยืน โดยในขั้นตอนนี้จะมีความหมายถึงขั้นตอนของการเตรียมความพร้อมอย่างรอบด้านเพื่อให้เกิดความพร้อมด้านองค์ความรู้มากที่สุด เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นการศึกษาภาคแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะพัฒนาก็ได้

๒. **จินตามยปัญญา** ซึ่งหมายถึงปัญญาที่เกิดจากการคิด ในที่นี้ หมายถึงเป็นขั้นตอนของการนำเอาองค์ความรู้ที่แสวงหาได้มาเข้าสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ตลอดถึงจัดระบบ จัดกลุ่มองค์ความรู้ กรอบแนวคิดหรือจัดทำเป็นแนวทางหรือกำหนดเป็นแผนหรือนโยบายดำเนินการเพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่ขั้นของการปฏิบัติการต่อไป จินตามยปัญญานี้จึงถือเป็น **ขั้นเตรียมการ**อีกขั้นหนึ่งที่ได้รับการส่งต่อจากขั้นที่ ๑ คือสุตมยปัญญา

๓. **ภาวนามยปัญญา** ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการทำให้เกิดขึ้น ในที่นี้ หมายถึงการลงมือปฏิบัติหรือดำเนินการตามแผนที่ได้กำหนดไว้ เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดเพราะเป็นเรื่องของการลงมือปฏิบัติจริงในทุกมิติของงาน แผนที่ได้กำหนดไว้จะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับขั้นตอนนี้ ภาวนามยปัญญาจึงถือเป็นขั้นปฏิบัติการ ซึ่งหากดูจากความหมายของคำว่าภาวนาจะเห็นได้ว่าเป็นการเจริญหรือการทำให้เกิดขึ้นและไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดขึ้นเท่านั้นแต่จะต้องมีความก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ไม่ถอยกลับหลัง หรืออย่างน้อยก็อยู่ภาวะที่เรียกว่ามีความเจริญแบบอยู่ตัว โดยในขั้นการปฏิบัติการณ์นี้อาจจะต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบไปด้วย ได้แก่

๑) **ฉันทะ** คือ ความพอใจ ในที่นี้ หมายถึงความพอใจในงานที่จะทำซึ่งมีความสำคัญเป็นเบื้องต้น เพราะการจะทำหรือดำเนินการอะไร จำเป็นที่จะต้องมียุติให้กับสิ่งนั้นเป็นเบื้องต้นก่อน หากยังไม่มีความพร้อมด้านความรู้สึกที่จะทำ ก็ต้องมีการสร้างแรงจูงใจที่ดีในการทำงานนั้นให้เกิดขึ้น และรู้วิธีการกระตุ้นความรู้สึกรักในงานที่ทำนั้น

๒) **วิริยะ** คือ ความมีวิริยะอุตสาหะ ในที่นี้ หมายถึงความมุ่งมั่นและพยายามที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จให้ได้ในภาวะปกติหรือหากมีเหตุปัจจัยอันเป็นอุปสรรคคอยขัดขวางก็ไม่ยอมแพ้พร้อมที่จะฝ่าฟันต่อสู้เพื่อให้งานสำเร็จบนพื้นฐานของแนวคิดหรือหลักการที่ถูกต้อง

๓) จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในงาน ในที่นี้ หมายถึงการเอาใจใส่ในงานที่ทำนั้น ไม่ทอดทิ้งงานที่รับผิดชอบนั้นกลางคัน เอาใจใส่ในงานนั้นอยู่ตลอดเวลาเพื่อทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

๔) วิมังสา คือ การพิจารณาตรวจตราในที่นี้ หมายถึง การสำรวจตรวจสอบความสำเร็จและความถูกต้องของงานที่ทำนั้นว่าเป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่เพียงใด มีการประเมินผลความสำเร็จของงานเพื่อการปรับปรุงพัฒนาในโอกาสต่อไป

การพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นที่จะต้องอาศัยการดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีระเบียบแบบแผน ซึ่งการจะดำเนินการอย่างเป็นระบบได้นั้น ต้องมีขั้นตอนของการดำเนินการ มีการวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของการลงมือปฏิบัติอย่างถูกต้อง การนำหลักปัญญา ๓ ทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งการดำเนินการตามหลักปัญญา ๓ ถือเป็นการดำเนินการอย่างรอบคอบและระมัดระวังเรื่องความผิดพลาด จะเห็นได้ว่าทั้ง ๓ ลำดับขั้นมีคำว่าปัญญาคอยกำกับอยู่ อันแสดงให้เห็นว่าในแต่ละขั้นจะต้องดำเนินการอย่างมีปัญญา มีความรู้และเข้าใจในเรื่องที่จะดำเนินการ ไม่ใช่สักแต่เตรียมการและปฏิบัติการอย่างปราศจากความเข้าใจที่ดีพอในเรื่องนั้น ๆ

๒.๑.๔ องค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืน มีนักวิชาการในหลากหลายสาขาและสถาบันต่างๆ ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่เน้นให้มนุษย์คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติบนโลก และให้มีการดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งในยุคปัจจุบัน และยุคต่อไป อย่างเท่าเทียมกัน

หลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างสมดุลระหว่าง ๓ มิติของการพัฒนา อันได้แก่

๑. มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมี คุณภาพกระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย

๒. มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิิตภาพสูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

๓. มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ การปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศ

สามารถดูดซับและทลายมลพิษนั้นได้ โดยให้สามารถผลิตมาทดแทนทรัพยากร ประเภทที่ใช้แล้วหมดไปได้^{๑๖}

แนวคิดและองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งกล่าวว่า กระแสในการพัฒนาแบบใหม่มี ๒ กระแส กระแสแรกเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (CSD) คือมุ่งพัฒนาควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนประชากร ส่งผลให้เกิดปัญหาทรัพยากรย่อยหรือ และการเกิดมลภาวะ กระแสที่สองคือ การพัฒนาตามแนวคิดของยูเนสโก (UNESCO) ที่ให้ความสำคัญแก่คุณค่าของมนุษย์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา สำหรับชาวพุทธแล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืนควรเป็นการพัฒนาเพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืน ควบคู่กับตอบสนองความต้องการของตนได้ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสัตว์โลก และประชาชนรุ่นต่อไป ไปในอนาคตต้องเดือดร้อน นั่นหมายความว่า การทำกิจกรรมของมนุษย์ต้องสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องบูรณาการทั้งเศรษฐกิจและธรรมชาติเข้าด้วยกัน เพื่อจะพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และกำจัดความยากจนออกไป ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีแนวทางสรุปได้ ดังนี้

๑. ต้องมีการวางนโยบายประชากรให้เหมาะสม เช่น ควบคุมจำนวนประชากรด้วยการวางแผนครอบครัว ในการแก้ปัญหาประชากรที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการแก้ปัญหาทางการศึกษา เพราะจะครอบคลุมไปถึงการแก้ปัญหาด้านอื่นๆ ทั้งหมด ทั้งปัญหาความยากจน สาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์ธรรมชาติ

๒. ต้องอนุรักษ์หรือสงวนทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การประกาศพื้นที่เป็นป่าสงวน วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า การฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การรักษาดิน น้ำ และอากาศให้ปลอดสารเคมีและมลภาวะ

๓. การผลิตเทคโนโลยีกำจัดน้ำเสีย ตลอดจนการปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตไม่สุรุ่ยสุร่าย ประหยัดพลังงาน^{๑๗}

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จได้จะต้องพัฒนาคนให้มีจริยธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปให้เห็นว่า ปัญหาในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ไม่ประสบความสำเร็จนั้น เกิดจากกิเลส ๓ อย่าง ที่ขัดขวางจริยธรรม คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ เราจึงต้องพัฒนาคนและเศรษฐกิจให้คู่ขนานไปกับการพัฒนาจริยธรรม ดังนั้น ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงขึ้นกับ ๔ ปัจจัย ได้แก่

^{๑๖}กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”.

(กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๖). น. ๑๒

^{๑๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). “การพัฒนาที่ยั่งยืน”. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒). (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลทิม, ๒๕๕๒). น.๙

๑. มนุษย์: ต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ชยัน อดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน

๒. สังคม: จัดระบบสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร ตลอดจนกิจการต่างๆ ให้ผสมกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานแห่งความรู้ความเป็นจริง สร้างบรรยากาศแห่งความไม่เบียดเบียน บรรยากาศแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูล พิทักษ์ปกป้องคนที่อยู่ในสถานะต่างๆ ซึ่งมีโอกาสและความสามารถต่างกัน

๓. ธรรมชาติ: วิธีการพัฒนาต้องยึดหลักให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและดำรงชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ

๔. เทคโนโลยี: การพัฒนาเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยีที่เกื้อกูล ไม่ทำลายธรรมชาติ นำของเสียมาผลิตเวียนใช้ประโยชน์ใหม่ สังคมไทยต้องพัฒนาเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเอง ต้องใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนประติษฐ์เสกสรรของมนุษย์อย่างไม่ประมาทและเพื่อเกื้อหนุนให้ตนเองมีชีวิตดีงาม สมบูรณ์ มีอิสรภาพและสันติสุข

แนวคิดและองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๗, น. ๒-๓) ซึ่งสรุปว่า

๑. เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไป โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต

๒. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือมองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่นๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้ จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธ “ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้น เป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย

วรัญญู เวียงอำพล กล่าวไว้ว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนต้องเป็นการสร้างสรรค์ให้ชีวิตและสังคมดีขึ้น โดยต้องมีการพัฒนา ๔ องค์ประกอบ คือ ธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม สังคม จิตใจ/ มนุษย์ และเศรษฐกิจ ดังนี้

๑. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ยังคงสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติให้เหมือนเดิมที่สุด ไม่ควรให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปมากนัก หรือถ้าจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงต้องชดเชยหรือทดแทนธรรมชาติที่เสียไป มนุษย์ต้องไม่ก่อให้เกิดมลภาวะสู่สิ่งแวดล้อม การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาล เอกชน และประชาชน จะต้องได้รับความสนใจทั้งในระดับนโยบาย ระดับการวางแผน และระดับปฏิบัติ

๒. สังคมคือ ประชาชนมีคุณภาพดี กินดีอยู่ดี สังคมปลอดภัยสงบสุข เป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยังคงมีวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

๓. จิตใจและมนุษย์ ต้องมีการพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็งและสมบูรณ์อยู่เสมอ โดยเฉพาะในเรื่องของจิตใจ

๔. เศรษฐกิจ ต้องมีการหมุนเวียนของรายได้ มีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น มีการผลิตที่เหมาะสมกับทรัพยากรและความต้องการของผู้บริโภค โดยที่การผลิตต้องไม่ก่อให้เกิดมลภาวะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์แบบใหม่ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วประหยัด และปลอดภัยให้แก่ชุมชนรวมทั้งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร^{๑๘}

สมพร แสงชัย อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ดังนี้

๑. ระบบการพัฒนามนุษย์ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา หากต้องการจะแก้ไขปัญหาการพัฒนาย่างแท้จริงและทำเอามนุษย์ที่พัฒนาแล้วมาเป็นแกนกลางของการพัฒนามนุษย์ จึงจะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดีงาม และช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ การพัฒนามนุษย์มี ๓

๑.๑ ระดับพฤติกรรมโดยการสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดี พฤติกรรมเคยชินอิทธิพลต่อจิตใจและปัญญา หากพฤติกรรมเคยชินเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเกิดขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมและวินัย การบังคับควบคุมหรือการใช้อำนาจก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น

๑.๒ ระดับจิตใจซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและปัญญา จิตใจประสานกับพฤติกรรมและทำให้พฤติกรรมยั่งยืนด้วยการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้จักสันโดษอย่างฉลาดและมีจุดหมาย การมีสติไม่ปล่อยตัวและใจให้ตัวเองขึ้นต่อวัตถุและสิ่งบริโภคมามากเกินไป การมีอุดมคติและปณิธานในหน้าที่การงาน และการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิต และการมีทางจิตที่คิดให้

๑.๓ ระดับปัญญาซึ่งเป็นตัวแก้ปัญหา และจัดปรับพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี เพราะปัญญามองเห็นระบบปัจจัยสัมพันธ์ แห่งสรรพสิ่งชักนำให้คิดและพิจารณาถึงเหตุปัจจัยทำให้เกิดความพอดี เพราะบริโภคด้วยปัญญา ตรวจสอบพฤติกรรมโดยไม่ประมาท และขจัดความเชื่อถือ ค่านิยม และแนวคิดที่ผิด ๆ พร้อมทั้งส่งเสริมสิ่งที่ดีงามเข้ามาแทนที่

๒. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากต้องมีมนุษย์ที่พัฒนาแล้วเป็นแกนกลางของการพัฒนาในฐานะทรัพยากรมนุษย์แล้วยังต้องมีสังคมที่เกิดจากเจตจำนงค์ของมนุษย์ และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ สังคมต้องเกื้อกูลต่อธรรมชาติไม่เบียดเบียนมนุษย์ แต่ส่งเสริมมนุษย์และธรรมชาติ

^{๑๘} วรรณัญญ เวียงอำพล. “การจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในประเทศไทย”. (กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาบัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖). น. ๒๙-๓๐

สร้างความสมดุลแห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยมัธยมาปฏิบัติที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ช่วยเหลือผู้อื่นและสิ่งที่มีชีวิตกับระบบนิเวศลดความต้องการทางวัตถุลง บริโภคเพื่อคุณค่าแท้จริงของชีวิต ทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ลดการแข่งขันและเพิ่มความร่วมมือเพื่อคุณภาพชีวิต และสร้างระบบเศรษฐกิจที่รู้จักประมาณพอดี ส่วนเทคโนโลยีซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ต้องถูกใช้อย่างมีสติ และเป็นคุณอย่างแท้จริง รู้จักประมาณและมีสัมมาทิฐิ รู้จักพัฒนาและควบคุมตนเอง และเน้นการพัฒนาคุณภาพของคนและให้คนเข้าถึงธรรมชาติดีการศึกษาดูเน้นการพัฒนา มนุษย์โดยบูรณาการจริยธรรมเข้ากับวิชาการและวิทยาการทั้งหมด และการเมืองต้องมาจากประชาชนและเป็นธรรมาธิปไตย

๓. ระบบธรรมชาติจะถูกอนุรักษ์ได้ ถ้ามนุษย์มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติและเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เพราะมนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ มนุษย์ไม่ควรแปลกแยกจากธรรมชาติและมนุษย์ควรทำความดีคืนให้แก่ธรรมชาติด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๑ ความเป็นมาของแนวคิดพัฒนาชุมชน

โกวิท พวงงาม ได้กล่าวถึงความเป็นมาของแนวคิดพัฒนาชุมชนว่าการพัฒนาชุมชนมีที่มาจากคำว่าการศึกษามวลชน (Mass Education) กล่าวคือ คณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทยได้จัดทำรายงาน เกี่ยวกับการศึกษามวลชนในสังคมชาวแอฟริกัน (Mass Education in African Society) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๔

เพื่อเสนอแนะให้รัฐบาลของประเทศไทยในขณะนั้นนำไปใช้เป็นแนวทางในการปกครองดินแดนที่เป็นอาณานิคมในทวีปแอฟริกา ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ร่วมควบคุมการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อให้ประชาชนเกิดความรัก ความศรัทธาและจงรักภักดีต่อชุมชน แต่คำว่าการศึกษาชุมชนไม่ได้รับความนิยมมากนัก จนกระทั่งในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและปกครองชาวแอฟริกัน (African Administration) ซึ่งจัดประชุมที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษและได้นำคำว่า การพัฒนาชุมชน มาใช้เป็นครั้งแรก และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป คำว่า การพัฒนาชุมชน ได้รับความนิยมและแพร่หลายไปทั่วโลกเมื่อองค์การสหประชาชาติยอมรับ โดยกำหนดความหมาย หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนขึ้นเพื่อใช้ร่วมกันในระหว่างประเทศสมาชิกที่สำคัญคือได้กำหนดให้ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๖๙ เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนาและเมื่อครบกำหนดแล้ว ยัง

กำหนดให้ปี ค.ศ. ๑๙๗๐-๑๙๗๙ เป็นทศวรรษที่สองแห่งการพัฒนาติดต่อกันอีกสิบปีด้วย จึงทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางและนิยมใช้กันโดยทั่วไปในปัจจุบัน^{๑๙}

๒.๒.๒ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการด้านสังคมและชุมชนได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ กล่าวคือเป็นการมุ่งใจเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่าง ๆ ในชุมชนจากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ กล่าวโดยสรุปการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยมีการวางแผน^{๒๐}

โกวิท พวงงาม ได้กล่าวถึงความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลง การสร้างสรรค์ปรับปรุงอย่างมีกระบวนการ (Process) และเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีโครงสร้างและแบบแผน (Planned and Structured Change) หรือมีการกำหนดทิศทางเป้าหมายที่แน่นอน (Ultimate Goal) ที่อาจเป็นได้ทั้งการกระทำของภาครัฐและภาคเอกชนหรือเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เช่น เศรษฐกิจ การศึกษาเรียนรู้ สุขภาพ อนามัย วัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกันยังอาจหมายถึง การเรียนรู้และการดำรงไว้ซึ่งทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ชุมชนมีมาแต่ดั้งเดิม คือ ภูมิปัญญา ระบบนิเวศ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี ขนบธรรมเนียม ชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษา อีกด้วย^{๒๑}

สนธยา พลศรี ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่าเป็นกระบวนการพัฒนาคนและกลุ่มคนในชุมชนให้มีศักยภาพเพียงพอและร่วมมือกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้ทั้งการใช้พลังของชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน^{๒๒}

กล่าวโดยสรุป “การพัฒนาชุมชน” คือ เป็นการทำให้กลุ่มคนดีขึ้น เจริญขึ้นในทุก ๆ ด้าน โดยอาศัยกระบวนการและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่

^{๑๙} โกวิท พวงงาม,การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น,(กรุงเทพฯ : บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด,๒๕๕๓), หน้า ๑๒๖.

^{๒๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์,การพัฒนาชุมชน,พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖),หน้า ๑๐.

^{๒๑} โกวิท พวงงาม,การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น,หน้า ๑๓๒.

^{๒๒} สนธยา พลศรี,ทฤษฎีและหลักการการพัฒนาชุมชน,พิมพ์ครั้งที่ ๖,(กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์,๒๕๕๓),หน้า ๔๙.

กำหนดไว้ซึ่งอาจเกิดจากการร่วมมือกันของภาคส่วนต่าง ๆ เช่น รัฐ เอกชน ประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนเอง

๒.๒.๓ หลักการสำคัญของการพัฒนาชุมชน

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลักการพัฒนาชุมชนไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

- ๑) การพัฒนาชุมชนต้องตอบสนองความต้องการอันแท้จริงของประชาชนในชุมชน ด้วยการริเริ่มจากประชาชน และเริ่มต้นจากโครงการง่าย ๆ ไปสู่โครงการที่ยากขึ้น
- ๒) การพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นโครงการต่อเนื่องประสงค์ ต้องอาศัยความร่วมมือของนักวิชาการหลายสาขาวิชาและผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย
- ๓) การพัฒนาชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมด้านอื่น ๆ
- ๔) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและองค์กรของประชาชนขึ้น
- ๕) การพัฒนาชุมชนต้องค้นหาและพัฒนาผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของแต่ละชุมชน
- ๖) การพัฒนาชุมชนต้องยอมรับในสถานภาพ บทบาทของสตรีและเยาวชน เปิดโอกาสให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีและเยาวชนมีผลต่อการขยายตัวของงานและการรับช่วงของงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี
- ๗) การพัฒนาชุมชนของประชาชนจะประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ ถ้าหากรัฐบาลมีความพร้อมและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง
- ๘) การพัฒนาชุมชน ต้องมีนโยบายและการวางแผนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่นโดยการบริหารงานทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง
- ๙) การพัฒนาชุมชนต้องสนับสนุนให้องค์กรของภาคเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย
- ๑๐) การพัฒนาชุมชนต้องมีการวางแผนให้เกิดการพัฒนาพร้อม ๆ กัน ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติหรือระดับประเทศ^{๒๓}

โกวิท พวงงาม ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการพัฒนาชุมชนว่ามาจากหลักการธรรมชาติ และภาวะกายภาพของมนุษย์ ที่มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งรูปร่าง สมอง สติปัญญา และจิตใจ ภาวะธรรมชาติและภาวะกายภาพนี้ทำให้มนุษย์ไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จของชีวิตได้เท่าเทียมกัน แม้ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคในการมีโอกาสที่จะ

^{๒๓} UN.Department of Economic and Social Affair อ้างถึงใน สนธยา พลศรี,ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน,พิมพ์ครั้งที่ ๕,(กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์,๒๕๔๗),หน้า ๖๑ – ๖๒.

กระทำสิ่งต่าง ๆ ได้เท่าเทียมกันก็ตาม เมื่อนำหลักการนี้มาผสมผสานกับความหมายของการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและโอกาสในชีวิตของบุคคล ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนั้น **ประการแรก** ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวตนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถ **ประการที่สอง** การพัฒนาชุมชน ก็คือความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม (Social Justice) การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้น เป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึดมั่น และ **ประการสุดท้าย** ความไม่รู้ ความต้อติง และการใช้กำลังบังคับเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยให้พลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่ม และการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและทำงานรวมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด^{๒๔}

๒.๒.๔ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

โกวิท พวงงาม ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนว่า เมื่อพิจารณาจากหลักการของการพัฒนาชุมชนและลักษณะของการพัฒนาชุมชน สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ ได้ดังนี้

๑) คนในชุมชน คนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการพัฒนาชุมชนเนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาของตน โดยความร่วมมือกันของคนและเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง ทั้งที่เป็นบุคคลกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ

๒) ทุนของชุมชน เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจและทุนสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ได้แก่ คุณภาพของคน การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ ผลิตภัณฑ์ รายได้ แหล่งทุนของชุมชน เป็นต้น ทุนสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง น้ำตก หาดทราย เป็นต้น ทุนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

๓) วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพเหมาะสม ทันสมัยและเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น

๔) ยุทธศาสตร์หรือวิธีการพัฒนา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาชุมชนมีหลายวิธีการ เช่น การให้การศึกษาอบรม การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและ

^{๒๔}โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, หน้า ๑๓๒ - ๑๓๓.

โครงการ การประสานงาน เป็นต้น ยุทธศาสตร์เหล่านี้เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ต้องเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับชุมชนจึงจะเป็นประโยชน์และสนับสนุนการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จ

๕) กระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดำเนินงานคือการศึกษาชุมชนการวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนและโครงการ การดำเนินงาน การประเมินผล และการทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ซึ่งต้องดำเนินงานไปตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ

๖) การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มีความจำเป็น เกิดขีดความสามารถของชุมชนหรือเพื่อกระตุ้นแรงเร้าให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

๗) การบริหารและจัดการที่ดี เป็นการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคคล กลุ่มองค์กรการเงิน เวลา วัสดุ ครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ เป็นต้น ให้มีประสิทธิภาพ

๘) นักพัฒนาชุมชน เป็นองค์ประกอบเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน จูงใจประสานงาน ระดมพลังหรือศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการพัฒนา

๙) การประสานงาน เป็นองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเพื่อเชื่อมประสานบุคคล กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกันไปทิศทางเดียวกันและเป็นลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้

๑๐) ผลของการพัฒนาต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ซึ่งทำให้คนที่ร่วมพัฒนามีขวัญและกำลังใจที่ดี มุ่งมั่นที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จต่อไป

องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนนี้ ต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันส่งผลกระทบต่อคนและกัน จึงต้องดำเนินงานไปพร้อม ๆ กัน และมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จก็คือการพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ให้มีคุณภาพ มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นและเหมาะสมกับการนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน^{๒๕}

สนธยา พลศรี ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนดังนี้

๑) คนในชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องของคนในชุมชนโดยตรง โดยเฉพาะศักยภาพและพลังความสามารถของคนในชุมชน

๒) สิ่งแวดล้อมในชุมชน ทั้งสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน

^{๒๕} โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, หน้า ๑๕๙ - ๑๖๐.

๓) วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ยานพาหนะ เครื่องมือ เป็นต้น วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพเหมาะสมและเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น

๔) กลวิธีหรือวิธีการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีหลายกลวิธี เช่น การให้การศึกษาอบรม การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและโครงการ การประสานงาน เป็นต้น

๕) กระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนการดำเนินงานคือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนแก้ปัญหาในลักษณะของโครงการ การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน การดำเนินงาน การประเมินผลงาน และการทบทวน เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

๖) การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มีความจำเป็น เกินขีดความสามารถของชุมชน หรือเพื่อกระตุ้นเตือนเร่งรัดให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

๗) การบริหารและการจัดการ การพัฒนาชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคน กลุ่มคน องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน มีวิธีการและกระบวนการหลายขั้นตอน จึงจำเป็นต้องมีการบริหารและการจัดการที่ดี

๘) นักพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาชุมชน มีเทคนิควิธีในการจูงใจ การระดมพลัง หรือศักยภาพของคนในชุมชนมาใช้พัฒนาชุมชนของตนเองตามปรัชญา

๙) การประสานงาน เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ดำเนินกิจกรรมพัฒนาอย่างประสาน สอดคล้อง เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถูกต้องตามขั้นตอนที่วางไว้

๑๐) ผลงานที่เกิดขึ้น องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน คือ ความสำเร็จในการพัฒนา ดังนั้น กระบวนการพัฒนาชุมชนที่ผ่านไปในแต่ละขั้นตอน จึงอาจจะมีผลเกิดขึ้น ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่มากก็น้อย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ผลงานที่เกิดขึ้นนี้ ต้องเป็นของประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงและยุติธรรม^{๒๖}

๒.๒.๕ กระบวนการพัฒนาชุมชน

ทิลสันต์ ประทานชวโน ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนว่า การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการ และต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกๆระดับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผล ในกิจกรรม/โครงการของชุมชน เป็นการสร้าง

^{๒๖} สนธยา พลศรี, ฤทธิและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๕๑ - ๕๓.

ปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของกิจกรรม/โครงการนั้น โดยกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนมีดังนี้

๑) การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกันทั้งการ สัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้ คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนากรกับชาวบ้านแล้วเป็นการยากที่จะได้รู้ และเข้าใจปัญหาความต้องการจริง ๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดีจนถึงขั้นความสนิทสนม รักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

๒) การให้การศึกษแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับประชาชนเป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและสภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันก็คือ การจัดเวทีประชาคม เพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

๓) การวางแผน/โครงการ เป็นขั้นตอนให้ประชาชนร่วมตัดสินใจและกำหนดโครงการเป็นการนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนัก และยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมาร่วมกันหาสาเหตุแนวทางแก้ไข และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไขภายใต้ขีดความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับการระดมทุนแก้ไขปัญหามา วิธีการวางแผน การเขียนโครงการโดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

๔) การดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผนและโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนใน ๒ ลักษณะ คือ

๔.๑ เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการปฏิบัติงานให้คำปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน

๔.๒ เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

๕) การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่ดำเนินการตามโครงการเพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่พบได้อย่างทันทั่วทั้งที่ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ

การติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำ เพื่อทราบผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค แล้วนำผลการปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรมไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ^{๒๗}

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๓.๑ ความหมายของเครือข่าย

ความหมายของเครือข่ายนั้นแม้ไม่ได้มีการนิยามไว้อย่างชัดเจน แต่ก็มีผู้ให้ความหมายของ “เครือข่าย” ไว้อย่างมากมาย ดังต่อไปนี้

สนธยา พลศรี (๒๕๕๐) ได้กล่าวถึงความหมายของ “เครือข่าย” ว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมต่องานระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกันคือ วัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๒๘}

พรรณงาม เก้าธรรมสาร ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า “เครือข่าย” หมายถึง การเป็นพวกกันหลายๆ องค์กรชุมชน เพื่อทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และมีเป้าหมายร่วมกันบางอย่างร่วมกัน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เกิดจากการที่กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนต่างๆ มารวมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการหากกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ^{๒๙}

เสรี พงษ์พิศ ให้คำนิยามของ “เครือข่าย” ไว้ว่า เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชนระหว่างชุมชน กลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน โดยมีหลักยึดตามขอบเขตพื้นที่ ประเด็นเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น เหมาะสมกับท้องถิ่นที่จะช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติ

^{๒๗} พิลันต์ ประทานชวนโน,การพัฒนาชุมชน.(ออนไลน์),แหล่งที่มา :

<http://nakhonsawan.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/๒๔/๒๐๑๗/๐๗/development.pdf>, (๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๔).

^{๒๘} สนธยา พลศรี,ผศ., เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน.(กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, (๒๕๕๐) หน้า ๒๐๗.

^{๒๙} อคิน รพีพัฒน์, “การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ” ในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, น.๒๕๙

แบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคม คมนาคม แบบการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้การไปมาหาสู่ดูงาน การร่วมกันทำ ข้ามเขตแดนของชุมชน อำเภอ จังหวัดและภาคเป็นไปได้ง่าย^{๓๐}

กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยาได้กล่าวว่าเครือข่าย (Network) คือ การเชื่อมโยงของคน กลุ่มของคน หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความ เคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

๓๑

จากการนิยามความหมายคำว่าเครือข่ายของนักวิชาการข้างต้นสามารถสรุปลักษณะของเครือข่ายได้คือ ลักษณะความสัมพันธ์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งของกลุ่มคนทางสังคมอาจจะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันหรืออยู่ห่างกันก็ได้แต่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน หรือทำงานร่วมกันบนพื้นฐานผลประโยชน์หรือเป้าหมายอย่างเดียวกัน ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของการรวมกลุ่มกันเป็นครั้งคราวเพื่อพบปะพูดคุย ประชุมหารือ หรือมีตัวกลางในการทำหน้าที่ประสานงานให้แต่ละฝ่ายดำเนินไปได้โดยในการทำงานร่วมกันนั้น อาจจะมีการแบ่งหน้าที่หรือภาระงานกันทำตามความถนัด

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

พลเดช ปิ่นประทีป ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายว่า การสร้างเครือข่ายการทำงานเป็นวิธีการทำงานที่ได้รับความนิยมทั้งในภาคธุรกิจ และในการทำงานเชิงพัฒนาสังคม ซึ่งในโลกธุรกิจนั้น แนวความคิดของระบบเครือข่ายได้เกิดขึ้นในปีพ.ศ. ๒๕๑๓ โดยเริ่มจากธุรกิจของการจัดหางาน ทำและการสรรหาบุคคลที่เหมาะสม สำหรับในทางสังคมวิทยา **เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network)** อย่าง หนึ่ง ที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นหรือมองไม่เห็น เป็นรูปธรรมก็ได้ ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะเห็นเป็นรูปธรรมของ

^{๓๐}ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล, “เครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘). น. ๑๙

^{๓๑} กุลทัต หงษ์ขยางกูร,ดร.และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา,ผศ.ดร.การสร้างและการบริหารเครือข่าย. (ออนไลน์).แหล่งที่มา : http://hsmib2.psu.ac.th/upload/forum/paper_๑๕๕๘_๕f๖๙ce๙๓๐๔๔๙๑๕f๖๙ce.pdf. ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.

เครือข่ายมี ๓ ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสารและเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน^{๓๒}

ลักษณะการทำงานของเครือข่ายมีหลายลักษณะทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงของกลุ่มที่จะตกลงกันว่าจะมีขับเคลื่อนงานในเชิงเครือข่ายของแต่ละกลุ่มอย่างไรซึ่งขึ้นอยู่กับหลักการ วิธีการและเป้าหมายที่ทางกลุ่มกำหนดขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ รวมถึงการมีโครงสร้างที่ไม่แน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคนหรือกลุ่มองค์กร ต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอๆกัน ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่มหรือองค์กรมาก^{๓๓}

กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยาได้กล่าวถึงรูปแบบการทำงานเชิงเครือข่ายว่าในทางสังคมวิทยาเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) ที่แตกต่างจากกลุ่ม โดย “กลุ่ม” จะมีขอบเขตชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มีโครงสร้างทางสังคม แต่ เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต ไม่มีโครงสร้างแน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบ โครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายมีความเป็นอิสระ ไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคนหรือกลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอ ๆ กัน รูปแบบ ความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่มหรือองค์กรมาก^{๓๔}

ในส่วนของผู้เป็นสมาชิกเครือข่ายที่จะทำหน้าที่ช่วยกันขับเคลื่อนภาระงานของเครือข่าย กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยาได้กล่าวว่าสมาชิกในเครือข่ายเป็นไปใน ๓ ลักษณะ คือ

๑) ปัจเจก (individual) หมายถึง สมาชิกที่เป็นตัวบุคคล ไม่มีกลุ่มหรือองค์กรใด ๆ รองรับ บุคคลอาจมีศักยภาพ และความสัมพันธ์ที่กว้างขวางแตกต่างกัน

๒) จุด ประสานหรือองค์กรประสาน (node) หมายถึง สมาชิกที่เป็นกลุ่ม องค์กรหรือสถาบันที่มีศักยภาพในการจัดการประสานเชื่อมโยงกับบุคคล กลุ่มหรือองค์กรอื่น ๆ

^{๓๒} พลเดช ปิ่นประทีป,การสร้างและบริหารเครือข่ายในยุคปัจจุบัน, [https://www.ldi.or.th/๒๐๑๖/๐๘/๓๐/\(ออนไลน์\), ๒๓ ธ.ค. ๒๕๖๔](https://www.ldi.or.th/๒๐๑๖/๐๘/๓๐/(ออนไลน์), ๒๓ ธ.ค. ๒๕๖๔).

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน

^{๓๔} อ้างแล้ว,กุลทัต หงษ์ขยางกูร,ดร.และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา,ผศ.ดร.การสร้างและการบริหารเครือข่าย.

๓) เครือข่าย (network) หมายถึง สมาชิกที่มี เครือข่ายย่อย ๆ อยู่ข้างหลังและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ตามจังหวะ โอกาสและประเด็นที่สนใจ^{๓๕}

ทั้ง ๓ ลักษณะข้างต้นดังกล่าวนี้ มีตัวคนเป็นองค์ประกอบสำคัญสุดในการวางแผนและกำกับควบคุม การขับเคลื่อนงานให้เป็นไปในทิศทางที่กลุ่มต้องการ อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งได้ว่าไม่ว่าลักษณะ เครือข่ายนั้น ๆ จะมีการทำงานในระดับปัจเจกหรือเป็นกลุ่มและมีการขับเคลื่อนงานเป็นอย่างไร ตัว บุคคลก็ถือเป็นส่วนสำคัญสุดในการทำให้เครือข่ายนั้นเดินหน้าไปได้

อย่างไรก็ตาม ในการทำงานของเครือข่ายนั้นต้องอาศัยหลักคิดหรือแนวคิดบางอย่างในการทำงานเชิง เครือข่าย ซึ่งในเรื่องนี้ กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา ได้กล่าวว่า แนวคิดหลัก ๆ ในเครือข่ายทางสังคม อธิบายถึงการสร้างความร่วมมือใน ๒ แนวคิดสำคัญ คือ **แนวคิดความ คล้ายคลึง (Homophily) และแนวคิดความใกล้ชิด (Propinquity)** ในแนวคิดความคล้ายคลึง ถูก อธิบายไว้ว่าภายใต้เงื่อนไขอื่นที่เหมือนกัน บุคคลชอบจะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มีคุณลักษณะที่ คล้ายกัน โดยอาจเป็นความคล้ายกันในระดับการรับรู้ ประสิทธิภาพ ทัศนคติ สถานะทาง เศรษฐกิจและสังคม ถิ่นฐานเดิม เพศ ระดับการศึกษา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม เช่น คนหรือสมาชิกในสังคมที่มีพื้นฐานเหมือนกันหรือคล้าย ๆ กันมักจะคบหาสมาคม สูงถึงจับกลุ่ม อยู่ด้วยกัน และแนวคิดความใกล้ชิด อธิบายว่าภายใต้เงื่อนไขอื่นที่คงที่ บุคคลชอบที่จะมีความสัมพันธ์ กับคนที่มีระยะทางใกล้ชิดกัน (รักแท้แพ้ใกล้ชิด)^{๓๖}

อย่างไรก็ตามในการทำงานเชิงเครือข่ายอาจจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีต่าง ๆ ทางสังคมมาเป็น ตัวช่วยได้เช่นกัน เช่น ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม โดยมีสมมติฐานว่าการกระทำระหว่างกันของ บุคคล เป็นการโต้ตอบของบุคคลต่อรางวัลกับการลงโทษ หรือความพอใจกับความไม่พอใจ บุคคลจะ กระทำโดยคำนึงถึงการจะได้รับความพึงพอใจสูงสุด (กำไร) เมื่อได้ลงมือทำ (ลงทุน) และการตอบแทน จากผู้อื่นที่ทำให้ตนเองมีความพอใจ พฤติกรรมทางสังคมคือปฏิสัมพันธ์ของคนหรือกลุ่มคนที่เกิดขึ้น เมื่อกลุ่มคนได้วิเคราะห์ถึงความคุ้มค่ากับผลประโยชน์ และตัดสินใจว่าสิ่งนั้นเป็นความเสี่ยงหรือเป็น ประโยชน์ที่จะได้รับ รวมทั้งกลุ่มคนจะมีปฏิสัมพันธ์กันเมื่อกลุ่มมีสิ่งดี ๆ ที่กลุ่มอื่นให้ค่า สถานการณ์ บางอย่างอาจสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นถ้าคนตัดสินใจว่าความคุ้มค่าของความสัมพันธ์นั้นมาจากการใช้ความ พยายามหรือเงินจำนวนมากแล้วไม่ได้รับอะไรตอบแทนเป็นรางวัล ปฏิสัมพันธ์ที่มีการคำนวณลักษณะ

^{๓๕} อ้างแล้ว, กุลทัต หงษ์ขยางกูร, ดร. และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ผศ. ดร. การสร้างและการบริหาร เครือข่าย.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

เช่นนี้เกิดขึ้นในความสัมพันธ์แบบโรแมนติก ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพ หรือความสัมพันธ์ชั่วคราวที่ไม่แน่นอน^{๓๗}

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับเครือข่าย ได้ว่า เครือข่ายถือเป็นการทำงานของกลุ่มคนในลักษณะที่มีการเชื่อมโยงทั้งแนวคิด อุดมการณ์ หลักการ วิธีการเป็นอย่างเดียวกันโดยมีเป้าหมายที่จะบรรลุถึงอย่างเดียวกันโดยเครือข่ายบางเครือข่ายมีลักษณะการทำงานเป็นทีมที่กระชับแน่นแฟ้น บางเครือข่ายมีลักษณะการทำงานเป็นทีมแบบหลวม ๆ แต่ก็อยู่บนฐานคิดของการทำงานเป็นอันเดียวกัน แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์แบบหลวม ๆ แต่ก็มีมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ทำให้งานของเครือข่ายดำเนินไปได้และก่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิก ในขณะที่การทำงานเชิงเครือข่ายก็มีการอาศัยแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ทางสังคมมาเป็นตัวช่วยในสร้างเสริมความเป็นเครือข่ายให้มีความมั่นคงได้ เช่น แนวคิดความคล้ายคลึง แนวคิดความใกล้ชิด หรือทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม เป็นต้น

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการหรือการกระทำที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมกัน แสดงความคิดเห็น การวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของตนเองของกลุ่ม องค์กร หรือ ชุมชน ตลอดจนการร่วมกันรับผิดชอบ แก้ไขปัญหาและรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการให้ประชาชนมีการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตนเองและพัฒนาท้องถิ่นและสังคม ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะได้ผลดีอย่างแท้จริงนั้น ประชาชนจะต้องมีโอกาสอย่างอิสระปราศจากการแทรกแซงครอบงำบังคับ บีบบังคับ กะเกณฑ์ ผิดใจหรือถูกขอร้อง เพราะอาจจะบรรลุเพียงผลสำเร็จของงานเท่านั้นแต่จะไม่ก่อให้เกิดความผูกพันรับผิดชอบตามมา และการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ จะไม่มีความยั่งยืนมั่นคง ไม่ต่อเนื่องในที่สุดก็อาจจะล้มเลิกไปในที่สุด

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากรและมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำในกลุ่ม^{๓๘} กระบวนการที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูลแสดงความคิดเห็นแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆตลอดจนร่วมรับผิดชอบในผลที่จะเกิดขึ้นทั้งผลประโยชน์และผลกระทบทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึง

^{๓๗} อ่างแล้ว,กุลทัต หงษ์ขยางกูร,ดร.และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา,ผศ.ดร.การสร้างและการบริหารเครือข่าย. หน้า ๕.

^{๓๘} วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์ และคณะ, การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

ควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ - เรียนรู้ร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย การแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ ความต้องการ และวัฒนธรรมการพัฒนาของผู้แสดงทางสังคมทุกภาคส่วนเพื่อมีส่วนแบ่งในอำนาจของการตัดสินใจและรับประโยชน์จากการพัฒนา

การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับศาสตร์หลายแขนงทั้งทางด้านจิตวิทยาสังคมซึ่งได้อธิบายถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มการเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของสังคม ทางด้านการเมืองให้ทัศนะว่าการมีส่วนร่วมเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้แก่สมาชิกในสังคม สร้างความเท่าเทียมกันและเพิ่มพลังอำนาจให้แก่สมาชิกทุกคนทางด้านการพัฒนายังให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทางในการพัฒนาด้วยตัวเอง พร้อมทั้งมีส่วนรับผลประโยชน์และผลเสียที่เกี่ยวข้องจากการพัฒนา^{๓๙}

การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะและการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบายการจัดทำแผนงานโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รวมทั้งการปฏิบัติการติดตามและประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ^{๔๐}

การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครบถ้วนทุกขั้นตอนในการดำเนินงานข้างต้นนั้นย่อมเรียกได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (Meaningful Participation) เป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆเกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย^{๔๑}

^{๓๙} เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, “การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร”, ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรหน่วยที่ ๙, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๐.

^{๔๐} พระมหาประภาสคิด ฐิตปิลิตกักร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดนครปฐม”, วารสารวิชาการ มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙) : ๕๓-๖๒.

^{๔๑} อรทัย ก๊กผล และฉัตรระวี ปริสุทธินาถ, บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า ๕๒ ด้านความโปร่งใสและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอาจจำแนกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในระดับเบื้องต้น เช่น ร่วมแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง, ร่วมพูดคุยอภิปรายเรื่องราวทางการเมืองและสถานการณ์ปัจจุบัน, ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอเรื่องราวหรือประชาพิการณ์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในทางการเมือง, รวมกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง, เป็นสมาชิกพรรคการเมือง

๒. การมีส่วนร่วมในระดับกลาง เช่น ร่วมเดินขบวนเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม, ร่วมปราศรัยในการชุมนุมเรียกร้องเรื่องราว, ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอให้ฝ่ายที่มีอำนาจตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง, ร่วมอดข้าวประท้วงหรือร่วมกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเรียกร้อง

๓. การมีส่วนร่วมในระดับสูง เช่น ร่วมลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา, ร่วมก่อตั้งพรรคการเมือง, ร่วมก่อตั้งรัฐบาล

การมีส่วนร่วมทั้ง ๓ ระดับจะมีลักษณะที่เป็นกระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจมีใจเข้ามาร่วมเพราะการหวังรางวัลตอบแทนและที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องสอดคล้องกับชีวิตความจำเป็นความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย^{๒๒}การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา และยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น^{๒๓}ความผูกพันของกรรมการและสมาชิกที่มีต่อกิจกรรมของกลุ่มจะเป็นตัวจูงสำคัญที่ทำให้กลุ่มสร้างระบบบริหารที่โปร่งใสและตรวจสอบได้^{๒๔} การที่ให้ประชาชน เข้ามาเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของรัฐซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถทำได้หลายรูปแบบหลายระดับคือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้รับทราบข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลการร่วมปรึกษาหารือการให้อำนาจแก่ประชาชนในการตัดสินใจซึ่งเป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของ

^{๒๒}วิรัช วิรัชนิการวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕.

^{๒๓}นรินทร์ชัย พัฒนาพงศ์, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน และกรณีตัวอย่าง, (กรุงเทพมหานคร : ๕๔๘ Print, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๒๔}นันทิยาหุตาวัตร์และณรงค์หุตาวัตร์, การพัฒนาองค์กรชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. ๒๕๔๖), หน้า ๖๔.

ประชาชน^{๔๕} เป็นการเกี่ยวข้องในด้านจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในสถานการณ์กลุ่มที่จะกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์ที่จะกระทำในสิ่งที่บรรลุเป้าหมายของกลุ่มและแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดการมีส่วนร่วม^{๔๖} โดยการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค^{๔๗}

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วม Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility การมีส่วนร่วม=ความร่วมมือร่วมใจ+การประสานงาน +ความรับผิดชอบความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มตามห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรมหรือการงาน ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ^{๔๘} การพัฒนาที่จะเป็นผลดีและเป็นธรรมนั้นประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา นับตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการกำหนดเป้าหมายและแนวทางของการพัฒนาซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะต้องโอนอ่อนต่อความแตกต่างของท้องถิ่นตลอดจนแนวทางการพัฒนาย่อมต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและตัดสินใจของประชาชนเจ้าของท้องถิ่นอย่างมาก^{๔๙} ความหมายของการมีส่วนร่วมหมายถึงการนำคนในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างแท้จริงมาร่วมกันทำงานทั้งในรูปความคิดการตัดสินใจและการกระทำโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน^{๕๐}

^{๔๕}พัชรสิริโรธ, การมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑-๕.

^{๔๖}Newstrom, J.W. and Davis, K, Human Behavior at Work : Organizational Behavior, ๗th.ed. (New York : McGraw – Hill Book Company, ๑๙๙๓), p. ๘.

^{๔๗}United Nation, Department of International Economic and Social Affairs, Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development. Report of The Meeting for The Adhoc Group of Experts, (New York : United Nations, ๑๙๘๑), p. ๕.

^{๔๘}นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๕.

^{๔๙}วรจกณ วัฒโย, การจัดการองค์กรท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐.

^{๕๐}Philip, H, Development Dilemmas in Rural Thailand, (Oxford : Oxford University Press, ๑๙๙๐), pp.๑๘๕-๑๘๖.

ซึ่งทางสำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ และทบวงมหาวิทยาลัย^{๕๑} ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามี ๒ ลักษณะ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนา ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การบริหารจัดการ และการติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

๒. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

การจำแนกระดับการมีส่วนร่วมโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ รายละเอียดดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการตัดสินใจนั้นประการแรกสุดที่จะต้องกระทำก็คือการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญต่อนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นการตัดสินใจช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้โดยประชาชนร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาสาเหตุของปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงตลอดจนความต้องการชุมชนร่วมค้นหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการบ้างและจำประโยชน์ได้ โดยวิธีใดเช่นการช่วยเหลือด้านทรัพยากรการบริหารและประสานงานและการขอความช่วยเหลือโดยประชาชนร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อแก้ไขและสนอง ความต้องการของชุมชนร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

^{๕๑}สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและทบวงมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๔.

๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้วยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย โดยประชาชนร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามความสามารถของตนเอง และหน่วยงานร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้โดยประชาชนร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป^{๕๒}

สำหรับชนิดของการมีส่วนร่วมออกเป็น๔ชนิด คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย๓ขั้นตอนคือริเริ่มดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ

๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัสดุผลประโยชน์ทางสังคมหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)^{๕๓}

๒.๔.๒ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นมาก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การผลิตสินค้าต่าง ๆ เป็นการผลิตด้วยมือในครอบครัวหรือในโรงงานขนาดเล็ก ต่อมา การพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเครื่องจักรมาช่วยในการผลิตโดยเฉพาะแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ของมนุษย์ (Human Relations Approach) ความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานในองค์การเป็นปัจจัยที่ทำให้การทำงานขององค์การดำเนินไปอย่างราบรื่น และการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้พนักงานสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน รูปแบบการสื่อสารนอกจากจะเป็นแนวคิดจากบนลงล่างแล้ว ยังเป็นแนวระนาบระหว่างพนักงานด้วย

^{๕๒}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

^{๕๓}Cohen, J.M. and Uphoff, N.T., Participation's Place in Rural Development Seeking Clarity Through Specificity, (World Development: Earthscan, ๑๙๙๐), pp.๒๑๓-๒๑๘.

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมอาจมีอยู่มากมายหลายทฤษฎีด้วยกันสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ ทฤษฎีความเป็นผู้นำ (Representative) และทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

๑) ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำ และถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง/ถอดถอนผู้นำเป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันการบริหารงานดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะการวางโครงการสร้างสถาบันเพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น เช่นการเลือกตั้งทั่วไป การเลือกตั้งโดยการนับคะแนนลับและประชุมปรึกษาหารือประจำปีจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมตามนัยของทฤษฎีนี้มิได้เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์การอย่างแท้จริงและผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่ บรรดาผู้นำต่างๆ ที่เสนอตัวเข้าสมัครรับการเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นแค่ไม้ประดับเท่านั้น

๒) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ตามแนวความคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแต่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้งหรือ ถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษาและพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบ นั่นก็คือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมนับว่าเป็นภัยคุกคามตามเสรีภาพของผู้ตาม^{๕๔}ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยเป็นทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุก ๆ แขนง ซึ่งการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ได้ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefit) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมการพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้น^{๕๕}

กรอบความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่า มี ๓ มิติ (Dimensions) และ ๒ บริบท (Contexts) ทั้งนี้ ในมิติของการมีส่วนร่วม ได้แก่

^{๕๔}ติน ปรัชญพฤษดิ์, ทฤษฎีองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒.

^{๕๕}อดิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การนโยบายสาธารณะสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒๐.

มิติที่ ๑ การมีส่วนร่วมอะไร (What) แบ่งเป็น ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ๓) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และ ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมการพัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ และการประเมินผล สำหรับบริบทของการมีส่วนร่วมนั้น หมายถึง ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเข้าประโยชน์ที่ได้รับ และรูปแบบที่ต้องกำหนด รวมทั้งสภาพแวดล้อมของงาน หรือกิจกรรมตามโครงการ เช่น ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางด้านกายภาพและธรรมชาติ และปัจจัยทางสังคม

มิติที่ ๒ มีส่วนร่วมกับใคร (Who, Whom) ได้แก่ การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในแต่ละขั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และองค์กรที่ให้ทุน ทั้งนี้ให้พิจารณาคูณลักษณะทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่อง เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาอยู่อาศัย การถือครองที่ดิน เป็นต้น

มิติที่ ๓ มีส่วนร่วมอย่างไร (How) แบ่งเป็น ๑) ลักษณะของการมีส่วนร่วม เช่น ความเต็มใจเข้าร่วม การได้รางวัลตอบแทน หรือการถูกบังคับให้เข้าร่วม ๒) รูปแบบการมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมโดยตรง หรือผ่านองค์กรของชุมชน ๓) ขนาดของการมีส่วนร่วม เช่น ความถี่ และระยะเวลาในการเข้าร่วม ๔) ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นการเสริมพลังหรืออำนาจขององค์กร หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น^{๕๖}

ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและทรัพยากรต่าง ๆ ที่ไม่เท่าเทียมกันอันมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและวิธีการที่ประชาชนเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อตน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของคำว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่

๑. การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร
๒. เน้นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ในระหว่างประชาชนให้เท่าเทียมกัน
๓. อำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ นั้นจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน
๔. เพิ่มการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

^{๕๖} Norman Uphoff, อังโน มนตรี กรรพุมมาลย์, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๖๑.

๕. มีความยืดหยุ่นได้ กล่าวคือ มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใสและคำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วม

๖. การมีส่วนร่วมของประชาชนมีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ^{๕๗}

พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกต่อกันหรือปฏิสัมพันธ์ในสังคมนั้นไม่ว่าในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มเราจะเห็นว่ามียุ ๕ รูปแบบใหญ่ๆ คือ ความร่วมมือการแข่งขัน ความขัดแย้ง การประนีประนอม และกลืนกลาย ซึ่งทั้ง ๕ รูปแบบนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์โดยตรงหรือโดยอ้อมในการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๕๘} ฉะนั้น การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชนเพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพล และจัดเป็นกระจายอำนาจ เปิดต่อการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของประชาชนในกระบวนการทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจจนถึงปัจจุบัน ได้มีความพยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top-down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Oakley ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient)^{๕๙} ดังนั้น การมีส่วนร่วมในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วมนั้น ๆ ได้นำไปสู่การตัดสินใจใด ๆ อย่างมีคุณค่า และอย่างชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งในภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า “Meaningful Participations” คือ การมีส่วนร่วมนั้น ๆ ทำขึ้นหรือวางระบบขึ้น ไม่ใช่เพียงเพื่อว่าได้จัดทำให้มีแล้วเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมนั้น ๆ ได้นำไปสู่การพิจารณาตัดสินใจ หากสมเหตุสมผลต้องมีความชอบธรรมก็นำไปปฏิบัติ หากผู้มีอำนาจ คิดว่าไม่เหมาะสมก็ต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรม (Legitimacy) ในการตัดสินใจนั้น ๆ ที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ ซึ่งอาจจะขัดกับผลของการมีส่วนร่วม^{๖๐}

^{๕๗}สถาบันพระปกเกล้า, แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก, (นนทบุรี : ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๕๘}จำนง อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^{๕๙}Oakley, P., Approaches To Participation In Rural Development, (Geneva : International Office, ๑๙๘๔), p. ๑๗.

^{๖๐}สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๓.

แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Reeder William W. ได้มีความพยายามอย่างมากที่จะอธิบายถึงปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อการกระทำทางสังคม และการตัดสินใจบนพื้นฐานของประชาธิปไตยในรูปแบบเฉพาะของสังคม ได้แก่

๑. สถานการณ์การกระทำของสังคม จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมซึ่งแต่ละคนก็มีเหตุผลแต่ละอย่างตัดสินใจในการกระทำ

๒. บุคคลหรือองค์การ จะตัดสินใจหรือแสดงการกระทำบนพื้นฐานของกลุ่มเหตุผลซึ่งตัดสินใจเองได้ว่ามันสอดคล้อง หรือตรงปัญหาและสถานการณ์นั้นๆ

๓. เหตุผลบางประการอาจสนับสนุนการตัดสินใจ และเหตุผลบางประการอาจต่อต้านการตัดสินใจ

๔. เหตุผลนั้นการตัดสินใจให้น้ำหนักแตกต่างกัน การเลือกเหตุผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ

๕. เหตุผลในการตัดสินใจนั้นมิใช่มาจากเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง

๖. การตัดสินใจของกลุ่มเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในทุกโอกาส

๗. กลุ่มของปัจจัยหรือเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมนั้นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลง

๘. สำหรับกรณีเฉพาะอย่างภายใต้การกระทำทางสังคมจะมีบ่อยครั้งที่ทางเลือกสองหรือสาม เพื่อที่จะต้องสนองต่อสถานการณ์นั้นๆ

๙. ผู้กระทำและผู้ตัดสินใจอาจเลือกทางใดทางหนึ่ง

๑๐. เหตุที่จะตัดสินใจสามารถที่จะมองเห็นได้จากทางเลือกที่ถูกต้องแล้ว^{๒๑}

เหตุผลและปัจจัยทั้ง ๑๐ ประการ ย่อมทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกและความต้องการเป็นเจ้าของร่วมกันมีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจในการมีกิจกรรมร่วมกันสามารถแก้ไขปัญหาและการพัฒนาได้ด้วยตนเอง รวมพลังสร้างความแข็งแกร่งให้กับชุมชนการมีส่วนร่วม เช่น การมีส่วนร่วม การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและแผนการ (Implementation) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมและประเมินโครงการและการพัฒนา (Evaluation) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของการพัฒนา (Benefit) การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนควรที่จะเป็นไปในรูปแบบของกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไปอย่างน้อย ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาและหาสาเหตุของปัญหา

^{๒๑} Reeder William W, Some Aspects of the Informal Social Participation of Form Families in New York State Cornell University, (Unpublished : Dissertation, ๑๙๗๔), pp. ๓๙-๕๐.

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ซึ่งมีความคิดเห็นคล้ายกับ Ram P.Yadav ได้ระบุว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

๒. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและแผนงาน (Implementation)

๓. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมและประเมินโครงการและการพัฒนา (Evaluation)

๔. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของการพัฒนา (Benefit)^{๒๒}

สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นที่ได้เพิ่มเติมขั้นตอนการมีส่วนร่วม
๕ ขั้นตอนเพราะมองว่า ความซับซ้อนของกระบวนการมันไม่ได้สิ้นสุดลงไป คือ

๑. การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาในชุมชน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความสำคัญนั้น

๒. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ แนวทางในการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่ใช้

๓. การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงานหรือโครงการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๔. การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการพัฒนาเป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการ หรือมีส่วนร่วมในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านกายภาพ หรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลได้

๕. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่าโครงการพัฒนาที่ดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การ

^{๒๒}Ram P. Yadav., Peodple'sParticipation : Focus on Mobilization of the Rural Poor, (Bangkok : ๑๙๗๙), p.๓.

ประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆหรือการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของโครงการทั้งหมด^{๖๓}

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภท คือ

๑. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

๒. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง”

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิดตัดสินใจ แก่ปัญหาของตนเองเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก่ปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง^{๖๔}และ Fonaroff ก็ยังได้มีความเห็นไปในรูปของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยอย่างน้อย ๑ ใน ๔ ประเภทของการมีส่วนร่วม คือ

๑. การวางแผน ซึ่งรวมทั้งการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ใช้ตลอดจนการติดตามและประเมินผล

๒. การดำเนินงาน

๓. การใช้บริการจากโครงการ

^{๖๓}ธีรพงษ์ แก้วหาญ, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๕.

^{๖๔}ปาริชาติ วลัยเสถียร, เอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค. ๖๕๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

๔. การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์^{๖๕}

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศไทยได้ถูกบัญญัติไว้ตามกรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมกำหนดให้ส่วนราชการจัดหาหรือสนับสนุนกลไกในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของภาครัฐมากขึ้นดังความในมาตรา ๗๘ (๕) ซึ่งบัญญัติให้รัฐต้อง “จัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นเพื่อให้การจัดทำและการให้บริการสาธารณะเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน” และในมาตรา ๘๗ กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมประชาชน โดยต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ อย่างครบวงจรเริ่มตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ จนถึงติดตามตรวจสอบ โดยเห็นถึงประโยชน์จากแนวคิดการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ. ๒๕๕๑ – พ.ศ. ๒๕๕๕) จึงทำให้หน่วยงานในภาครัฐองค์กรต่าง ๆ ได้ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมผ่านช่องทางหรือกลไกในการให้ข้อมูลข่าวสารและรับฟังความคิดเห็น และให้หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ศึกษาเรียนรู้การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมหรือการบริหารราชการในระบบเปิดจากการปฏิบัติจริง และพัฒนาระดับการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐมากขึ้น เพื่อกระตุ้นการปรับเปลี่ยนสู่การบริหารราชการที่เปิดเผย โปร่งใส เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาระบบราชการเพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้เรียนรู้ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมเสนอปัญหาแก้ไขปัญหาร่วมกระบวนการตัดสินใจโดยมีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ลำดับขั้นของการมีส่วนร่วมที่เริ่มตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลโดยประชาชนหรือการแจ้งให้ประชาชนทราบ (Notification) และการปรึกษาหารือ (Consultation) จนการร่วมตัดสินใจ (Decision making) และประเมินผล (Evaluation)^{๖๖} ทางด้านนนท์ กอแก้วทองดี ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น ๓ ระดับ คือ

^{๖๕} Fornaroff ,A. Community Involvement in Health System for Primary Health Care, (Geneva : World Health Organization , ๑๙๘๐), p. ๑๐๔.

^{๖๖} ฤทธิลวดี บุรีกุลและคณะ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ”, รายงานวิจัย, (มูลนิธิเอเชีย สถาบันพระปกเกล้า : นนทบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

ระดับที่ ๑ ประชาชนไม่มีส่วนร่วม ซึ่งรัฐจะเป็นผู้กำหนดนโยบายจัดการและประกาศหรือแถลงการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบและปฏิบัติตาม

ระดับที่ ๒ ประชาชนมีส่วนร่วมปานกลาง โดยรัฐจะมีการปรึกษาหารือความคิดเห็นจากประชาชน ซึ่งมีเพียงบางส่วน หรือ ส่วนน้อย ที่เป็นกรรมการ

ระดับที่ ๓ ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยเต็มที่ ซึ่งรัฐและประชาชนจากมีส่วนร่วมเท่าเทียมกันในการกำหนดนโยบาย โดยให้ประชาชนเป็นผู้ควบคุมดูแลเป็นบางส่วน และประชาชนเป็นผู้กำหนดสิ่งที่ต้องการและร่วมกันจัดการ^{๖๗}

การแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งหากมองโดยทั่วไปจะพบว่า ระดับของการมีส่วนร่วมจะมีความแตกต่างไปจากลักษณะของกระบวนการมีส่วนร่วมทำให้เห็นภาพของระดับที่สลับเนื่องกันไปในรูปแบบของกระบวนการในอย่างชัดเจนในการตรวจสอบการดำเนินงาน และเพิ่มความเข้มข้นในการเข้าไปมีบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายหลายเงื่อนไข และเพิ่มโอกาสที่มากยิ่งขึ้น ดังนี้

ระดับที่ ๑ เป็นฝ่ายรุก / ปฏิบัติตอบโต้

ระดับที่ ๒ ลงสมัครเลือกตั้ง

ระดับที่ ๓ การขอดูเอกสารต่างๆ

ระดับที่ ๔ การตรวจสอบผลงาน องค์การบริหารส่วนตำบลอย่างเป็นรูปธรรม

ระดับที่ ๕ การประชุมเสนอแผนผ่านประชาคมหมู่บ้าน

ระดับที่ ๖ การตรวจสอบในลักษณะที่เป็นกรรมการตรวจรับงาน/กรรมการเปิดซอง^{๖๘}

จากแนวความคิดของนักวิชาการ สามารถกล่าวโดยสรุปตามกระบวนการละขั้นตอนการมีส่วนร่วมมีโดยทั่วไปอยู่ ๕ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมคิด คือ ร่วมประชุมปรึกษาหารือในปัญหาและการกำหนดกิจกรรมวิธีการดำเนินงานเพื่อให้กิจกรรมได้ผลตามวัตถุประสงค์

๒. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือ ต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด

๓. การมีส่วนร่วมปฏิบัติตามกิจกรรม คือ เข้าร่วมกิจกรรมตามวิถีทางและแนวทางให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้

^{๖๗}นนท์ กอแก้วทองดี, คู่มือการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้นำประชาชนตำบล เรื่องเวทีประชาคมพร้อมใจเลือกตั้ง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๕๓), หน้า ๕๖.

^{๖๘}นวน้อย ตรีรัตน์ และคนอื่นๆ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมรสเพรส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙๗-๓๙๘.

๔. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ ร่วมในการรับผลประโยชน์อันเกิดจากผล ของกิจกรรมหรือการดำเนินงานของสมาชิกเอง

๕. การมีส่วนร่วมในการประเมิณผล คือ ร่วมในการประเมินผลการทำงานของกลุ่ม และประเมินสถานการณ์ภายนอกด้วย

แนวคิดเหล่านี้รวมถึงทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ ทฤษฎีปัจจัย ภูมิคุ้มกันและจิตใจ ของเฮอิร์ชเบิร์ก และทฤษฎีเอ็กซ์ และทฤษฎีวาย ของ แม็คเกรเกอร์ ต่อมาให้ความสำคัญกับพนักงานในองค์กรมากขึ้นโดยมองว่าพนักงานเป็นทรัพยากรที่มีค่าขององค์กร แนวคิดนี้เรียกว่าแนวคิดเชิงทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Approach) ขณะที่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์การเพื่อให้พนักงานเกิดความพึงพอใจ รูปแบบการสื่อสารในแนวคิดนี้เกิดขึ้นได้ทุกทิศทางและทุกรูปแบบ แนวคิดนี้รวมถึงแนวคิดกรอบโครงสร้างในการบริหารของเบลค และมูตัน ระบบการบริหารของโลเคิร์ต แบบที่ ๔ และทฤษฎี Z ของอูชิและให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อยหนึ่ง ๆ จะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่น ๆ และระบบใหญ่ในที่สุด นอกจากนั้น องค์การยังมีวัฒนธรรมของตนเองซึ่งประกอบขึ้นมาจากวัฒนธรรมย่อยของพนักงานและระบบย่อยต่าง ๆ^{๖๙}

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามไว้ว่าทฤษฎีนี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการส่วนใหญ่น้อยมาก เนื่องจากวิชาการคิดว่าหากองค์การมีภาวะผู้นำที่ดีก็จะพลอยมีภาวะผู้ตามดีไปด้วย เป็นการมองค่อนข้างแคบเพราะนอกจากจะมองปรากฏการณ์เพียงด้านเดียว การที่นักวิชาการให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามนั้น พอสรุปเหตุผลหลายประการด้วยกัน คือประการแรกนักวิชาการบางคนอาจจะไม่แน่ใจว่าองค์การมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะต้องให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมคืออะไรกันแน่ ประการที่สอง หากผู้นำยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้วผู้ตามเหล่านั้นได้แก่ใครบ้างผู้ตามทั้งหมดหรือเฉพาะผู้ตามที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้นำเท่านั้นและประการสุดท้าย หากผู้นำยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ผู้ตามควรจะเข้าไปมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด และลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามอย่างไร

หากมองโดยหลักการพื้นฐานทางทฤษฎีของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ๑๐ ประการที่ควรคำนึงถึงหรือตั้งไว้เป็นหลักการที่สำคัญ ๆ ได้แก่

๑. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน
๒. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วตั้งแต่เกิดโดยเหตุที่เขายากจนอยู่นั้นมิใช่จากกรรมเก่า

^{๖๙} สันธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า

๓. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ เพราะถ้ามีการใช้เทคโนโลยีโดยที่มนุษย์ไม่มาร่วมคิด ร่วมกันรู้ หรือเข้าใจเพียงพอก็อาจไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควรหรือตรงข้ามกลับใช้เพื่อทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองหรือสิ่งแวดล้อมได้

๔. เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่งบางเรื่องที่ชาวชุมชนยึดถือจึงต้องค่อยๆ ให้ปรับตัวผสมผสานกับวิทยาการภายนอก

๕. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการ (Active partner) เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การที่มนุษย์บางกลุ่มปฏิเสธเทคโนโลยีอย่างสิ้นเชิง ก็เป็นไปตามระดับการเข้าใจในเทคโนโลยีนั้นอย่างถูกต้องหรือไม่ และมีกลวิธีปรับความเข้าใจนั้นมาสู่ระดับที่แต่ละฝ่ายยอมรับได้เพียงใด ซึ่งต้องให้ได้รับโอกาสที่จะเข้าใจ และยอมปรับให้เหมาะสมกับตนอย่างเหมาะสม

๖. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้

๑) ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเองแทนที่จะเป็นบุคคลอื่นที่ “เขาไม่รู้จักร” หรือที่ “เขาไม่ไว้วางใจ” ที่บอกวามช่วยเหลือเขา แต่บ่อยครั้งไม่ได้ช่วยจริงจัง

๒) ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้ามีส่วนร่วม ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะเกิดอย่างเต็มที่และจริงจังเมื่อบุคคลนั้นๆ ไม่ถูกบังคับให้จำยอมเข้าร่วมและที่สำคัญคือต้องเข้าร่วมด้วยโดยเท่าเทียมกับผู้มาร่วมด้วยทุกคนอีกทั้งโครงการให้ความจริงใจด้วย

๓) ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมได้ กิจกรรมหลายเรื่องประชาชนทั่วไปอาจมีส่วนร่วมด้วยได้ แต่ที่เป็นกิจกรรมเฉพาะ เช่น การแพทย์ การก่อสร้างอาคารสูง การทหาร ฯลฯ หากประชาชนเข้าร่วมด้วยอาจไม่ได้ผลหรืออาจเกิดความเสียหาย

๔) มีการสื่อสาร ๒ ทางเพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับข้อมูลอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ หากผู้มีส่วนได้-เสีย ได้รับข้อมูลไม่ถูกต้องและครบถ้วน หรือสื่อสารได้ไม่ดีพอก็จะไม่เข้าใจได้ดีพอว่าโครงการจะทำให้เกิด ผลดี-ผลเสีย อย่างไรเพียงใดอาจนำไปสู่การไม่ยอมรับโครงการได้

๕) ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ-ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจะทำให้ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น การร่วมงานกันตั้งแต่เริ่มต้น จนสิ้นสุดการตัดสินใจในโครงการนั้นๆ ในระยะยาวจะเกิดผลดียิ่งขึ้นกว่าการที่จะให้ร่วมด้วยเพียงบางส่วนหรือเข้าไป

๖) ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่โครงการและต่อโครงการนั้นๆ และเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย

๗) การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้ประชาชนเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปจนเกินกว่าผลตอบแทนที่เขาประเมินว่าจะได้รับ

๘) เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่กระทบกระเทือนสถานภาพในหน้าที่การงาน หรือทางสังคมให้ลดน้อยลง

๙) มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการและผู้มีส่วนได้เสีย

๙. เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อยและชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้างดังนั้น การจะให้มีส่วนร่วมจะเอาใจเราฝ่ายเดียวไม่ได้

๙. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น (๑) รูปแบบโดยตรง คือมีส่วนร่วมโดย ตัวบุคคลแต่ละคน หรือ (๒) ประชาชนก่อตั้งองค์กรขึ้นมามีส่วนร่วมหรือ (๓) ให้มีตัวแทนมามีส่วนร่วม โดยอ้อม ซึ่งย่อมขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เช่น ในพื้นที่ที่ประชาชนมีศรัทธาในตัวแทนของเขา มาก การมีตัวแทนร่วมด้วยก็เพียงพอ แต่กรณีในหมู่บ้านมีประชาชนหลากหลายกลุ่มจึงควรมีตัวแทนของ กลุ่มจากหลายภาคส่วนมามีส่วนร่วมเพิ่มเติม

๙. ไม่มีสิ่งใด ได้มาฟรี ต้องแลกเปลี่ยนกัน มีเสียไปบ้าง เพื่อจะได้มา

๑๐. การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่นให้มากมิใช่เอาแต่ใจเราฝ่ายเดียว^{๗๐}

จากทฤษฎีการมีส่วนร่วมกล่าวโดยสรุป ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้กระบวนการที่ ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติสุขภายในพื้นที่ พร้อมทั้งเครือข่ายชาวพุทธได้มีโอกาสเข้า ร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ร่วมใน กระบวนการตัดสินใจและร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะเป็นประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ในฐานะ ประชาชนคนหนึ่ง หรือในฐานะที่ตนเองเป็นพลเมืองคนหนึ่งของชาติที่รักความสุขสงบสันติสุข ยอยาก เห็นสังคมภายในพื้นที่มีความสุขสงบร่มเย็น และในฐานะที่ตนเองเป็นผู้มีส่วนการพัฒนาทางสังคม พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ประเด็นใหญ่ ๆ ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ข้อมูล (Inform) เป็นการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียว แต่เป็นระดับที่สำคัญ เพราะเป็นการเริ่มต้นที่ส่วนราชการเปิด โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการอื่น ๆ ต่อไป

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปรึกษาหารือ (Consult) เป็นการรับฟังความ คิดเห็นโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น บอกข้อปัญหาและข้อเสนอแนะต่างๆ กับส่วน ราชการ

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้ามาเกี่ยวข้อง (Involve) เป็นการเปิดโอกาส ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน/โครงการ การมีส่วนร่วมในระดับนี้อาจดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการที่มีตัวแทนภาคประชาชนเข้ามาร่วม

^{๗๐}นิรันทรชัย พัฒนาพงศา,การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔ - ๑๕.

๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในบทบาทหรือฐานะหุ้นส่วนหรือภาคีในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย

๕. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสริมอำนาจประชาชน (Empower) เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วม ของประชาชนซึ่งเป็นระดับของการมอบอำนาจการตัดสินใจให้ประชาชนเป็นผู้กำหนด

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กุลวดี จันทรวีเชียร^{๗๑} ได้ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ๑) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีศักยภาพของชุมชนหมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ หนานหินท่าหา สะพานแขวน-ท่าหา ถ้ำน้ำวังศรีธรรมโศกราช น้ำตกวังไม้ปัก ศักยภาพในพื้นที่ พบว่า พื้นที่ศักยภาพและโอกาสที่ดีทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความหลากหลายทางชีวภาพ มีการผลิตสินค้าของชุมชนเพื่อการจำหน่ายอย่างเป็นรูปธรรม ๒) ผลการศึกษปัจจัยความสำเร็จ ในการแสดงความคิดเห็นของภาครัฐภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยวต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของชุมชนหมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากร ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยเน้นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

สายสุด เดียเจริญ และคณะ^{๗๒} ได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชน ผลการวิจัย พบว่า

๑. รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชน ประกอบด้วย การสร้างความตระหนัก การแสวงหาและการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ การเข้าถึงและการแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปใช้

^{๗๑} กุลวดี จันทรวีเชียร, (๒๕๖๔). ปัจจัยความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาวิจัย, วารสารรัชภาคย์ ปีที่ ๑๕(๔๐) พฤษภาคม - มิถุนายน, หน้า ๒๖๕.

^{๗๒} สายสุด เดียเจริญ และคณะ, (๒๕๖๐). รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชน, Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะปีที่ ๑๐(๓) กันยายน - ธันวาคม, หน้า ๑๓๗๑ - ๑๓๗๒.

๒. หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชน พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นใช้การบูรณาการร่วมกับจัดการเรียนการสอนในกระบวนการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ แบ่งออกเป็น ๗ โมดูล ได้แก่ การสำรวจความต้องการของถิ่นฐานในระดับท้องถิ่น การจัดทำหน่วยเรียนรู้บูรณาการระดับชั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการ การจัดกิจกรรมความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชาชีพ การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง การพัฒนาสมรรถนะตามสาขาวิชาชีพและจัดทำ Career Path เทคโนโลยีจัดการเรียนรู้ เป็นการประยุกต์ นวัตกรรมเทคโนโลยีมาใช้กับกระบวนการจัดการเรียนรู้

๓. การขยายผลการใช้รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชน พบว่า ผู้อำนวยการโรงเรียนระดับประถมศึกษาในอำเภอบ้านลาด จำนวน ๑๑ คน เห็นว่ารูปแบบการจัดการความรู้มีประโยชน์ครอบคลุมในการรักษาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม และเห็นด้วยกับหลักสูตรท้องถิ่นที่นำไปบูรณาการกับหลักสูตรแกนกลางซึ่งจะทำให้ลดเวลาในการจัดการเรียนการสอนไม่เกิดปัญหาชั่วโมงเรียนเกิน ๒๐๐ ชั่วโมงต่อเทอม สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียนระดับประถมศึกษาได้

กิตติศักดิ์ จิตต์เกื้อ และคณะ^{๗๓} (๒๕๖๑ : บทคัดย่อ) ร่วมด้วยช่วยกัน สร้างความเชื่อมโยง “โซ่แห่งคุณค่า จากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ กรณีศึกษา: กลุ่มเพื่อนแพะ (ผู้เลี้ยง) จังหวัดภูเก็ต งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อปรับทิศทางการดำเนินงาน ให้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต เพื่อส่งเสริมการสร้างรายได้และความเข้มแข็งสู่เศรษฐกิจฐานราก ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกลึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวและสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควบคู่กับกระบวนการกลุ่มย่อยและเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแกนนำผู้เลี้ยงแพะจังหวัดภูเก็ต จำนวน ๓๐ คน เริ่มจากการใช้ทฤษฎี SIPOC model ดำเนินการวิเคราะห์ผู้ผลิต ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และลูกค้า เพื่อร่วมวิเคราะห์การจัดกระบวนการดำเนินงานตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ใช้เครื่องมือแผนผังต้นไม้ วิเคราะห์เส้นทางการผลิต ต้นทุนปัจจัยการผลิต ปัจจัยการพึ่งตนเอง การพึ่งพาปัจจัยภายนอก ใช้แผนภูมิแกว่งปลา วิเคราะห์กระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูป ระบบข้อมูล โลจิสติกส์ ใช้เครื่องมือ ตีคุณค่าผู้บริโภค วิเคราะห์ลูกค้าเป้าหมาย ช่องทางการตลาด ใช้เครื่องมือดอกไม้ของชุมชนเพื่อวิเคราะห์ทุนชุมชนตลอดจนดำเนินการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ เพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ผลวิจัยพบว่า กลุ่มผู้เลี้ยงแพะมีภาคีเครือข่ายที่ร่วมดำเนินการพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐเพิ่มขึ้น มีแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่ม

^{๗๓} กิตติศักดิ์ จิตต์เกื้อ และคณะ, (๒๕๖๑). ร่วมด้วยช่วยกัน สร้างความเชื่อมโยง “โซ่แห่งคุณค่า จากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ กรณีศึกษา: กลุ่มเพื่อนแพะ (ผู้เลี้ยง) จังหวัดภูเก็ต, วารสารวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ ๑๐(๑) มกราคม - กุมภาพันธ์, หน้า ๑๙

ซึ่งปรับปรุงจากแผนยุทธศาสตร์เดิม และมีโซ่แห่งคุณค่า แพะ จังหวัดภูเก็ต ที่ร่วมกันสังเคราะห์จาก ข้อมูล เครื่องมือ และการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้เลี้ยงแพะ ผลักดันสู่แผนบูรณาการเพื่อการพัฒนาในระดับ พื้นที่ ที่มีความเชื่อมโยงกับประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต

จิระวดี บัวชุม และนิตยา สินเธาว์^{๗๔} ได้ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนเข้าสู่ ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ในพื้นที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษา พบว่า (๑) การพัฒนา วิสาหกิจชุมชน ให้เกิดความยั่งยืน ของอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในภาพรวมและรายด้าน มีการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (๒) การประยุกต์นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ ของวิสาหกิจชุมชนอำเภอหัว หิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ในภาพรวมและรายด้าน มีการประยุกต์ อยู่ในระดับมาก (๓) การ ประยุกต์นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ ในภาพรวม ด้านนวัตกรรม ด้านเทคโนโลยี ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านการสนับสนุนของภาครัฐ และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผลกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิด ความยั่งยืนของอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ แสดง ให้เห็นว่า การประยุกต์นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ โดยอาศัยนวัตกรรม เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และการสนับสนุนของภาครัฐ เป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ในพื้นที่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้อย่างประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้

พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และวรารักษ์ ปัญญาวิ^{๗๕} ได้ศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยว ชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เป็นทางเลือกที่สำคัญ ในการ พัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อชุมชน ที่มีการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชน ในประเทศไทย การเรียบเรียงบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) สังเคราะห์แนวความคิดทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน และ ๒) การพัฒนา ตัวชี้วัดเบื้องต้น ของ การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นวิธีการสร้าง หรือพัฒนาตัวบ่งชี้ แบบนิยามเชิง ทฤษฎีโดยการทบทวนวรรณกรรม แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาเบื้องต้น สามารถกำหนดตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนได้ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว /ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว, ๒) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว, ๓) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว, ๔) การ

^{๗๔} จิระวดี บัวชุม และนิตยา สินเธาว์, (๒๕๖๔). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนเข้าสู่ยุค ไทยแลนด์ ๔.๐ ในพื้นที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, วสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๗(๑) มกราคม – เมษายน, หน้า ๒๕.

^{๗๕} พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และวรารักษ์ ปัญญาวิ, (๒๕๖๑). การพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชน เชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน, วสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม ปีที่ ๘(๑) มกราคม – มิถุนายน, หน้า ๗๙.

จัดการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และศูนย์บริการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว, ๕) บุคลากร และนักสื่อความหมายท้องถิ่น โดยแต่ละองค์ประกอบจะประกอบด้วยตัวชี้วัด ที่ใช้วัดระดับประสิทธิภาพ และคุณภาพ ของแต่ละองค์ประกอบ ซึ่งจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงทิศทางของการพัฒนา ที่จะทำให้เกิด การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ศรินญา ภูผาจิตต์^{๗๖} ได้ศึกษาถึงเรื่อง การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเชิงวัฒนธรรม และประเพณีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชนเผ่าผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่าบ้านโคกโก่งเป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชนเผ่าผู้ไทย โดยนำความหลากหลายทางชีวภาพของพืชมาปรับใช้ให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และประเพณีเพื่อตอบสนองปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านอาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค นอกจากนี้ชนเผ่าผู้ไทยได้นำความหลากหลายทางชีวภาพมาใช้ประโยชน์ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ และภูมิปัญญาด้านอื่น เช่น การจักสาน และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น ตัวอย่างภูมิปัญญาและวัฒนธรรมด้านอาหาร เช่น แกงหน่อไม้ แกงเห็ดแกงครว้และแกงหวาย เป็นต้น เป็นเครื่องสะท้อนถึงวิถีชีวิตสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในปัจจุบันถึงแม้ลักษณะที่อยู่อาศัยได้เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม แต่ชนเผ่าผู้ไทยยังคงรักษาเอกลักษณ์บ้านทรงยกสูงและมีใต้ถุนบ้านโดยซื้อไม้จากภายนอกสำหรับการปลูกบ้านเนื่องจากชุมชนมีการอนุรักษ์ป่าชุมชนในพื้นที่ในส่วนของวัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่มมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อใช้ประโยชน์และเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน มีการนำความหลากหลายทางชีวภาพของพืชมาใช้ ประโยชน์ในการย้อมผ้าโดยการนำต้นครามและเมล็ดของหมากสะตริมาใช้ในการย้อมสีฝ้าย วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ส่วนใหญ่ทำมาจากไม้แดง ไม้ประดู่ และไม้เนื้ออ่อน เป็นต้น โดยนำมาจากป่าชุมชนและไร่นาจของชาวบ้าน ด้านการรักษาโรคถึงแม้ว่าในปัจจุบัน ชนเผ่าผู้ไทยจะมีการใช้บริการจากโรงพยาบาลแต่ยังคงใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคควบคู่กับการรักษาโรคแผนปัจจุบัน สมุนไพรที่นำมาใช้ส่วนใหญ่จะพบได้ตามป่าชุมชน และมีการนำมาปลูกไว้ในชุมชนด้วย นอกจากนี้ชาวบ้านจะมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้ว บรรพบุรุษยังได้มีการปลูกฝังความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีต่างๆ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา และผีฟ้า เป็นต้น ให้กับลูกหลานโดยเชื่อว่าผีมีอยู่ทุกแห่งจึงอาศัยผีต่างๆ เป็นเครื่องปกป้องธรรมชาติให้ดำรงอยู่ต่อไปด้านการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์พืชในท้องถิ่นและพืชในวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าผู้ไทยได้อนุรักษ์พื้นที่ริมเขาภูถ้ำเม่นเป็นป่าชุมชน โดยจะกันพื้นที่แห่งนี้ไม่ให้ผู้ใดเข้าไปครอบครองและสามารถใช้ประโยชน์

^{๗๖}ศรินญา ภูผาจิตต์, (๒๕๕๔). การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเชิงวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชนเผ่าผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์จังหวัดกาฬสินธุ์, หลักสูตรวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า (๑)

จากป่าแห่งนี้ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยการเข้าไปเก็บหาของป่า นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์ให้ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อใช้ประกอบอาหารหรือพืชสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยารักษาโรคบริเวณรอบบ้าน และปลูกไม้ดอกไม้ประดับไว้บริเวณหน้าบ้านเพื่อความสวยงามและเพื่อใช้ประโยชน์ในงานพิธีต่างๆ รวมทั้งด้านการท่องเที่ยว

สุทธาทิพย์ จันทมาศชลธิชา จำนงค์วรัญญ์ หน่องมาเสฏฐวุฒิ จันทรเส่งสุวีรยา สังข์แก้วและชลลดาแสงมณี ศิริสาธิตกิจ^{๗๗} ได้ศึกษาถึงเรื่องประเพณีสองศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนตะโหมดเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีประเพณีสองศาสนาเป็นประเพณีสำคัญและมีการสืบทอดมายาวนาน ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้ความสำคัญกับการนับถือบรรพบุรุษการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการทำบุญร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเพณีสองศาสนา ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ การติดต่อประสานงานการจัดเตรียมอาหาร และการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี นอกจากนี้ยังมีคนจากภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย จากการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน สำหรับแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีสองศาสนา ได้แก่ การปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของประเพณีสองศาสนา การนำเรื่องราวของประเพณีสองศาสนาไปจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับชุมชนสองศาสนา และการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกได้รู้จักประเพณีสองศาสนา

ณัฐพงษ์ พระลับริक्षा^{๗๘} ได้ศึกษาถึงเรื่องการผลิตสื่อมัลติมีเดียเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผลการศึกษาพบว่า ๑) ชุมชนต้องการสื่อมัลติมีเดียที่มีคุณภาพ เพื่อใช้ในการเรียนรู้และเผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนดังนั้นในขั้นตอนการพัฒนาสื่อมัลติมีเดียจึงต้องใช้องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสื่อมัลติมีเดียจากมหาวิทยาลัย และเพื่อให้สื่อที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพสามารถนำไปเผยแพร่ได้ จำเป็นต้องมีการประเมินคุณภาพโดยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ด้านเนื้อหาโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นและด้านสื่อมัลติมีเดียโดยมหาวิทยาลัย ๒) ผลผลิตสื่อมัลติมีเดียสารคดีภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านหนองข่า อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ๕ เรื่อง คือ เกษตรทางเลือก, ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ, การ

^{๗๗} สุทธาทิพย์ จันทมาศ ชลธิชา จำนงค์ วรัญญ์ หน่องมา เสฏฐวุฒิ จันทรเส่ง สุวีรยา สังข์แก้ว และชลลดาแสงมณี ศิริสาธิตกิจ, (๒๕๖๔). ประเพณีสองศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ, หน้า บทคัดย่อ

^{๗๘} ณัฐพงษ์ พระลับริक्षा, (๒๕๕๙). การผลิตสื่อมัลติมีเดียเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน, รายงานการวิจัยสาขาเทคโนโลยีมัลติมีเดียแอนิเมชันคณะเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, หน้า บทคัดย่อ

ทอผ้าพื้นเมือง, การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และ น้ำยาอเนกประสงค์ ๓) เผยแพร่สื่อมัลติมีเดียสารคดีภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านหนองข่า อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ และประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า สื่อมัลติมีเดียรูปแบบสารคดีภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของหมู่บ้านหนองข่า อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยสารคดีเรื่อง เกษตรทางเลือก มีค่า $\bar{X}=4.77$, $S.D.=0.42$ สารคดีเรื่อง ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ มีค่า $\bar{X}=4.75$, $S.D.=0.37$ สารคดีเรื่อง การทอผ้าพื้นเมือง มีค่า $\bar{X}=4.73$, $S.D.=0.37$ สารคดีเรื่อง การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมีค่า $\bar{X}=4.76$, $S.D.=0.32$ และสารคดีเรื่อง น้ำยาอเนกประสงค์ มีค่า $\bar{X}=4.82$, $S.D.=0.30$)

สิริยา รัตนช่วย^{๗๙} ได้ศึกษาถึงเรื่องการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตของโลกยุคใหม่ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่นั้น ชุมชนท้องถิ่นควรเน้นการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ด้วยแนวคิดการพึ่งตนเองและแนวคิดการจัดการตนเอง ของชุมชนท้องถิ่น ควบคู่กับการดำเนินการตามวิถีแห่งประชาธิปไตยท้องถิ่น ที่เน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เป็นทั้งหลักการที่สำคัญ และกระบวนการแห่งการพัฒนาของโลกยุคใหม่ ตลอดจนเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย ที่ทุกภาคส่วนในชุมชนจะต้องมีความศรัทธาและยึดถือสำหรับใช้เป็นกรอบใหญ่ในการเลือกหลักการและวิถีแห่งการปฏิบัติจริงโดยคำนึงถึงการให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เช่นเดียวกับปรัชญาในการพัฒนาระดับประเทศ ที่จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกันเพื่อรับมือกับข้อท้าทายและประเด็นอุบัติใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

ระพีพรรณ ทองหล่อ^{๘๐} ได้ศึกษาเรื่อง “การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง” ผลการวิจัยพบว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มจังหวัดภาคกลาง ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ หลายรูปแบบได้แก่ การให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ การผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปจากพืชผลการเกษตร ผลิตภัณฑ์ที่เป็นงานศิลปหัตถกรรม และการให้บริการการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น จุดเด่นของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มจังหวัดภาคกลางได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ยังคงความเป็นธรรมชาติ เอกลักษณ์ของชุมชน สินค้า OTOP ที่มีชื่อเสียง การคมนาคมที่สะดวก และความโดดเด่น

^{๗๙}สิริยา รัตนช่วย, (๒๕๖๐). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตของโลกยุคใหม่, วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ ๗(๑) มกราคม – เมษายน, หน้า ๗๒

^{๘๐} ระพีพรรณ ทองหล่อ (๒๕๕๑). การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า บทคัดย่อ

ในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตริมน้ำ ส่วนจุดด้อยของการจัดการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเรื่องการบริหารจัดการและการให้บริการซึ่งจะพบว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มจังหวัดภาคกลางยังมีลักษณะของการทำงานที่แยกส่วนขาดการประสานเชื่อมโยงเครือข่าย ทั้งในระดับชุมชน ระดับจังหวัด และระดับกลุ่มจังหวัด อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการจัดเวทีเพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการทำแผนปฏิบัติการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ขณะเดียวกันยังก่อให้เกิดตัวแทนภาคีเครือข่ายจากทุกภาคส่วนในระดับจังหวัดที่เป็นรูปธรรมในการประสานเชื่อมโยง และขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันภายในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง และมีการผลักดันให้เกิดเวทีเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนสัญจรขึ้นภายในกลุ่มจังหวัดภาคกลางเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่าง ๆ ด้วยการถอดบทเรียนจากเครือข่ายรวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชนท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อถอดรูปแบบการสร้าง ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสโดยใช้วิธีวิทยาวิจัย ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้ง หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบความยั่งยืนของชุมชน สันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น

๑.๒) ทำการศึกษาวเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับค่านิยม จารีตประเพณี วัฒนธรรม ภาษา และศาสนา ของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๑.๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการและรูปแบบความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการบริหารจัดการชุมชน วัฒนธรรม

ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี ของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า คือ

๒.๑) ทำการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบงานด้านการบริการการท่องเที่ยวหรือระดับหัวหน้างาน และ นักวิชาการ รวมจำนวน ๔ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายโดยใช้งานบริการด้านการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

๒.๓) ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ รวม ๑๕ คน แล้วนำมาสรุปผลและวิเคราะห์ผล

๒.๔) ดำเนินการส่งเสริมและเสริมสร้างเครือข่ายให้กับภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสเพื่อสร้างความยั่งยืนให้เกิดชุมชนโดยการจัดทำเป็นชุดความรู้การสร้างความยั่งยืนส่งคืนแก่ชุมชน

๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการคัดเลือกพื้นที่ชุมชนที่มีการขับเคลื่อนงานด้านการบริการด้านการท่องเที่ยว ใน ๓ อำเภอในจังหวัดนราธิวาส ประกอบด้วย

- 1) กลุ่มงานท่องเที่ยว ในอำเภอเมืองนราธิวาส
- 2) กลุ่มงานท่องเที่ยว ในอำเภอตากใบ
- 3) กลุ่มงานการท่องเที่ยว ในอำเภอสู่ไหง-โกลก

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในการวิจัย รวม ๑๕ คน

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ที่เกี่ยวข้องในงานบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนภาคบริการ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline)

คณะผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้นำภาครัฐ ที่มีหน้าที่กำกับดูแลภาคบริการด้านการท่องเที่ยว ผู้นำของชุมชนที่มีการให้บริการการท่องเที่ยว ชาวชุมชนที่มี

การประกอบอาชีพด้านการบริการการท่องเที่ยว ตัวแทนกลุ่มผู้รับบริการ จังหวัดนราธิวาส จำนวน ๑๕ คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาความยั่งยืนของชุมชนสันติสุข ท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๓.๒ แนวคำถาม

ในด้านการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยใช้แนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการบริการดังนี้

- ๑) ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวควรมีลักษณะอย่างไร
- ๒) รัฐในฐานะเป็นผู้ปกครองมีปรัชญาหรือแนวคิดเกี่ยวกับงานด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างไร
- ๓) ภาครัฐมีบทบาทหน้าที่กำกับดูแลงานด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างไร
- ๔) ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างไร
- ๕) ชาวชุมชนมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างไร
- ๖) รัฐมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานในลักษณะเครือข่ายการบริการในพื้นที่อย่างไร
- ๗) ลักษณะกิจกรรมที่ชาวชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
- ๘) ลักษณะความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร
- ๙) ท่านคิดว่ามีภาคส่วนไหนบ้างที่ควรอยู่ในเครือข่ายด้านการบริการการท่องเที่ยว
- ๑๐) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นอุปสรรคหรือไม่อย่างไรต่อการทำงานเชิงเครือข่าย

๓.๓.๓ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ในการสนทนากับกลุ่มเฉพาะ คณะผู้วิจัยจะใช้แนวคำถามข้างต้นเพื่อสนทนากับกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ จังหวัดนราธิวาส จำนวน ๑๕ คน จากทุกภาคส่วนเพื่อค้นหาองค์ความรู้อันจะนำไปสู่การสร้างเป็นชุดความรู้เกี่ยวกับการบริการที่ดีที่จะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติหรือใช้ได้จริง แล้วนำมาสรุปผลและวิเคราะห์ผล

๓.๓.๔ ประชุมกลุ่มย่อย

ในการประชุมกลุ่มย่อย คณะผู้วิจัยจะได้เชิญตัวแทนจากแต่ละภาคส่วนเพื่อพูดคุยหาแนวทางในการขับเคลื่อนงานด้านการบริการแบบมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการบริการเพื่อสร้างความยั่งยืนด้านอาชีพท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยการจัดเวทีสัมมนาการนำข้อมูลคืนสู่ชุมชน

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินงานวิจัย คณะผู้วิจัยได้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดทฤษฎีด้านการบริการ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

๒) การศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน สภาพการณ์ด้านอาชีพการบริการในปัจจุบันของชุมชนแต่ละชุมชน

๓.๔.๒ การสัมภาษณ์

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ แบบคือ แบบเป็นทางการ (Informal Interview) และแบบไม่เป็นทางการ (Non-formal Interview) โดยแต่ละแบบมีการดำเนินการดังนี้

๑) แบบเป็นทางการ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

ก. ขั้นเตรียมการ ได้แก่ ก่อนลงพื้นที่เป้าหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้มีการกำหนดประเด็นที่จะสัมภาษณ์ จากนั้นจึงได้ทำการนัดหมายวัน เวลา สถานที่กับกลุ่มประชากรเป้าหมายเพื่อการสัมภาษณ์ ซึ่งได้แก่ชาวชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน

ข. ขั้นตอนดำเนินการ ได้แก่ การลงพื้นที่เพื่อพบกับกลุ่มประชากรเป้าหมายโดยมีการดำเนินการ คือ แนะนำตัวเองเป็นเบื้องต้นพร้อมกับชี้แจงความเป็นมา วัตถุประสงค์ในการขอสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จากนั้นจึงขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริการ พร้อมขออนุญาตในการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง และได้อาศัยผู้ช่วยในการเก็บข้อมูลด้านการบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพในบางโอกาส

๒) แบบไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยการลงพื้นที่แบบไม่ได้มีการนัดหมายกับกลุ่มเป้าหมาย

๓.๔.๓ การสนทนากลุ่ม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยได้มีการดำเนินการโดยการประสานไปยังชุมชนเป้าหมายแล้วแจ้งให้ชาวชุมชนได้ทราบถึงความเป็นมาเป็นไปของกิจกรรมการสนทนากลุ่มและกรอบเนื้อหาของการสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา จากนั้นจึงได้ทำการนัดหมายกับกลุ่มเป้าหมายคือชาวชุมชนแต่ละชุมชนเพื่อการสนทนากลุ่ม

๓.๓.๔ ประชุมกลุ่มย่อย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มย่อย คณะผู้วิจัยจะได้เชิญตัวแทนจากแต่ละภาคส่วนเพื่อพูดคุยหาแนวทางในการขับเคลื่อนงานด้านการบริการแบบมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการบริการการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความยั่งยืนด้านอาชีพท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยการจัดเวทีสัมมนาเพื่อนำข้อมูลคืนสู่ชุมชน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยจะได้มีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริการและรูปแบบความร่วมมือ เพื่อสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

๒. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้กรอบความคิดที่นำไปสู่การสร้างกรอบคำถามเพื่อนำไปสู่การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓. นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ไปจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การพัฒนาภาคบริการภายในชุมชน ๓) การพัฒนาความร่วมมือ ๔) การจัดการภาคบริการภายในชุมชน และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้กิจกรรมการผลิตสื่อ Social Media ด้วยโทรศัพท์มือถือ ซึ่งทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดนราธิวาส จำนวน ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๕ คน รวม ๑๕ คน

๔. วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในรูปแบบการประเมิน (Pre test-Post test) และผลสรุปจากตัวแทนผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ในเชิงพื้นที่หรือหมู่บ้านชุมชนที่เป็นตัวแทนในจังหวัดนราธิวาส

๓.๖ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกตและสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับเอาประเด็นของการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์เป็นหลัก

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามกรอบของวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้กำหนดไว้คือ

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

๒. เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

๓. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

๔. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๑. การศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และสังเกตโดยการลงพื้นที่เพื่อศึกษาในประเด็นรูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยได้แบ่งเป็น ๒ หัวข้อดังนี้

๑.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดนราธิวาส

๑.๑.๑ สภาพโดยทั่วไป

นราธิวาสเป็นจังหวัดชายแดนตั้งอยู่บนฝั่งทะเลด้านตะวันออกของแหลม มลายูสุดชายแดนไทย-มาเลเซีย มีเนื้อที่ทั้งหมด ๔,๔๗๕.๔๓ ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ประมาณ ๑,๑๔๑ กิโลเมตร และทางรถไฟ ประมาณ ๑,๑๑๖ กิโลเมตร สภาพภูมิประเทศของจังหวัดประมาณ ๒ ใน ๓ ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นป่าและภูเขา มีภูเขาหนาแน่นแถบ ทิศตะวันตกเฉียงใต้จดเทือกเขา สันกาลาคีรี ซึ่งเป็นแนวกันพรหมแดนไทยมาเลเซียลักษณะของพื้นที่มีความลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปตะวันออก พื้นที่ราบ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณติดกับอ่าวไทยและบริเวณแม่น้ำ ๔ สาย คือ

แม่น้ำสายบุรี แม่น้ำบางนรา แม่น้ำตากใบ และแม่น้ำโก-ลก มีพื้นที่พรุจำนวนประมาณ ๓๖๑,8๖0 ไร่ สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน แบ่งออกเป็น ๒ ฤดู ได้แก่ ฤดูฝนและฤดูร้อน^{๔๑}

๒.๑.๑ ประชากร

พื้นที่จังหวัดนราธิวาสได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาที่มีทั้งกลุ่มชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ชาวไทยคริสต์ ชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยที่นับถือศาสนาฮินดู ซึ่งจากสถิติจำนวนประชากรที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสพบว่า ประชากรจังหวัดนราธิวาสนับถือศาสนาอิสลามประมาณ ๘๒% นับถือศาสนา พุทธประมาณ ๑๗ % นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอื่นๆ อีกประมาณ ๑% ประชากรใช้ภาษาพูดหลากหลาย เพราะมีหลายกลุ่มมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดนราธิวาส ที่มาจากภาคกลางก็จะใช้ภาษาไทยมาตรฐาน หากมาจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้จะมีสำเนียงพูดหลายสำเนียงเช่นสำเนียงภาษาไทยใต้ตอนบนภาษาไทย ใต้ตอนล่าง และยังมีภาษาพูดเป็นพิเศษคือ ภาษาเง๊ะเห มีพูดกันมานานและมีอยู่ ในกลุ่มคนไทยพุทธดั้งเดิม เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของอำเภอตากใบ สำหรับคน ไทยที่นับถือศาสนาอิสลามจะใช้ " ภาษามลายูถิ่น " หรือเรียกว่า “ภาษายาวี” ใน ชีวิตประจำวันคล้ายคลึงกับภาษามลายูในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน ปัจจุบันผู้ที่พูดภาษามลายูถิ่น ก็สามารถพูดภาษาไทยได้เป็นส่วนใหญ่ สำหรับ ชาวพุทธที่พูดภาษาไทยก็สามารถพูดภาษามลายูถิ่นได้^{๔๒}

๓.๑.๑ ลักษณะทางภูมิศาสตร์

จังหวัดนราธิวาสเป็นจังหวัดชายแดน ตั้งอยู่บนฝั่งทะเลด้านตะวันออกของแหลมมลายู ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ ๑,๑๔๙ กิโลเมตร และ ทางรถไฟ ประมาณ ๑,๑๑๖ กิโลเมตร สุดชายแดนประเทศไทย- มาเลเซีย ที่สถานีรถไฟสุไหงโก-ลก ทิศเหนือ จดจังหวัดปัตตานี และอ่าวไทย ทิศใต้ จดอ่าวไทยและประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันออก จดประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันตก จดจังหวัดยะลา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าและภูเขาประมาณ ๒ ใน ๓ ของพื้นที่ทั้งหมด มีภูเขาหนาแน่น แถบ ทิศตะวันตกเฉียงใต้จดเทือกเขาสันกาลาคีรีซึ่งถือเป็นแนวกันพรหมแดน ไทยมาเลเซีย ลักษณะของพื้นที่มีความลาดเอียงจากทางทิศตะวันตกไปสู่ทิศตะวันออก พื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่บริเวณติดกับอ่าวไทยและที่ราบลุ่มบริเวณแม่น้ำ ๓ สาย คือ แม่น้ำสายบุรี แม่น้ำบางนราและแม่น้ำโก-ลก มี

^{๔๑} นราธิวาสวันนี้. <http://www๒.narathiwat.go.th/nara๒0๑๖/content/general.pdf>. (ออนไลน์) วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕. หน้า ๔.

^{๔๒} อ้างแล้ว, นราธิวาสวันนี้, หน้า ๔.

พื้นที่พรมจำนวนประมาณ ๓๖๑,๘๖๐ ไร่ ส่วนลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน แบ่งออกเป็น ๒ ฤดู คือ ฤดูฝนกับฤดูร้อน^{๘๓}

นอกจากนี้ จังหวัดนราธิวาสยังมีแม่น้ำสำคัญ ๓ สาย คือ (๑)แม่น้ำบางนรารับน้ำจากเทือกเขาบูโด-สุไหงปาดี ผ่านคลองสุไหงปาดี คลองยะกัง และคลองตันหยงมัส ไหลผ่านท้องที่อำเภอตากใบ อำเภอสุไหงปาดี อำเภอระแงะ แล้วไหลลงสู่ทะเลที่อำเภอเมืองนราธิวาส มีความยาวประมาณ ๖๐ กิโลเมตร (๒)แม่น้ำโก-ลกเป็นแม่น้ำกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับมาเลเซีย ต้นน้ำอยู่ในเทือกเขาในประเทศมาเลเซียและท้องที่อำเภอแว้ง โดยแม่น้ำสายดังกล่าว จะไหลผ่าน อำเภอสุไหงโก-ลก และไหลลงอ่าวไทยที่อำเภอตากใบ มีความยาว ประมาณ ๑๐๓ กิโลเมตร (๓) แม่น้ำสายบุรีต้นน้ำเริ่มจากเทือกเขาในอำเภอสือคริน ไหลผ่านอำเภอ จะแนะอำเภอศรีสาคร อำเภอรือเสาะจังหวัดนราธิวาส อำเภอรามัน จังหวัดยะลา แล้วไหลลงอ่าวไทยที่อำเภอสายบุรีจังหวัดปัตตานี มีความยาวประมาณ ๑๘๕ กิโลเมตร^{๘๔}

๔.๑.๑ แหล่งท่องเที่ยว

จังหวัดนราธิวาสนอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายด้านแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย โดยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนราธิวาสอาจแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม

แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมมีหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวแนวธรรมชาติ เช่น ป่าฮาลาบาลา ป่าพรุโต๊ะแดง ทะเลหมอกสุคริน หมู่บ้านจุฬารักษ์พัฒนา ๑๒ น้ำตกบาโจ น้ำตกสุคริน เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น มัสยิดวาดีลฮูเซ็น (มัสยิด ๓๐๐ ปี) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม งานประจำปีเจ้าแม่โต๊ะโม๊ะซึ่งเป็นงานประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีน วัดเขากงที่เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทักษิณมิ่งมงคลซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาวไทยพุทธ เป็นต้น การท่องเที่ยวแนวประวัติศาสตร์ เช่น วัดชลธาราสิงเห (วัดพิทักษ์แผ่นดินไทย) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร เป็นต้น การท่องเที่ยวแนวพักผ่อนทั่วไป เช่น พระตำหนักทักษิณราชินี เวลัน หาดนราทัศน์ อุทยานแห่งชาติอ่าวมะนาว เมืองสุไหงโก-ลกหรือด่านสุไหงโก-ลก ตลาดตาบาหรือ

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๘๔} อ้างแล้ว, นราธิวาสวันนี้, หน้า ๑๖.

ด้านตาดำ ตลาดน้ำยะกังหรือชุมชนยะกังที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองนราธิวาสโดยชุมชนยะกังนี้มีจุดขายอยู่ที่ขนม ๑๐๐ ปี ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนริมน้ำเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ในอดีตคือศูนย์กลางเศรษฐกิจและการค้าที่สำคัญของเมืองนราธิวาส เป็นต้น โดยแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ล้วนแล้วได้ชื่อว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมทั้งในกลุ่มชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้านคือมาเลเซียและสิงคโปร์เป็นจำนวนมากนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒) แหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่

แหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่ในที่นี้ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์เมืองนราธิวาสพิพิธภัณฑ์เมืองนราธิวาส เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของจังหวัดนราธิวาสที่ได้เริ่มเปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ตลอดจน ประชาชน เด็ก และเยาวชน ในเรื่องราวของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนราธิวาส ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของประชาชนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา ในสังคมพหุวัฒนธรรม ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ปลายด้ามขวานแห่งนี้ โดยในพิพิธภัณฑ์ได้จัดแสดงถึงมิติต่าง ๆ ของจังหวัดนราธิวาส เช่น พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีตลอดถึงวิถีชีวิตของชาวเมืองนราธิวาสที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้ ก็ยังมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหารที่ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ที่ได้รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราววัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น สิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เป็นอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น อีกด้วย

ประมวลภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดนราธิวาส

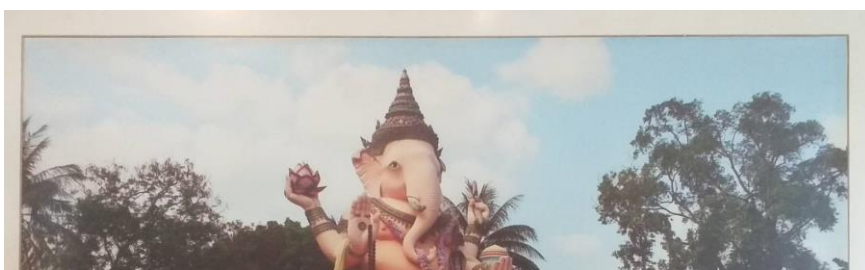
ภาพที่.....พระพุทธรูปทักษิณมิ่งมงคล วัดเขากง

ภาพที่.....มัสยิดวาตีสยเซิน หรือมัสยิด ๓00 ปี

ภาพที่.....ศาลเจ้าแม่โต๊ะโม๊ะ

ภาพที่.....เทวสถานองค์พระพิฆเนศ

อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาจำนวน ๓ พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่อำเภอเมือง พื้นที่อำเภอดงบังและพื้นที่อำเภอสุโขทัย-โลกเท่านั้น ดังนั้น ในการกล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อนี้ คณะผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ ๓ พื้นที่นี้เท่านั้น

๒.๑ รูปแบบการให้บริการ

การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่ทางจังหวัดนครราชสีมาให้ความสำคัญและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องมาอย่างยาวนานเพราะกิจการการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งนํารายได้เข้าสู่จังหวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งก่อให้เกิดรายได้แก่คนในพื้นที่และชุมชนทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเองได้และถือเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนแบบธรรมชาติที่อาศัยต้นทุนที่มีอยู่ในพื้นที่นั่นเอง ซึ่งจากความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีบทบาทต่อการพัฒนาจังหวัดดังกล่าว ในด้านนโยบายการขับเคลื่อนการบริหารจังหวัดจึงมีการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวจะเห็นได้จาก ประเด็นยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดกลยุทธ์ ๑ ที่ได้ระบุถึงการพัฒนาภาคการผลิต การค้าขายแดน ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวและ การกีฬาเพื่อเชื่อมโยงประชาคมอาเซียน และในกลยุทธ์ที่ ๑.๓ ที่ต้องส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับบริบทของ พื้นที่และเสริมสร้างกิจกรรมกีฬาเพื่อเชื่อมสัมพันธ์และสนับสนุนการท่องเที่ยวกับ ประชาคมอาเซียน^{๔๕} นโยบายดังกล่าวได้ถูกกระจายไปสู่ทุกภาคส่วนและทุกระดับของการบริหารตั้งแต่ระดับจังหวัดไปสู่ระดับชุมชน ส่งผลให้เกิดเป็นภาพลักษณ์ของจังหวัด

^{๔๕} นราธิวาสวันนี้, หน้า ๕๓-๕๔.

นราธิวาสในปัจจุบันที่นอกเหนือจากจะได้ชื่อว่าเป็นดินแดนพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้แล้วยังได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวแบบ “พหุลักษณะ” อีกด้วย

จากการมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นเหตุให้จังหวัดนราธิวาสในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว มีการร่วมมือกันในทุกภาคส่วนเพื่อขับเคลื่อนงานการท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ อย่างหลากหลายและมีรูปแบบการให้บริการที่พอพรรณนาได้ดังต่อไปนี้

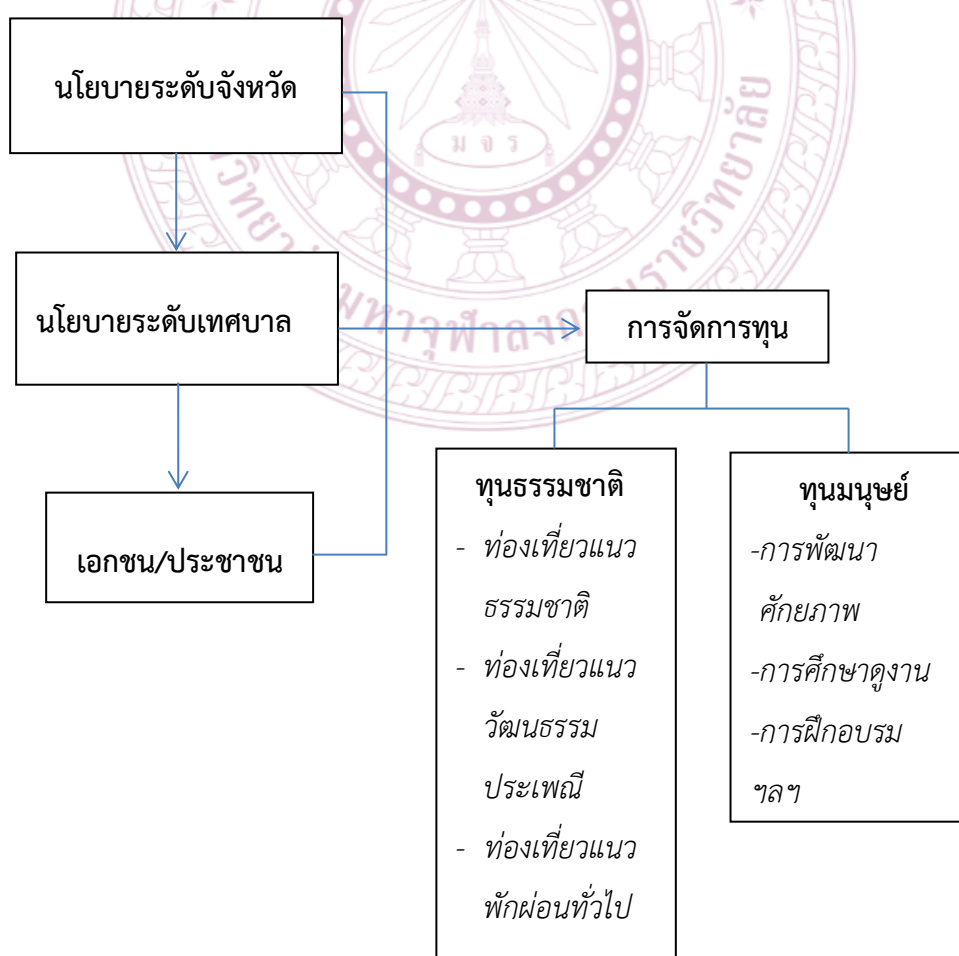
๑) ด้านนโยบายการท่องเที่ยว

การให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เป็นเจ้าของพื้นที่ที่จะต้องร่วมมือกันทั้งภาครัฐและเอกชนผู้ประกอบการ ประชาชนทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะภาครัฐคือฝ่ายบริหารตั้งแต่ระดับสูงสุดคือจังหวัดจนถึงหน่วยงานการปกครองระดับล่างสุดต้องทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานตามนโยบายที่ได้กำหนดขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวจึงต้องเริ่มต้นที่การขับเคลื่อนนโยบายและจากการเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากและความหลากหลายทั้งแนวธรรมชาติ แนวประเพณีและวัฒนธรรม แนวประวัติศาสตร์ แนวพักผ่อนทั่วไปและอีกมากมาย ประกอบกับมีชายแดนที่มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านคือประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ อันหมายถึงว่านอกเหนือจากจะเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวภายในประเทศแล้ว ยังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย จังหวัดนราธิวาสจึงให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวโดยมีการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดว่ามีการส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และเสริมสร้างกิจกรรมกีฬาเพื่อเชื่อมสัมพันธ์และสนับสนุนการท่องเที่ยวกับประชาคมอาเซียน มิติด้านการท่องเที่ยว^{๔๖} ทั้งนี้ การขับเคลื่อนงานด้านท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวนี้ก็เพื่อการประชาสัมพันธ์พื้นที่ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางอันจะนำไปสู่การพัฒนาจังหวัดโดยที่สุดคือเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนในพื้นที่ เพราะรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวสามารถเกิดกับคนในพื้นที่แบบกระจายอย่างทั่วถึงโดยอัตโนมัติ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการกำหนดนโยบายพัฒนาจังหวัดโดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวนี้เกิดขึ้นภายใต้การมองเห็นถึงทุนที่มีอยู่อย่างมากมายทั้งอยู่ในรูปของทรัพยากรทาง

^{๔๖} นราธิวาสวันนี้, หน้า ๕๓-๕๔.

ธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดที่อยู่ติดชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น ที่สามารถนำมาบริหารจัดการหรือดำเนินการให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด อย่างไรก็ตาม การมีทุนดังกล่าวข้างต้นเพียงอย่างเดียวอาจกล่าวได้ว่าไม่สามารถทำให้สำเร็จตามยุทธศาสตร์ได้หากขาดทุนมนุษย์ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญในการขับเคลื่อนภาระงาน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์จำเป็นที่จะต้องอาศัยทุนคือตัวคน ถึงกระนั้น ทุนคือคนก็จำเป็นที่ต้องมีการเตรียมหรือพัฒนาเพื่อให้ความพร้อมหรือมีศักยภาพพอที่จะทำหน้าที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวหรือมีส่วนร่วมอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะโดยตรงหรือทางอ้อมในการช่วยเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น การประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดให้ภาคประชาชนได้รับทราบเพื่อขอความร่วมมือหรือแจ้งให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวหรือพักผ่อนในพื้นที่ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจว่าในฐานะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตัวหรือแสดงออกต่อนักท่องเที่ยวอย่างไร การให้ความรู้หรืออบรมหรือผ่านการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวกับตัวแทนภาคประชาชนตามโอกาส เป็นต้น โดยนโยบายด้านการท่องเที่ยวสามารถนำเสนอเป็นแผนผังได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงรูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในระดับการขับเคลื่อนนโยบาย

นโยบายที่ถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนี้ได้นำไปสู่ภาคปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายดังจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

๒) ด้านปฏิบัติการ

การให้บริการด้านการท่องเที่ยวจากกล่าวได้ว่าเริ่มต้นจากนโยบายที่ถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดโดยและนโยบายดังกล่าวก็ได้รับการถ่ายทอดลงสู่ระดับปฏิบัติการที่เรียกว่ารูปแบบการปฏิบัติหรือรูปแบบการดำเนินการ ในที่นี้ได้รวมถึงลักษณะการให้บริการด้านการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะการดำเนินการหรือมีรูปแบบการขับเคลื่อนที่อาจจะสรุปประมวลได้ดังนี้

๑. การขับเคลื่อนตามนโยบาย

นโยบายที่ถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดโดยอาศัยการท่องเที่ยวนี้อยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติที่รับผ่านจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาที่มีหน้าที่และพันธกิจสำคัญคือการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศและผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติตลอดถึงดำเนินการให้ความช่วยเหลือและประสานความร่วมมือกับเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศ^{๘๗} และได้ส่งต่อให้แต่ละจังหวัดได้มีการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวและกีฬา สอดคล้องกับที่นางสาวนพพร ชัวชมเกตต์ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมาได้กล่าวว่า “ภาระงานของหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวและกีฬาของจังหวัด อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาอยู่แล้ว และจะต้องทำงานร่วมกันในเชิงนโยบายตั้งแต่ระดับสูงจนถึงระดับล่าง”^{๘๘} ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวข้างต้น จึงได้นำมาสู่การปฏิบัติในระดับต่าง ๆ ที่พอประมวลได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑.๑ ภาครัฐ

ในการขับเคลื่อนตามนโยบาย ภาครัฐตั้งแต่ระดับสูงสุดคือจังหวัดและหน่วยงานคือการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดถึงระดับล่างสุดคือองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลมีหน้าที่ในการ

^{๘๗}สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.(ออนไลน์).

https://secretary.mots.go.th/news_view.php?nid=๑๕08. วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นางสาวนพพร ชัวชมเกตต์ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยว โดยจังหวัดซึ่งเป็นฝ่ายบริหารระดับสูงสุดนอกเหนือจากจะมีหน้าที่ในการมอบนโยบายและกำกับสั่งการให้หน่วยงานการปกครองตามลำดับชั้นได้ปฏิบัติแล้วจะต้องมีการกำกับติดตามและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์อีกด้วย ในขณะที่เดียวกับภาครัฐในระดับรองลงมาก็ต้องรับสนองนโยบายจากระดับสูงสุดไปปฏิบัติ โดยภาครัฐทุกระดับชั้นมีการทำหน้าที่ต่าง ๆ เช่น

ประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแก่สาธารณชนเพื่อดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจทั่วไปในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้เคียง ดังที่นายธีรวุฒิ แวญโซ๊ะได้กล่าวว่า

“งานด้านการท่องเที่ยวที่ทางเทศบาลได้ทำอยู่อย่างต่อเนื่องก็คือการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทางฝั่งมาเลย์เข้ามาเที่ยวกันเยอะ ๆ ก็เพื่อให้ผู้ค้าของเราอยู่ได้ เทศบาลเองก็ได้พูดคุยประชุมหารือกับพาณิชย์จังหวัดและด้านศุลกากรอยู่บ่อยครั้งเพื่อหาความร่วมมือกันและบางทีก็ได้เชิญทางฝั่งมาเลย์มาด้วยเหมือนกัน”^{๔๙}

- ประชาสัมพันธ์ให้ภาคประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบถึงการสร้างบรรยากาศด้านการท่องเที่ยวเพื่อขอความร่วมมือหรือแจ้งให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวหรือพักผ่อนในพื้นที่หรือขอความร่วมมือให้ประชาชนได้เข้าใจว่าในฐานะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตัวหรือแสดงออกต่อนักท่องเที่ยวอย่างไร

-- การให้ความรู้หรืออบรมหรือการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแก่ตัวแทนภาคประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนตามโอกาสเพื่อพัฒนาด้านทักษะในการให้บริการในฐานะผู้ให้บริการตลอดถึงการติดตาม ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของตัวแทนภาคประชาชนที่ทำหน้าที่ให้บริการ

- ให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวอย่างครอบคลุมในทุกมิติ เช่น ข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางสัญจร ร้านอาหาร ร้านของฝากและของที่ระลึก ของดีประจำถิ่น ปฏิทินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การบริการต่าง ๆ ระบบการให้การช่วยเหลือนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นด้านความสะดวก ปลอดภัย เป็นต้น

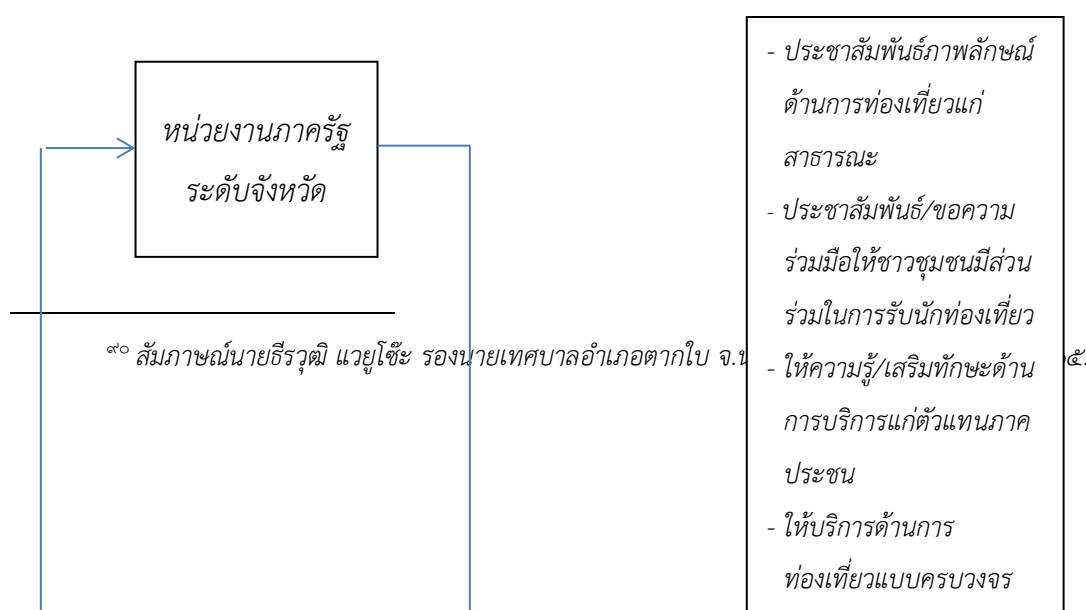
สนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมชุมชนที่เอื้อต่อการสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยว ดังที่นายธีรวุฒิ แวญโซ๊ะ รองนายกเทศบาลอำเภอตากใบได้กล่าวว่า

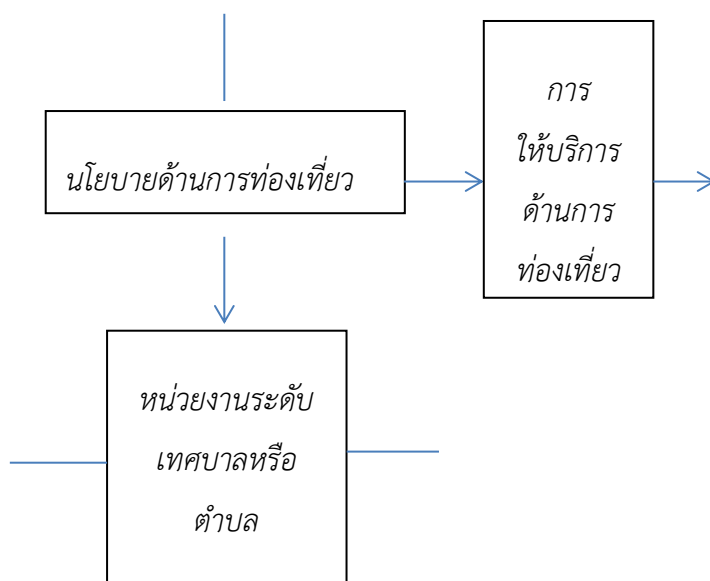
^{๔๙} สัมภาษณ์นายธีรวุฒิ แวญโซ๊ะ รองนายกเทศบาลอำเภอตากใบ จ.นราธิวาส. วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๕.

“ทางเทศบาลเองก็พยายามส่งเสริมการท่องเที่ยวมาโดยตลอด อย่างตลาดตาบาชิ่งเป็นตลาดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมาเลย เราก็มีการพัฒนาโดยการสร้างเขื่อนริมแม่น้ำ มีการติดตั้งลิฟต์ต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าแม่ค้าได้ขายของกัน หรือกิจกรรมที่ได้จัดขึ้นในวัดชลธาราสিংเหิงซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น วันผู้สูงอายุ เทศกาลหล่อเทียนเข้าพรรษาหรือเทศกาลชักพระหลังออกพรรษา ทางเทศบาลก็สนับสนุนงบประมาณให้อย่างต่อเนื่อง”^{๙๐}

การดำเนินการดังกล่าวนี้แม้ว่าจะไม่ได้เป็นการให้บริการด้านการท่องเที่ยวโดยตรง แต่การสนับสนุนส่งเสริมในลักษณะดังกล่าวก็เป็นการดำเนินการเพื่อหวังผลให้นักท่องเที่ยวได้ทราบหรือรู้จักแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในระดับภาครัฐเริ่มต้นตั้งแต่การมอบนโยบายให้หน่วยงานภาครัฐด้วยกันรับไปปฏิบัติหรือดำเนินการ ในขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐตั้งแต่ระดับสูงลงมาถึงระดับล่างสุดก็มีการขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการ นั่นคือ หน่วยงานภาครัฐระดับสูงสุดของจังหวัดไม่เพียงแต่จะอยู่ในฐานะผู้มอบนโยบายเท่านั้น แต่อยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติเองด้วย นอกเหนือจากนี้ หน่วยงานภาครัฐระดับล่างนอกจากจะมีหน้าที่สนองนโยบายจากหน่วยงานระดับสูงเป็นหลักแล้วยังสามารถมีส่วนร่วมในการเป็นฝ่ายเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไปยังหน่วยงานระดับสูง เช่น การเสนอของบประมาณเพื่อดำเนินการด้านต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว การรายงานผลการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว เป็นต้นอีกด้วย ซึ่งในระดับของการขับเคลื่อนงานตามนโยบายการบริการด้านการท่องเที่ยวนี้ สามารถเสนอเป็นรูปแบบผังได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงการขับเคลื่อนนโยบายในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ

จากรูปแผนผังข้างต้น อธิบายเพิ่มเติมได้ว่ารูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเริ่มต้นจากระดับนโยบายของภาครัฐซึ่งมีการทำงานร่วมกันของหน่วยงานฝ่ายปกครองตั้งแต่ระดับสูงสุดคือจังหวัดลงมาถึงระดับล่างสุดคือเทศบาลหรือตำบล โดยหน่วยงานภาครัฐทุกระดับมีการรับนโยบายไปขับเคลื่อนในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบการให้บริการดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่จะหมายถึงการอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเพียงมิติเดียว แต่คำว่ารูปแบบการให้บริการนี้จะครอบคลุมถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเอื้อประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวในทุก ๆ ด้าน เช่น การประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวแก่สาธารณชนหรือการประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือกับชาวชุมชนตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ได้ร่วมมือกันต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยมิตรภาพ เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ

อนึ่ง จากการศึกษางานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดนราธิวาส พบว่านอกเหนือจะถูกขับเคลื่อนโดยกระทรวงหรือหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงแล้ว ยังมีหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมอันได้แก่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดได้เข้ามาสมทบขับเคลื่อนงานส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย โดยวัฒนธรรมจังหวัดได้มีการขับเคลื่อนงานส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการภายใต้แนวคิด “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่มีลักษณะการดำเนินการดูแลและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยอาศัยแนวคิดด้านการท่องเที่ยวมาเป็นตัวช่วย กล่าวคือ วัฒนธรรมจังหวัดได้มีการนำเอามิติด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นหรือชุมชนมาส่งเสริมและสนับสนุนในลักษณะต่าง ๆ เช่น จัดสรรงบประมาณในการดูแลรักษางานด้านวัฒนธรรมประเพณีของ

ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประชาสัมพันธ์จุดเด่นทางวัฒนธรรมของชุมชนให้แพร่หลายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมหรืองานกึ่งบันเทิงที่เป็นไปเพื่อการดูแลด้านวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งลักษณะการดูแลงานด้านวัฒนธรรมประเพณีของวัฒนธรรมจังหวัดนี้ ได้มีการดำเนินการอย่างครอบคลุม ไม่เพียงแต่จะทำนุบำรุงโดยมุ่งที่ตัววัฒนธรรมประเพณีเท่านั้น แต่ยังได้มีการมุ่งไปที่การจัดการตัวบุคคลหรือชาวชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมประเพณีนั้นเพื่อให้เจ้าของวัฒนธรรมประเพณีนั้นได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนด้วย เช่น การกระตุ้นให้ชาวชุมชนได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีของตน การเปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้ชาวชุมชนได้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีการจัดอบรมเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์น้อยและตัวแทนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนเพื่อทำหน้าที่ต้อนรับและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาเยี่ยมชมศิลปวัฒนธรรมหรือประเพณีในชุมชนของตน เป็นต้น ดังคำกล่าวของนายอนุชา ลือมะณีที่ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“สำหรับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาสนั้นก็สังกัดกระทรวงวัฒนธรรมครับ ซึ่งทางวัฒนธรรมของเราก็ได้เริ่มมีการลงไปส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว โดยยึดนโยบายของกระทรวง ซึ่งกระทรวงเองก็ได้หันมาให้ความสำคัญกับเรื่องชุมชนท่องเที่ยวเมื่อประมาณ ปี ๒๕๖๐ เป็นต้นมา กิจกรรมแรกที่ได้ลงไปในพื้นที่ที่จะจัดกิจกรรมของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งจริงๆ แล้วกระทรวงอื่นก็มีการพูดถึงการท่องเที่ยวกันอยู่แล้ว ในส่วนของกระทรวงวัฒนธรรมเองก็มีการเข้าไปส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นหมายถึงว่าเราไม่เอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าไป แต่ส่งเสริมวัฒนธรรมที่อยู่ข้างในหรือของชุมชนเอง ทางเราก็ได้จัดทำโครงการการอบรมมัคคุเทศก์ในพื้นที่ โดยนำเอาเยาวชน แล้วก็นักท่องเที่ยวในชุมชนที่ดูแลแหล่งท่องเที่ยวของเขาอยู่แล้วมาเรียนรู้การบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวว่าจะต้องทำอะไรบ้างถึงจะดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งทางเราก็ได้มีการจัดอบรมทุกปี เว้นในช่วงเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา เนื่องจากติดสถานการณ์โควิด ทางวัฒนธรรมจังหวัดเราเริ่มตั้งชุมชนท่องเที่ยวใหม่ มีการนำเด็กที่อยู่ในชุมชน เอาผู้นำหรือตัวแทนที่อยู่ในชุมชนมาอบรมทักษะในด้านต้อนรับและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ในด้านการส่งเสริมสนับสนุน ทางวัฒนธรรมจังหวัดเราก็ได้มีการอุดหนุนสนับสนุนงบประมาณไปช่วยเหลือด้านการจัดการทุกอย่างที่เป็นไปเพื่อการดูแลรักษาวัฒนธรรมประเพณีใน

ท้องถิ่นทุกที่ที่มีการจุดเด่นด้านวัฒนธรรมหรือที่เป็นชุมชนท่องเที่ยว อย่างเช่น
ชุมชนวัดชลธาราสิงเห เป็นต้น”^{๙๑}

คำกล่าวของนักวิชาการด้านวัฒนธรรมข้างต้นมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของนางบุญเรือน
ไชยรัตน์ที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“แรก ๆ ทางภาครัฐก็ได้มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์ให้กับเยาวชนและตัวแทน
ชาวชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดร่วมกับวัฒนธรรมเป็นเจ้าภาพ และกรม
ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ร่วมกันจัดโดยเขาก็จะแนะนำวิธีการจัดการการท่องเที่ยวใน
ชุมชนในกรอบแนวคิดชุมชนท่องเที่ยว ในช่วงแรก ๆ ที่มีการดำเนินการใหม่ ๆ พอ
นักท่องเที่ยวเข้ามาในวัดชลธาราสิงเห ทางเราซึ่งเป็นผู้ผ่านการอบรมมาทำหน้าที่ที่
เรียกตัวเองว่า “ผู้สื่อความหมายชุมชน” ที่หมายถึงผู้ทำหน้าที่นำเที่ยวและเล่า
เรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ก็ยังมีการประสานกับกลุ่ม
แม่ค้าของดีเมืองตากใบ เช่น ให้มาขายของให้กับนักท่องเที่ยวในวัด มาช่วงหลังก็
แนะนำให้นักท่องเที่ยวไปซื้อที่ร้านเองก็จะเป็นลักษณะแนวนี้ ในขณะที่ทางเทศบาล
ก็จะช่วยดูแลงานด้านประเพณีวัฒนธรรม เช่น ให้งบประมาณมาดำเนินการประเพณี
ลากพระ หล่อเทียนพรรษา เป็นต้น”^{๙๒}

จากคำกล่าวของทั้งสองท่านข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบหนึ่งของการให้บริการด้านการ
ท่องเที่ยวและแสดงให้เห็นว่าการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวตามนโยบายของภาครัฐไม่ได้
จำกัดอยู่กับหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงแต่เพียงฝ่ายเดียวแต่ยังมีหน่วยงาน
ภาครัฐอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในงานดังกล่าวด้วย ถึงกระนั้น การขับเคลื่อนงานดังกล่าวก็เป็นไป
ลักษณะของการทำงานร่วมกันแบบพันธมิตร

๑.๒ ภาคเอกชนหรือประชาชน

การขับเคลื่อนนโยบายเกี่ยวกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐในจังหวัด
นราธิวาสตามที่ได้กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมามีความเชื่อมโยงกับภาคเอกชนหรือภาคประชาชนในลักษณะ
เครือข่ายความร่วมมือหรือพันธมิตร ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนอยู่ในฐานะผู้ช่วยขับเคลื่อนงาน

^{๙๑} สัมภาษณ์นายอนุชา ลือมะะ นักวิชาการด้านวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส วันที่
๒๑ มีนาคม ๒๕๖๕

^{๙๒} สัมภาษณ์ นางบุญเรือน ไชยรัตน์ รองประธานชุมชนวัดชลธาราสิงเห อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส
วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๕.

บริการด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ อาจกล่าวได้ว่าภาคเอกชนหรือภาคประชาชนคือผู้แสดงบทบาทสำคัญในเชิงปฏิบัติการในงานบริการด้านการท่องเที่ยวที่ตรงตัวอย่างแท้จริง แม้ว่าภาครัฐจะมีหน้าที่หลักคือกำหนดนโยบายให้ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนได้ปฏิบัติ แต่หากพิจารณาถึงมิติด้านความจำเป็นในการดำรงชีพของภาคเอกชนหรือภาคประชาชนแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าการให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวถือเป็นการดำเนินการเพื่อการดำรงชีพของชาวชุมชนตามปกติอยู่แล้ว อันหมายความว่าแม้ไม่มีนโยบายจากรัฐให้คนในพื้นที่ได้แสดงการบริการด้านการท่องเที่ยว ชาวชุมชนก็ได้ประกอบอาชีพด้านการให้บริการตามปกติในฐานะอาชีพของชาวชุมชนอยู่แล้วนั่นเอง การวางข้อกำหนดนโยบายจากรัฐไปกำกับควบคุมการดำเนินการจึงเป็นเสมือนหางเสือและลึงสนับสนุนที่คอยช่วยให้งานด้านการบริการซึ่งเป็นอาชีพของชาวชุมชนเป็นไปอย่างถูกต้องและพึงประสงค์ มีคุณภาพและมาตรฐานและเป็นเหตุนำมาซึ่งความยั่งยืนแก่ชุมชนเท่านั้น ดังนั้น ในฐานะที่ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนได้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวตามปกติอยู่แล้ว หน้าที่ของภาครัฐนอกเหนือจากจะเสนอแนะนโยบายให้ชาวชุมชนได้ปฏิบัติแล้ว ในอีกมิติหนึ่งก็จะต้องร่วมมือกับภาคเอกชนหรือภาคประชาชนในฐานะพันธมิตรในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย ดังที่นายธีรวุฒิ แวญโซ๊ะได้กล่าวว่า

“เทศบาลในฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐก็ให้การส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวยู่แล้ว อย่างกรณีวัดชลธาราสิงเหซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอตากใบ ก่อนหน้านี้นี้ทางเทศบาลก็ได้ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนวัดชลธาราสิงเหโดยการจ้างให้มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการนักท่องเที่ยวอยู่ระยะหนึ่ง แต่เนื่องจากขาดงบประมาณที่ไม่ต่อเนื่อง จึงได้หยุดไป แต่ทางเทศบาลเองก็กะลังหางบประมาณก้อนใหม่มาสนับสนุนในส่วนนี้ต่อ หลัก ๆ ทางเทศบาลก็ได้ร่วมมือกับทางร้านค้าและคอยควบคุมร้านค้ารายย่อย และเทศบาลเองก็มีการเปิดแผงให้เช่า แต่ในช่วงโควิดระบาดทางเทศบาลก็มีการลดราคาเช่า ที่จริงจังหวัดก็มาประชุมเรื่องนี้ทุกเดือนโดยพ่อค้าแม่ค้าเช่าในราคาถูก บางกรณีก็ไม่เก็บค่าเช่า เทศบาลก็ยอมขาดรายได้ แต่ทางเทศบาลก็ประชาสัมพันธ์ว่าเมื่อโควิดผ่านพ้นไป ทางเทศบาลก็จะมีการประชาสัมพันธ์ทางฝั่งมาเลยเข้ามาเที่ยวกันเยอะ ๆ เพื่อให้ผู้ค้าอยู่ได้ เราก็ได้พูดคุยกับพาณิชย์จังหวัด”^{๙๓}

คำกล่าวข้างต้นมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดนราธิวาสที่ได้กล่าวว่า

^{๙๓} สัมภาษณ์นายธีรวุฒิ แวญโซ๊ะ รองนายกเทศบาลอำเภอตากใบ จ.นราธิวาส. วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๕..

“ททท. เองมีบทบาทหน้าที่ด้านการตลาด และด้านประชาสัมพันธ์ แม้ว่าเราจะเป็นหน่วยงานในภาครัฐ แต่เราก็ต้องทำงานกับภาคเอกชนและประชาชน เพื่อให้ความร่วมมือเราจำเป็นต้องหาพันธมิตรในการทำงานองค์กรไม่สามารถทำงานคนเดียวเพื่อขับเคลื่อนงานได้ และ ททท. เองก็ขับเคลื่อนงานเรื่องท่องเที่ยว และมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นแหล่งพื้นที่ธุรกิจในรูปแบบของ โรงแรม ร้านอาหาร แหล่งท่องเที่ยวทุกอย่างที่เป็นเรื่องท่องเที่ยว ทาง ททท.ต้องเข้าไปดำเนินงานร่วมกันกับกลุ่มผู้ประกอบการเหล่านั้น”^{๙๔}

คำกล่าวของรองนายกเทศบาลและผู้อำนวยการการท่องเที่ยวข้างต้นเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าทุกภาคส่วนจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันขับเคลื่อนภารกิจด้านการท่องเที่ยวโดยต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งจากการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าภาครัฐไม่เพียงแต่จะอยู่ในฐานะผู้เสนอนโยบายและภาคเอกชนหรือภาคประชาชนก็ไม่เพียงแต่จะอยู่ในฐานะผู้สนองนโยบายเท่านั้น แต่ทั้งสองฝ่ายจะต้องอยู่ในฐานะพันธมิตรที่จะต้องร่วมมือกันขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดอย่างยั่งยืนของชุมชนโดยรวม ถึงกระนั้น จากการศึกษาในประเด็นรูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในด้านที่เกี่ยวข้องกับภาคเอกชนหรือภาคประชาชนในจังหวัดนราธิวาส พบว่าภาคเอกชนหรือภาคประชาชนในพื้นที่ศึกษาถือเป็นกำลังสำคัญและมีบทบาทอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยว กล่าวได้ว่าภาคเอกชนหรือภาคประชาชนคือผู้อยู่ในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรงต่องานบริการด้านการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นบริการด้านที่พัก ร้านอาหาร ระบบการขนส่ง หรือการให้บริการในลักษณะอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม ในด้านรูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของภาคเอกชนหรือภาคประชาชนจากการศึกษา พบว่าในฐานะผู้ประกอบการด้านการบริการที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและนโยบายของภาครัฐ ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนผู้ประกอบการได้มีการดำเนินการให้บริการที่อยู่ภายใต้นโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐตามพื้นที่ที่สถานประกอบการนั้น ๆ สังกัดเป็นหลักสำคัญ อันหมายความว่านอกเหนือจากการที่มีการให้บริการตามปกติแล้ว ผู้ประกอบการด้านการบริการจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของภาครัฐตามโอกาสต่าง ๆ หากภาครัฐมีการประกาศบังคับให้สถานประกอบการได้ปฏิบัติหรือขอความร่วมมือให้ปฏิบัติตามเรื่องใด ๆ ผู้ประกอบการด้านการให้บริการก็ต้องปฏิบัติตามคำประกาศนั้น ๆ เช่น คำประกาศหรือระเบียบว่าด้วยเรื่องความสะอาดของสถานประกอบการ ความได้มาตรฐานของการให้บริการ การเคารพสิทธิของลูกค้า การกำหนดราคาค่าบริการที่

^{๙๔} สัมภาษณ์ นางสาวนพพร ชั่วชมเกต ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดนราธิวาส วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๔.

เหมาะสมและเป็นธรรม ความปลอดภัยจากโรคระบาด เป็นต้น ดังคำกล่าวของนางสาวชำซียะ อูมา
เร็งที่ได้กล่าวว่า

“ทางสมาคมผู้ประกอบการธุรกิจได้เชิญทางเราไปแจ้งเรื่องนโยบายเกี่ยวกับชาร์ที่ว่าด้วยเรื่องมาตรการควบคุมโรคของทางสาธารณสุข โดยแจ้งให้เราทราบถึงรายละเอียดและระเบียบการเข้าร่วมในฐานะผู้ประกอบการด้านโรงแรม ถ้าเราจะเข้าร่วมนโยบายชาร์ ความหมายคือเราก็จะต้องความละเอียดเกี่ยวเอกสารมากขึ้น มีขั้นตอนเยอะขึ้นในการที่จะรับนักท่องเที่ยว โดยทางราชการ เช่น เทศบาล อำเภอ เขาจะส่งเอกสารเกี่ยวกับข้อกำหนดของเขา เราไม่ได้กำหนดขึ้นเอง เพื่อปิดประกาศให้แขกรับทราบ”^{๙๕}

คำกล่าวของนางสาวชำซียะ อูมาเร็งข้างต้นมีความสอดคล้องกับนายสมโภชน์ หงส์กิตติยานนท์ที่ได้กล่าวว่า

“ในช่วงแรก ๆ ของการแพร่ระบาดของโควิด ทางโรงแรมเราได้ปิดให้บริการเพราะไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเข้าพัก แต่อีกไม่กี่วันที่จะมาถึงทางการก็ประกาศจะเปิดด่านรับนักท่องเที่ยว แต่ทางสาธารณสุขกับการท่องเที่ยว (ททท.) การท่องเที่ยวและกีฬา และทางโรงพยาบาล ก็ได้กำหนดนโยบายเรื่องชาที่เกี่ยวกับเรื่องมาตรการควบคุมโรคของทางการ ความพร้อมด้านสาธารณสุขและความปลอดภัยจากโรคระบาด จัดให้มีการเตรียมความพร้อมด้านสถานที่พักและต้องให้ความร่วมมือหรือทำข้อตกลงกับทางภาครัฐภายใต้การดูแลของสาธารณสุขในพื้นที่ถึงจะเปิดบริการได้ ซึ่งขณะนี้เรามีโรงแรมในพื้นที่จำนวน ๕ แห่ง ที่ได้ทำข้อตกลงกับทาง รพ. โกลกเรียบร้อยแล้ว”^{๙๖}

คำกล่าวของตัวแทนกลุ่มผู้ประกอบการด้านที่พักข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติที่เป็นส่วนหนึ่งของการให้บริการด้านการท่องเที่ยวตามนโยบายของภาครัฐ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ของภาครัฐถือเป็นการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวตามนโยบายโดยภาคเอกชนหรือประชาชน

^{๙๕} สัมภาษณ์ นางสาวชำซียะ อูมาเร็ง เจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงิน โรงแรมพลาซ่า อำเภอสุนทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๙๖} สัมภาษณ์นาย นายสมโภชน์ หงส์กิตติยานนท์ กรรมการผู้จัดการใหญ่ โรงแรมเก็นติ้ง อำเภอสุนทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕..

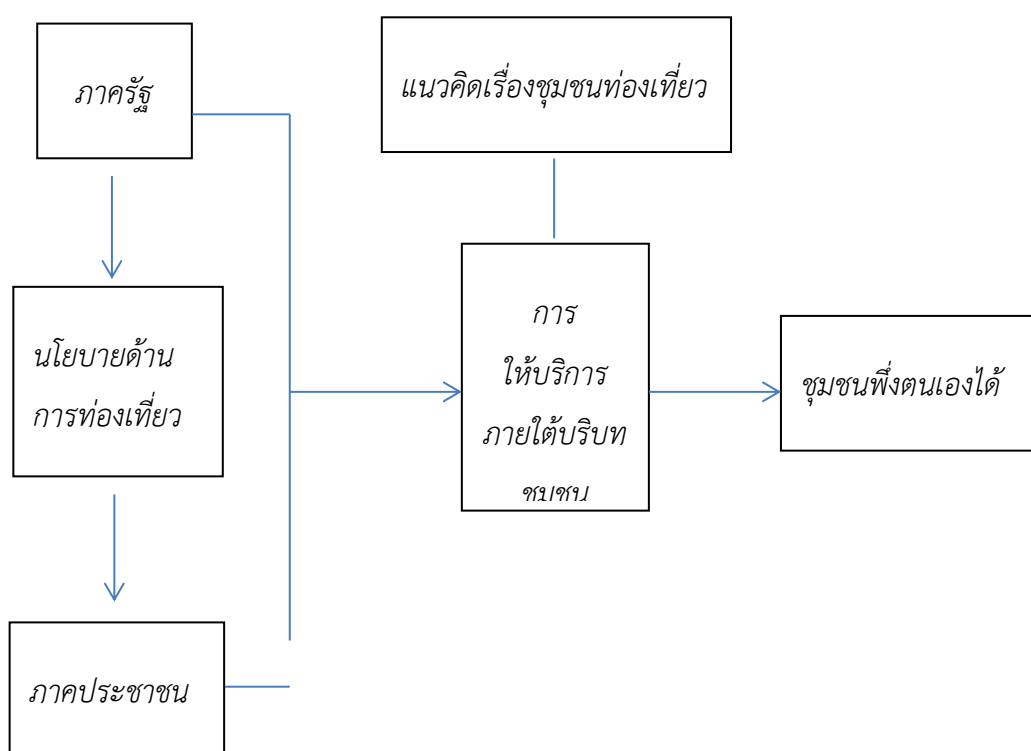
ในขณะเดียวกันในระดับประชาชนหรือภาคชุมชนก็ได้มีการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวที่เป็นไปตามนโยบายของภาครัฐเช่นกัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีการขับเคลื่อนงานที่เรียกว่า “ชุมชนท่องเที่ยว” ภายใต้แนวคิด “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” อันเป็นแนวคิดกระแสหลักด้านการท่องเที่ยวที่ภาครัฐให้ความสำคัญรวมถึงมีการดำเนินการจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ยั่งยืนโดยที่สุดคือการที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยวิธีการหรือการจัดการของสมาชิกในชุมชนนั่นเอง ดังคำกล่าวของนางบุญเรือน ไชยรัตน์ที่ได้กล่าวว่า

“สำหรับชุมชนวัดชลธาราลิงเหเน่ ทางเราเปิดเป็นชุมชนท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทางท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดได้ทำให้เกิดขึ้น ประกอบกับทางชุมชนเองก็อยากจะให้มีขึ้นด้วย ในช่วงแรกทางการมีการสำรวจก่อนว่ามีชุมชนไหนบ้างที่สามารถจะเปิดเป็นชุมชนท่องเที่ยวได้ มีการหาอาสาสมัครในชุมชนว่าใครจะสามารถทำหน้าที่นี้ได้บ้าง ซึ่งทางการท่องเที่ยวและกีฬาก็ได้พาอาสาสมัครในชุมชนไปดูงานในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ที่มีการดำเนินงานภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อนำประสบการณ์และความรู้ที่ได้มาใช้ในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งนอกจากการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดจะมอบนโยบายให้ทางชุมชนได้ปฏิบัติแล้ว ทางท่องเที่ยวและกีฬาเองก็ยังได้เป็นพี่เลี้ยงและคอยให้การช่วยเหลือทางชุมชนในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วย เช่น แจกข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวให้ทางเรา เป็นผู้ประสานกับนักท่องเที่ยวให้กับทางเรา เพื่อให้ทางชุมชนเราได้เตรียมความพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวภายในชุมชน นอกจากนั้นแล้ว ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดจะคอยติดตามการทำงานของเราย้อย่างต่อเนื่อง มีการจัดกิจกรรมพัฒนาตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น จัดกิจกรรมอบรมเฉพาะกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวร่วมกับพื้นที่ของจังหวัดอื่น ๆ เป็นต้น”^{๙๗}

คำกล่าวของนางบุญเรือน ไชยรัตน์รองประธานชุมชนในฐานะผู้ปฏิบัติงานผู้สื่อความหมายชุมชนข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงการที่ภาคประชาชนหรือระดับชุมชนได้มีการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวภายใต้นโยบายของภาครัฐและการขับเคลื่อนตามนโยบายดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชนด้วยเช่นกัน การขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวจึงถือเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนโดยที่ขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน

^{๙๗} สัมภาษณ์นางบุญเรือน ไชยรัตน์ รองประธานชุมชนวัดชลธาราลิงเห อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๕.

ลักษณะการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิด “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” บนความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนจึงมีลักษณะคือ รัฐอยู่ในฐานะเป็นผู้นำในการให้แนวคิดนำทาง ให้แนวทางปฏิบัติ ให้การส่งเสริมช่วยเหลือตามโอกาส ให้ความเป็นอิสระและเสรีในการดำเนินการตามวิธีการหรือจัดการตามสไตล์ของชุมชนเอง ในขณะที่ภาคประชาชนหรือชุมชนก็อยู่ในฐานะเป็นผู้ตามที่ได้รับเอานโยบายจากภาครัฐมาปฏิบัติ เป็นผู้รับการช่วยเหลือหรือสนับสนุนด้าน ต่าง ๆ จากภาครัฐ เช่น การเข้าร่วมอบรมหรือรับการพัฒนาศักยภาพการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว การเข้าร่วมกิจกรรมศึกษาดูงานที่ภาครัฐได้จัดให้ เป็นต้น ดำเนินการให้บริการอย่างอิสระเสรีและมีความสอดคล้องกับบริบทชุมชนของตนโดยที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกิจด้านการบริการนั้น ทั้งนี้ การให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในงานบริการดังกล่าวได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของชาวชุมชนเอง ด้วย อีกทั้งการดำเนินการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของชาวชุมชนดังกล่าวมีเป้าหมายสำคัญคือการที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนดังกล่าวสามารถกำหนดเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๓ แสดงการให้บริการด้านการท่องเที่ยวโดยชาวชุมชนภายใต้นโยบายรัฐ

จากรูปแผนผังข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน กระบวนการที่เรียกว่าความร่วมมือกันดังกล่าวเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยปัจจัยอย่างน้อย ๓ ประการ อันได้แก่ภาครัฐมีความต้องการรายได้ที่เกิดจาก

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ภาครัฐมีแนวคิดต้องการให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ในขณะที่ชาวชุมชนเองก็มีความต้องการที่จะให้เกิดบรรยากาศการท่องเที่ยวด้วยหวังผลคือ การได้รับผลประโยชน์จากบรรยากาศการท่องเที่ยวนั้นจึงได้นำเอาแนวคิดเรื่องชุมชนท่องเที่ยวมาดำเนินการให้บริการด้านการท่องเที่ยวภายใต้บริบทชุมชนของตนเอง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วเป็นเหตุนำไปสู่เป้าหมายคือ ผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากฐานการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวในภาคประชาชนก็จะเห็นได้ว่ามีสาระสำคัญคือการที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

๒. การขับเคลื่อนตามธรรมชาติ

การขับเคลื่อนงานบริการตามธรรมชาติคือการให้บริการที่ไม่ได้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือระเบียบใด ๆ ของภาครัฐ เป็นการดำเนินการที่มาจากจิตสำนึกในงานบริการอย่างแท้จริง ซึ่งการนำเสนอประเด็นการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวตามธรรมชาตินี้เกิดจากการศึกษาที่พบว่าการให้บริการในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการให้บริการของภาคเอกชนหรือประชาชน แม้ไม่มีนโยบายจากภาครัฐมาคอยกำกับให้เป็นไป แต่อาจกล่าวได้ว่าภาคเอกชนหรือประชาชนก็ทำหน้าที่ให้บริการตามปกติอยู่แล้ว เพราะการให้บริการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีพหรือการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ กล่าวคือ ภาคเอกชนหรือประชาชนบางส่วนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสได้ประกอบอาชีพบริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลักอยู่แล้วนั่นเอง เช่น กลุ่มผู้ประกอบการด้านที่พัก ร้านอาหาร ร้านนวดแผนต่าง ๆ ร้านอินเทอร์เน็ต บริการรถรับส่ง เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ได้รองรับนักท่องเที่ยวแต่เพียงกลุ่มเดียว แต่เป็นการให้บริการแก่บุคคลทั่วไปในท้องถิ่นของตนและไม่ได้มีการบริการด้านห้องพักเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีบริการด้านอื่น ๆ เช่น ความบันเทิง ห้องประชุมสัมมนา เป็นต้น

ดังนั้น จากการศึกษารูปแบบการดำเนินงานให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ขับเคลื่อนตามธรรมชาติจึงพบได้เฉพาะกลุ่ม นั่นคือกลุ่มภาคเอกชนหรือภาคประชาชน การขับเคลื่อนงานบริการด้านการบริการของภาคเอกชนหรือประชาชนตามธรรมชาติดังกล่าวมีลักษณะที่อาจแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. การให้บริการที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เป็นฐาน อันได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการหรือกลุ่มผู้ให้บริการที่มีองค์ความรู้ด้านการให้บริการ มีความเข้าใจในหลักการให้บริการโดยผ่านการศึกษาในระบบและฝึกฝนมาเป็นอย่างดี เช่น กลุ่มผู้ประกอบการด้านโรงแรมหรือที่พัก กลุ่มผู้ประกอบการ

ร้านนวด ร้านอาหารที่มีขนาดใหญ่หรือกลุ่มอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ในการประกอบกรแบบมืออาชีพ

๒. การให้บริการที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เป็นฐาน อันได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการทั่วไปนอกเหนือจากกลุ่มข้างต้น เช่น กลุ่มร้านอาหารขนาดเล็ก กลุ่มรถรับจ้าง กลุ่มผู้ค้าของที่ระลึก กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าขายของทั่วไป กลุ่มผู้ให้บริการรายย่อยหรืองานบริการใดๆ ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยทักษะหรือองค์ความรู้เป็นฐาน

การขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวของทั้งสองกลุ่มข้างต้นกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินการตามธรรมชาติอันเป็นธรรมชาติของการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีพตามความถนัดของตนเอง การขับเคลื่อนงานบริการของทั้งสองกลุ่มข้างต้นมีรูปแบบการให้บริการที่เป็นของเฉพาะตนที่อยู่บนฐานของความต้องการความสำเร็จในอาชีพหรือเพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน นั่นคือผู้ประกอบการด้านโรงแรมหรือที่พักอาจมีรูปแบบการให้บริการบนฐานคิดหรือปรัชญาการประกอบธุรกิจการโรงแรม เช่น บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบครบวงจร บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบมิตรภาพ บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบรวดเร็วทันใจ บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการที่เน้นความสะอาดและปลอดภัย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะการบริการที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ผู้ประกอบการเลือกที่จะใช้โดยลักษณะการบริการบางอย่างไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขการบังคับจากภาครัฐ แต่กลุ่มผู้ประกอบการเลือกที่จะจัดให้มีรูปแบบการบริการในลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการบริการเพื่อต้องการความสำเร็จคือการได้ใจผู้ใช้บริการและมุ่งหวังให้เหล่าผู้ใช้บริการได้กลับมาใช้บริการของตนในคราวต่อไปอีกนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวแบบธรรมชาตินี้มีมิติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการขับเคลื่อนงานบริการตามนโยบายของภาครัฐด้วยเช่นกัน นั่นคือ ในการดำเนินงานการให้บริการจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามนโยบายหรือกฎหมายของบ้านเมือง เช่น ต้องเป็นสถานประกอบการที่มีระบบความปลอดภัยที่ได้มาตรฐาน ถูกสุขลักษณะ ปราศจากสิ่งเสพติดทุกชนิด เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินงานบริการตามธรรมชาติในลักษณะนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นหน่วยย่อยของการให้บริการตามนโยบายของรัฐนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบการให้บริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสนี้เริ่มต้นมาจากระดับนโยบายสู่ระดับปฏิบัติการโดยมีการดำเนินการใน ๒ ภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐที่เป็นฝ่ายขับเคลื่อนด้านนโยบายและภาคเอกชนหรือ

ประชาชนที่เป็นฝ่ายรับนโยบายมาขับเคลื่อนในเชิงปฏิบัติ โดยหน้าที่ของภาครัฐไม่เพียงแต่เป็นผู้อยู่ในฐานะมอบนโยบายให้ภาคเอกชนหรือประชาชนได้ปฏิบัติเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้ปฏิบัติไปในตัวในคราวเดียวกันด้วย ทั้งนี้ รูปแบบการให้บริการดังกล่าวไม่เพียงแต่จะมีความหมายถึงการดำเนินการต่าง ๆ ในลักษณะของการปฏิบัติการเพื่อให้บริการด้านการท่องเที่ยวอย่างตรงตัวเท่านั้น แต่ยังหมายถึงภาพรวมของการจัดการที่ครอบคลุมทุกมิติในด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

๒. การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

จากการศึกษาเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสในด้านการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายสามารถสรุปได้เป็น ๒ ลักษณะคือ การพัฒนาหรือทำสิ่งมีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น และการพัฒนาหรือทำสิ่งที่ยังไม่มีให้เกิดมีขึ้น โดยในกิจกรรมพัฒนาดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาหรือทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่พบว่ามีการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ กันตามปกติอยู่แล้ว แต่พบว่าผู้ให้บริการบางคนหรือบางกลุ่มยังขาดทักษะ ความรู้หรือประสบการณ์ในการให้บริการ ดังนั้นในการพัฒนาภาคบริการภายในชุมชนนี้ จึงได้มีการบรรยายให้ความรู้พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแก่ชุมชน เช่น กรณีการทำหน้าที่ของไกด์ชุมชนหรือผู้สื่อความหมายชุมชน มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มทักษะการให้บริการ หรือกรณีการบริหารจัดการตลาดน้ำยะกัง ก็มีการให้ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อเสริมทักษะในการบริหารจัดการตลาดน้ำยะกัง เป็นต้น

นอกจากนี้จากการศึกษาในเชิงพื้นที่พบว่ากลุ่มผู้ให้บริการมีทุนเชิงนามธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการมีจิตยินดีบริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว สิ่งที่จะต้องเสริมสร้างให้เกิดขึ้นคือความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการ และเนื่องจากพื้นที่จังหวัดนราธิวาสเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งผู้คน ศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่างเพื่อให้ขับเคลื่อนไปด้วยกัน เอื้อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หากความหลากหลายดังกล่าวอยู่ในฐานะเป็นจุดอ่อนก็พัฒนาให้กลายเป็นจุดแข็ง

ดังนั้น ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาจึงได้เน้นการบรรยายให้ตัวแทนจากภาคส่วนของการบริการฟังเป็นหลักโดยวิทยากรแกนนำเพื่อเป็นข้อเสนอแนะให้เห็นถึงความสำคัญและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของงานบริการและได้มีการบรรยายให้เห็นถึง

ความสำคัญของบทบาทในการขับเคลื่อนงานบริการของชุมชนเอง โดยมีข้อเสนอแนะว่า ควรเริ่มต้นจากระดับหน่วยย่อยคือชุมชนแต่ละชุมชนเป็นเบื้องต้นก่อน ชุมชนควรมีการกำหนดแนวคิดแนวทางปฏิบัติเป็นของตนเองโดยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน อาจจะมีการกำหนดเป็นตัวแทนบุคคลของชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตน การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มของตน ดังที่นางนางบุญเรือน ไชยรัตน์ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ในพื้นที่ตากใบนี้ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือวัดชลธาราสิงเห ส่วนตัวพี่เองก็พยายามที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลชุมชน (มักคุเทศชุมชน) แก่นักท่องเที่ยว แนวทางในการทำให้การท่องเที่ยวชุมชนอยู่ได้คือการมีความเข้มแข็ง เช่น ความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน การศึกษาดูงานนอกพื้นที่เพื่อการเรียนรู้และเปิดประสบการณ์ใหม่เพื่อที่จะเอาความรู้มาพัฒนาพื้นที่ของเราเองก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งต่อบริการแก่นักท่องเที่ยว”^{๙๘}

เช่นเดียวกับนายอาเรส หะยีแวณาแว ผู้จัดการตลาดน้ำยะกังที่ได้กล่าวว่า

“การดำเนินงานตลาดน้ำยะกังเป็นการดำเนินการภายใต้แนวคิดของชาวชุมชนเองโดยไม่ได้พึ่งพาภาครัฐแต่อย่างใด เรามีคณะทำงานบริหารจัดการเองทุกอย่าง คิดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมาเอง ให้ชาวชุมชนออกร้านขายอาหารพื้นบ้าน เปิดเวทีให้เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานของชาวชุมชนเองให้ได้มีส่วนร่วมในลักษณะของการแสดงบนเวที เป็นต้น”^{๙๙}

เมื่อแต่ละพื้นที่หรือแต่ละชุมชนมีความเข้มแข็งในตัวเองแล้วจึงยกระดับไปสู่การเชื่อมประสานกับชุมชนภายนอกหรือขยายระดับความเข้มแข็งให้กว้างออกไปถึงชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนอื่น ๆ ตลอดถึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวรวมถึงการบริการให้เกิดความเข้มแข็งได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีการมีปัจจัยช่วยส่งเสริมสนับสนุน โดยเฉพาะองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลด้านการท่องเที่ยว โดยองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานการท่องเที่ยวเหล่านั้นจะต้องให้การสนับสนุนช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ เช่น

^{๙๘} สัมภาษณ์ นางบุญเรือน ไชยรัตน์ ผู้สื่อความหมายชุมชนท่องเที่ยววัดชลธาราสิงเห ตำบลเจ๊ะเห อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๙๙} นายอาเรส หะยีแวณาแว ผู้จัดการตลาดน้ำยะกัง ในกิจกรรมพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๕

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดได้จัดสรรงบประมาณเพื่อจัดงาน “ชุมชนคนแหล่งเจ๊ะเห” และโปรโมตให้เป็นงานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการที่เทศบาลเมืองตากใบได้จัดสรรงบประมาณให้กับวัดเพื่อดำเนินการจัดทำ “เรือพระ” แสดงในเทศกาลวันออกพรรษาในแต่ปีเพื่อส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น โดยนัยนี้ หน่วยงานภาครัฐในฐานะผู้กำกับดูแลความเป็นไปของชุมชนหรือท้องถิ่นจะเป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่คอยให้การช่วยเหลือประคับประคองให้ชุมชนท่องเที่ยวขับเคลื่อนไปได้

นอกเหนือจากผู้ให้บริการที่เป็นกลุ่มชุมชนดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ได้มีการเสวนาในที่ประชุมกลุ่มย่อยเรื่องการให้บริการในด้านต่าง ๆ เช่น มีการสอบถามปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการ แล้วนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหากลุ่มผู้ให้บริการที่เป็นกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจการให้บริการด้านต่าง ๆ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การขนส่ง เป็นต้น มีการให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มว่า ควรสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มของตนเองก่อน เช่น บริหารจัดการในภาคบริการของตนอย่างสมบูรณ์แบบ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ได้มาตรฐานที่เป็นสากล เป็นต้น แล้วจึงเชื่อมประสานกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป เช่น ผู้ประกอบการด้านโรงแรม ที่พักที่ได้มาตรฐานก็ต้องมีการดำเนินการที่เชื่อมโยงกับภาคส่วนอื่น ๆ ที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร รถรับจ้าง ตลอดจนชุมชนอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยที่แต่ละภาคส่วนจะไม่สามารถดำเนินการแบบ “ต่างคนต่างทำ” ได้ ทุกภาคส่วนของการบริการจะต้องร่วมมือกันในการขับเคลื่อนงานบริการเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอันเป็นเหตุให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในที่สุด โดยนัยนี้ ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นได้เพราะเมื่อทุกภาคส่วนมีการดำเนินงานแบบมีอาชีพที่เข้าใจถึงหลักการบริการที่ถูกต้องแล้วก็จะเป็นเหตุทำให้มีนักท่องเที่ยวอยากใช้บริการอย่างต่อเนื่องนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยสรุปในกระบวนการพัฒนาด้านการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการนี้ กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับการนำความหลากหลายในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ให้เกิดความเข้มแข็งและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน โดยในการประชุมกลุ่มย่อยดังกล่าวได้มีการบรรยายประกอบสื่อจากวิทยากรผู้มีความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจนนำไปสู่แนวปฏิบัติที่ดีด้านการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการ มีการวัดและประเมินผลโดยการสอบถามความเข้าใจในเนื้อหาของกิจกรรมกับตัวแทนผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อย

๒. การพัฒนาหรือทำสิ่งที่ยังไม่มีให้เกิดขึ้น

๒.๑ การพัฒนาด้านการส่งเสริมการเรียนรู้

การส่งเสริมการเรียนรู้คือกระบวนการหรือขั้นตอนที่มีความสำคัญต่องานบริการ คำว่าเรียนรู้ในที่นี้มีความหมายที่กว้างแต่ก็อยู่ในบริบทของงานบริการด้านการท่องเที่ยว เช่น การชวนขายเรียนรู้หลักการปฏิบัติในงานบริการ การเรียนรู้ลักษณะงานบริการเพื่อนำมาพัฒนางานบริการของตนเอง การเรียนรู้ที่จะทำงานบริการร่วมกับผู้อื่นในลักษณะเครือข่ายได้เป็นอย่างดี การเรียนรู้หรือฝึกฝนทักษะการให้บริการโดยการเข้ารับการฝึกอบรมหรือดูงาน การเรียนรู้ที่จะพัฒนางานบริการของตนให้มีมาตรฐาน การเรียนรู้แนวทางการพัฒนางานบริการให้มีประสิทธิภาพ เป็นต้น เหล่านี้ กล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างงานบริการด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีคุณภาพและมาตรฐาน เป็นมีอาชีพเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว ดังนั้น การส่งเสริมการเรียนรู้ก็คือการส่งเสริมให้ผู้อยู่ในสังคมงานบริการด้านการท่องเที่ยวได้เกิดทักษะในงานบริการ เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนในการทำงานด้านการบริการอันเป็นการเปิดโลกทัศน์ในงานบริการให้กับกลุ่มผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวได้มีความเข้าใจในสาระของงานบริการว่าตนเองอยู่ในฐานะอะไร จะต้องทำอะไร หรือทำอะไรบ้างที่เกี่ยวกับงานบริการด้านการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในด้านการเสริมสร้างการเรียนรู้ถึงองค์ความรู้ด้านการให้บริการการท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้จาก ๒ แนวทาง คือ

๑) การชวนขายเรียนรู้ด้วยตนเอง อันหมายถึงกรณีที่ผู้ประกอบอาชีพงานบริการด้านการท่องเที่ยวมีความต้องการที่แสวงหาความรู้เพื่อมาปรับปรุงพัฒนางานบริการของตน โดยวิธีการ เช่น ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานบริการ ศึกษาดูงานจากตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในงานบริการ เป็นต้น การเสริมสร้างการเรียนรู้แบบนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยหรือตามความประสงค์ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในงานบริการของผู้ประกอบการเองที่ต้องการจะพัฒนาตนเอง

๒) การได้รับเชิญให้เข้าร่วมพัฒนา อันหมายถึง กรณีที่ผู้ประกอบอาชีพงานบริการด้านการท่องเที่ยวได้รับเชิญจากภาคส่วนอื่น ๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น ให้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ในหลักการให้บริการ โดยหน่วยงานดังกล่าวอาจอยู่ในฐานะผู้กำหนดนโยบายการพัฒนาและต้องการถ่ายทอดนโยบายดังกล่าวสู่การปฏิบัติแล้วจึงกำหนดให้ผู้ประกอบอาชีพบริการได้เข้าร่วมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้และการพัฒนา

จากการศึกษาในเชิงพื้นที่พบว่าผู้ให้บริการบางคนหรือบางกลุ่มยังขาดความรู้ในหลักการบริการที่ดี ดังนั้น ในการพัฒนาการเรียนรู้ได้มีการบรรยายให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ถึงหลักการให้บริการและมีการเสวนาพูดคุยในที่ประชุมกลุ่มย่อย ดังที่วิทยากรโครงการได้เสนอว่า

“ในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการเองจำเป็นที่จะต้องแสวงหาองค์ความรู้ เรียนรู้หลักการบริการจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างทักษะการบริการให้เกิดขึ้น การเสริมสร้างทักษะโดยการเรียนรู้ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงานบริการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งคำว่าเรียนรู้ก็มีความหมายที่กว้าง เช่น เรียนรู้หลักการให้บริการ เรียนรู้ที่จะทำงานเป็นทีม เรียนรู้วิธีการในการทำงานแบบเครือข่าย เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้งานบริการเป็นไปอย่างราบรื่นนั่นเอง”^{๑๐๐}

ดังนั้น ในการดำเนินการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการในครั้งนี้ จึงได้มีการบรรยายนำเสนอถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการของงานบริการที่ดี การดำเนินงานบริการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อเสริมสร้างทักษะให้แก่ตัวแทนจากภาคส่วนที่อยู่ในภาคบริการท่องเที่ยวเป็นหลัก

๒.๒ การพัฒนาความร่วมมือ

จากแนวคิดที่ว่าไม่มีใครที่จะสามารถดำรงในอาชีพหรือมีความก้าวหน้าในงานบริการอยู่ได้ตามลำพังตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น จึงเป็นที่มาของการพัฒนาแนวทางความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานบริการไปด้วยกันทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันอย่างยั่งยืน หากต่างคนต่างทำโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นแล้ว ไม่เพียงแต่จะไม่สามารถรักษาสภาพเดิมที่ทรงอยู่แล้วเอาไว้ได้เท่านั้น แต่จะยังไม่สามารถพัฒนาสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นได้ อันหมายความว่า หากต่างฝ่ายต่างขับเคลื่อนงานบริการในบริบทของตนเองโดยไม่สนใจที่จะเชื่อมโยงการทำงานหรือคำนึงถึงการปฏิสัมพันธ์กับภาคส่วนที่ให้บริการด้านอื่น ๆ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอาจจะตกอยู่ในภาวะที่เรียกว่า “ทรงกับทรุด” ดังนั้น งานบริการอย่างมีประสิทธิภาพที่จะนำไปสู่การเกิดประสิทธิผลขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ความร่วมมือกัน โดยความสำคัญของการสร้างความร่วมมือคือสัมฤทธิ์ผลของงานที่เอื้อประโยชน์ให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับปัจเจกบุคคลและส่วนรวม

^{๑๐๐} เทพรัตน์ จันทพันธ์ วิทยากรแกนนำในเวทีประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพัฒนากิจกรรมความร่วมมือ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๕.

แม้ว่าสภาพการณ์ของภาคบริการในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสในปัจจุบันจะมีการดำเนินการภายใต้ความร่วมมือกัน แต่ก็พบว่าเป็นการร่วมมือกันอย่างหลวม ๆ ไม่เป็นระบบเชื่อมโยงสัมพันธ์ เป็นการร่วมมือกันตามธรรมชาติของผู้ประกอบอาชีพเพื่อการเลี้ยงชีพตามวิถีปกติ เช่น ผู้ให้บริการรถรับจ้างหรือร้านอาหารมีการแนะนำที่พักที่ตนเองรู้จักมักคุ้นกับเจ้าของที่พักในระหว่างการให้บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น โดยลักษณะการแสดงความร่วมมือดังกล่าวนี้อาจจะเอื้อประโยชน์ให้กับผู้ประกอบการที่พักบางแห่งแต่อาจจะไม่เอื้อประโยชน์กับผู้ประกอบการที่ขาดเครือข่าย

ดังนั้น ในการพัฒนากิจกรรมด้านความร่วมมือ จึงมีการเสวนาในประเด็นความสำคัญของความร่วมมือ มีการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการร่วมมือกันขับเคลื่อนงานบริการ โดยในประเด็นดังกล่าว พ.ต.ท.ศักรินทร์ อนุสรมัญญกุล ได้กล่าวว่า

“พื้นที่จังหวัดนราธิวาสเป็นพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเที่ยวกันเป็นจำนวนมาก ทั้งส่วนตัวและเป็นหมู่คณะ เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะร่วมมือกันอย่างไรในแบบบูรณาการกันของแต่ละฝ่าย ในส่วนของตำรวจท่องเที่ยวเรา เราพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว ผมคิดว่าเวทีนี้จะเป็นเวทีที่เราจะได้พูดคุยหารือกัน ผมอยากจะเห็นความยั่งยืนเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ถ้าหากเราไม่ร่วมมือกัน ขัดแย้งกัน ความเจริญมันก็ไม่สามารถเกิดขึ้นกับพื้นที่ได้ ผมคิดว่าระดับผู้บริหารต้องลงมาช่วยดูแล เราต้องช่วยกันคิดเพราะการพัฒนาต่าง ๆ ต้องเริ่มต้นจากการร่วมกันคิดและขับเคลื่อนไปสู่การลงมือทำ”^{๑๐๑}

ในขณะที่นายอนุชา ลือแ่มะ ได้กล่าวและให้ข้อเสนอว่า

“การร่วมมือกันทำงานถือเป็นสิ่งสำคัญมากไม่ว่างานใด ๆ ในการทำงานด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน ต่างฝ่ายต่างทำหรือต่างคนต่างทำ แนนอนว่ายากที่จะสำเร็จ ถึงแม้ว่างานบริการบางอย่างจะเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้ทำหน้าที่ให้บริการ แต่ก็จำเป็นที่จะต้องมีส่วนสนับสนุนช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นด้านกำลังกาย กำลังปัญญา ความคิดหรือทรัพยากรอื่น ผมจึงเสนอว่าทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันในลักษณะต่าง ๆ โดยความ

^{๑๐๑} พ.ต.ท.ศักรินทร์ อนุสรมัญญกุล ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๕.

เป็นจริงแล้วงานบริการในพื้นที่ ดูเหมือนต่างคนต่างทำ เพราะฉะนั้น เราควรเพิ่มความเข้มข้น
ด้านความร่วมมือกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง”^{๑๐๒}

เช่นเดียวกับคำกล่าวของนายเทพรัตน์ จันทพันธ์ ที่ได้กล่าวว่า

“การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ถ้าชุมชนเป็นผู้สามารถขับเคลื่อนได้ด้วยตัวเอง
ถือเป็นสิ่งที่ดีมาก แต่ถ้าจะให้เกิดความมั่นคงยั่งยืน ก็จำเป็นที่จะต้องแสวงหาความร่วมมือ
หรือการช่วยเหลือจากภาคส่วนอื่น ๆ ด้วยในลักษณะเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขอรับ
ความช่วยเหลือจากภาครัฐ เช่น งบประมาณ หรือดำเนินนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชน
ผู้ประกอบการด้านการบริการ”^{๑๐๓}

คำกล่าวข้างต้นได้นำไปสู่การเสนอเป็นแนวคิดรวมกันในการสร้างความร่วมมือกันดังนี้

๑) การพัฒนางานบริการให้อยู่ภายใต้ระบบ

คำว่าระบบในที่นี้หมายถึงระเบียบการปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม กลไกการดำเนินงานหรือ
กฎเกณฑ์ข้อตกลงที่ถูกกำหนดขึ้นโดยกลุ่มคนที่เรียกว่าสมาชิกหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องนั้น ๆ
โดยระบบดังกล่าวจะอยู่บนพื้นฐานของการได้รับประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก ระบบที่ถูกกำหนดขึ้น
จะต้องเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องผ่านการประชุมหารือ หากเกิดปัญหาอุปสรรค
ในการดำเนินการก็ต้องดำเนินการแก้ปัญหาาร่วมกัน หากมีการดำเนินงานที่เป็นระบบอยู่แล้วก็ต้อง
จัดการระบบนั้นให้มีความเข้มแข็งศักยภาพที่ดีเลิศที่สามารถให้คุณให้โทษกับสมาชิกที่ไม่ยอมปฏิบัติตาม
เงื่อนไขของกลุ่มตามที่ตกลงกันไว้ อาจจะมีการตั้งเป็นสมาคมหรือสมาพันธ์ผู้ประกอบการหรือผู้
ให้บริการเพื่อการดำเนินงานเป็นการเฉพาะ ทำหน้าที่ควบคุมระบบกลไกการดำเนินงานให้เป็นไปตาม
วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตลอดถึงการสามารถลงโทษผู้ทำผิดกฎระเบียบที่กลุ่มได้กำหนดขึ้นและให้แรง
เสริมหรือรางวัลแก่ผู้ทำดีหรือทำถูกต้อง

๒) การพัฒนาความร่วมมือในลักษณะของการแข่งขันอย่างเป็นธรรม

^{๑๐๒} นายอนุชา ลือแฉะ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย ๒๔
สิงหาคม ๒๕๖๕.

^{๑๐๓} นายเทพรัตน์ จันทพันธ์ วิทยากรแกนนำในเวทีประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพัฒนากิจกรรมความร่วมมือ ๒๔
สิงหาคม ๒๕๖๕.

ลักษณะของการแข่งขันอาจแยกได้เป็น ๒ แบบ คือ **แข่งขันกันในรอบหรือแข่งขันกันในระบบหรือกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องที่ตกลงกันในนามสมาชิก** ซึ่งเป็นการแข่งขันในเชิงบวก หรือแข่งขันกันทำในสิ่งที่ดี เช่น การแข่งขันกันปรับปรุงพัฒนา ยกระดับมาตรฐานสถานประกอบการของตน จัดโปรโมชั่นหรือแคมเปญต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจและเอื้อประโยชน์แก่ลูกค้าที่จะมาใช้บริการ หลีกเลี่ยงการโจมตีให้ร้ายคู่แข่ง เป็นต้น การแข่งขันในลักษณะนี้จะเป็นผลดีและส่งเสริมบรรยากาศการท่องเที่ยวในพื้นที่ และ**แข่งขันกันนอกกรอบหรือแข่งขันกันนอกระบบ**ซึ่งเป็นการแข่งขันกันในเชิงลบ เช่น แข่งขันแย่งลูกค้าอย่างไม่สุจริตโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสมาชิกโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ใช้วิธีการแสวงหากลุ่มลูกค้าที่อาจก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างกัน เป็นต้น การแข่งขันในลักษณะนี้นอกจากจะไม่เอื้อประโยชน์ต่อสภาพการท่องเที่ยวแล้ว ยังก่อให้เกิดผลเสียแก่ระบบการท่องเที่ยวในพื้นที่อีกด้วย คำว่าภาคบริการจะต้องไม่แข่งขันกันเองจึงหมายความว่าการแข่งขันนอกกรอบที่ผิดกติกาหรือมารยาทในการประกอบอาชีพ กลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการต้องไม่มีการแข่งขันกันในลักษณะดังกล่าวนี้ เช่น ไม่แข่งขันกันเสนอราคาเพื่อตัดโอกาสของเพื่อนร่วมอาชีพ เป็นต้น

๓) การพัฒนาความร่วมมือในลักษณะการช่วยเหลือเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน

นอกจากที่ผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการจะต้องร่วมมือกันภายในเขตหรือชุมชนเดียวกันแล้ว แนวทางปฏิบัติเพื่อการรับประโยชน์ร่วมกันอีกอย่างหนึ่งคือขยายพื้นที่การช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุนพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันตามโอกาสในรูปแบบภาคีหรือเครือข่ายความร่วมมือ โดยนัยนี้ก็จะจำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือกับกลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการต่างเขตต่างชุมชนอีกด้วย เช่น ผู้ประกอบการด้านที่พัก อาจจะทำแผนพับแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่พัก การเดินทางไปในพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม องค์กรหรือหน่วยงานราชการเองก็ต้องแสดงบทบาทในการช่วยเหลือหรือส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการด้วยเช่นกัน การให้การช่วยเหลือสนับสนุนผู้ประกอบการถือเป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานราชการ หน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐอาจจะกำหนดเป็นนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จะต้องกำหนดนโยบายในภาพรวม เสนอแนวปฏิบัติแก่ผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการ ตลอดจนถึงกำกับติดตามการขับเคลื่อนงานที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น เทศบาลเมืองสุโขทัยได้จัดให้มีตลาดนัดถนนคนเดิน กำหนดให้มีกิจกรรมบันเทิงเสริมความน่าสนใจทั้งแก่ชาวชุมชนเจ้าของ

พื้นที่ กำหนดให้คนในพื้นที่ได้ออกร้านขายอาหาร ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าพื้นบ้านรองรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน^{๑๑๔}

กล่าวโดยสรุปในกระบวนการพัฒนา คือ การพัฒนากิจกรรมตามประเด็นดังที่กล่าวมาข้างต้น ถือเป็นการพัฒนากิจกรรมที่เป็นตัวแบบของความยั่งยืนในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว กิจกรรมที่ได้รับการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นส่วนส่งเสริมสนับสนุนที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวที่จะนำประโยชน์มาสู่ชุมชนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสอย่างกว้างขวาง แม้ว่าการศึกษาในครั้งนี้จะมีการกำหนดพื้นที่ศึกษาเพียง ๓ พื้นที่ แต่ผลการศึกษาก็สามารถนำไปพัฒนาในพื้นที่ส่วนที่เหลือต่อไป โดยการพัฒนาดังกล่าวจะส่งผลเป็นความยั่งยืนของการดำรงชีพของคนในพื้นที่เอง กล่าวได้ว่าผลลัพธ์จากการพัฒนาข้างต้นจะส่งผลต่อระบบนิเวศของการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง เช่น เกิดบรรยากาศการท่องเที่ยว การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดการหวงแหนในแผ่นดินเกิดหรือพื้นที่ทำกินของตน เกิดความรักสามัคคีในหมู่ชาวชุมชน ชาวชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๓. การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ในการดำเนินการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเปิดเวทีการสนทนากลุ่มเฉพาะหรือประชุมกลุ่มย่อยเป็นแนวทางสำคัญในการแลกเปลี่ยนและพูดคุยหารือแนวทางร่วมกันกับตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่อยู่ในแวดวงบริการด้านการท่องเที่ยวในการเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งจากการศึกษาภาคสนามโดยการสำรวจเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวพบว่าภาคส่วนที่ทำหน้าที่บริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ประกอบไปด้วยอย่างน้อย ๒ ภาคส่วนซึ่งจะได้กล่าวถึงพร้อมพรรณนาบทบาทหน้าที่ได้ดังนี้

๓.๑ หน่วยงานภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐถือเป็นหน่วยงานสำคัญสูงสุดเพราะถือเป็นฝ่ายปกครองที่ต้องทำหน้าที่บริหาร กำกับติดตาม ควบคุม ขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ลักษณะการทำงานของภาครัฐเริ่มต้นที่การ

^{๑๑๔} น.สอภิตรี อุดุลภักดี นักพัฒนาการท่องเที่ยวชำนาญการ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองสุไหงโกโลก ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๕.

กำหนดธรรมนูญการปกครองแล้วปฏิบัติตามธรรมนูญนั้นด้วยตนเองและส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาคประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง เพราะภาครัฐจะออกเป็นข้อบัญญัติหรือข้อบังคับต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเอื้อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวมในเขตการปกครองนั้น ๆ หน่วยงานภาครัฐทุกระดับชั้นถือว่ามีบทบาทสำคัญต่องานบริการด้านการท่องเที่ยวเพราะเป็นฝ่ายออกนโยบายต่าง ๆ และมีอำนาจในการกำกับควบคุม และใช้กฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ กำหนดความเป็นไปของการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกมิติ ดังนั้น งานบริการด้านการท่องเที่ยวจะเป็นไปในทิศทางใดจึงขึ้นอยู่กับนโยบายจากภาครัฐเป็นสำคัญ

จากการศึกษาภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลจากตัวแทนของภาครัฐแบบสุ่มเลือกจากพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายคือ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนราธิวาสซึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่อำเภอเมือง ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวสุโหงโกลกซึ่งเป็นตัวแทนพื้นที่อำเภอสุโหงโกลก และเทศบาลเมืองตากใบซึ่งเป็นตัวแทนพื้นที่อำเภอตากใบ และจากการศึกษาพบว่าทั้ง ๓ หน่วยงานมีบทบาทสำคัญต่องานบริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนราธิวาสถือเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงซึ่งมีหน้าที่เริ่มต้นตั้งแต่ จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของประเทศ กำหนดแนวทางในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของทุกภาคส่วนไปจนถึงนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจริงอย่างได้ผลรวมถึงพัฒนาปัจจัยสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวที่จำเป็น ทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ที่จำเป็น^{๑๐๕}

๓.๒ ภาคประชาชน

ภาคประชาชน คือภาคที่ต้องรับนโยบายจากภาครัฐมาปฏิบัติและเนื่องจากเป็นภาคที่ต้องรับนโยบายมาปฏิบัตินี้เอง ภาคประชาชนจึงถือว่ามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยว ภาคประชาชนในที่นี้หมายถึงเอากลุ่มผู้ประกอบการให้บริการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พัก ร้านอาหาร รถให้บริการ ตลอดไปถึงร้านค้ารายย่อยที่ประกอบการตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ภาคกล่าวได้ว่าภาคประชาชนคือภาคที่มีบทบาทขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เพราะเหตุที่ถึงไม่มีนโยบายจากภาครัฐมากำกับดูแล ภาคประชาชนผู้ให้บริการด้านต่างๆ ก็ยังให้บริการอยู่ตามปกติ เพราะเป็นการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีพตามปกตินั่นเอง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเชิงพื้นที่พบว่ามีการทำงานเชิงเครือข่ายอยู่แล้ว แต่ยังไม่เป็นระบบ ซึ่งการทำงานเชิงเครือข่ายที่ไม่เป็นระบบนี้อาจทำให้กลุ่มผู้ให้บริการขาดความเข้มแข็ง และไม่

^{๑๐๕} สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนราธิวาส https://narathiwat.mots.go.th/news_view.php?id=๓๔๙ (ออนไลน์) ๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

เกิดความยั่งยืนต่องานบริการได้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์
คือ

๑) เพื่อความเป็นเอกภาพ

คำว่าเอกภาพในที่นี้หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเข้าใจและให้ความสำคัญใน
งานบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ในภาคประชาชนผู้ให้บริการไม่มีความพยายามที่ทำลายชื่อเสียง
ของเพื่อนร่วมอาชีพ ความสำนึกรับผิดชอบในงานบริการที่ถูกต้อง ความสำนึกในความเป็นเจ้าของ
พื้นที่ที่จะต้องสร้างชื่อเสียงให้เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน เป็นต้น แม้ว่ากลุ่มผู้ประกอบการจะมีลักษณะ
การให้บริการที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถสร้างเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นได้ ความเป็นเอกภาพจะนำมาซึ่ง
ความเข้มแข็งแก่กลุ่มผู้ประกอบการ อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยวใน
ที่สุด

๒) เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนงานบริการไปด้วยกันย่อมก่อให้เกิดประโยชน์
กับทุกฝ่าย และเป็นประโยชน์แบบกระจายที่ทำให้กลุ่มผู้ให้บริการสามารถได้รับอย่างทั่วถึง โดย
ประโยชน์ที่เกิดขึ้นแบบกระจายนี้ ย่อมทำให้ทุกฝ่ายที่ได้รับประโยชน์มีความพึงพอใจ สมาชิกใน
เครือข่ายจะให้การช่วยเหลือกันและกันแบบอัตโนมัติ ด้วยการอยู่บนพื้นฐานคือการมีประโยชน์ร่วมกัน
สมาชิกในเครือข่ายจึงจำเป็นต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

๓) เพื่อเป็นที่พึ่งพาซึ่งกันและกัน

การมีเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นทางการทำให้สมาชิกที่อยู่ในเครือข่ายมีการร่วมมือกัน
การทำงานด้านการบริการ ลักษณะการร่วมมือกันคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามระบบที่กลุ่มได้
ร่วมกันกำหนดขึ้น ไม่มีการถือโอกาสหยิบฉวยผลประโยชน์เฉพาะตน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน
ดำเนินงานด้านการบริการที่เอื้อประโยชน์แก่กลุ่มสมาชิกโดยรวม เช่น เมื่อตนเองไม่ได้อยู่ในวิสัยหรือมี
ความสามารถที่จะให้บริการได้ก็ควรเสนอแนะให้ผู้รับบริการเข้าใช้บริการในสถานประกอบการของ
สมาชิกในเครือข่ายแทน เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการมีเครือข่ายแต่ละข้อดังกล่าวมาข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการ
ส่งเสริมงานบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง เพราะลักษณะดังกล่าวข้างต้น
เป็นไปเพื่อให้กลุ่มผู้ให้บริการที่อยู่ในภาคส่วนต่าง ๆ ได้เกิดการพึ่งพากันอย่างเป็นระบบทั้งระหว่าง

ภาครัฐกับภาคประชาชนและภาคประชาชนกับประชาชนด้วยกันเอง เช่น ภาครัฐมีหน้าที่ให้นโยบาย แก่ภาคประชาชน และภาคประชาชนก็มีการพึ่งพาและช่วยเหลือกันอย่างเป็นธรรมในงาน ไม่มีฝ่ายใด รู้สึกถึงการที่ตนเองมีความเสียเปรียบในการประกอบการให้บริการ ให้บริการบนฐานของความผูกพัน ฉันทมิตร

ดังที่กล่าวแล้วว่า สภาพการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาการทำงานเชิงเครือข่ายอยู่แล้ว แต่อาจกล่าวได้ว่าลักษณะของความเป็นเครือข่ายเป็นไปแบบหลวม ๆ ซึ่งยังไม่เป็นระบบ ดังนั้น ในกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะจึงได้มีการพูดคุยในประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายให้เป็นระบบทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มผู้ให้บริการและแก่กลุ่มผู้รับบริการนั่นเอง ดังนั้น ในกิจกรรมดังกล่าวจึงได้มีการเสนอแนะแนวทางในประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายที่ประมวญได้ตามลำดับดังนี้

๑) ความจำเป็นในการมีเครือข่าย

จากการประชุมกลุ่มย่อยซึ่งมีตัวแทนจากภาครัฐและภาคประชาชนเข้าร่วม สมาชิกในที่ประชุมได้มีการพูดคุยถึงสถานการณ์การขับเคลื่อนงานของภาคบริการต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา โดยเปิดโอกาสให้ตัวแทนแต่ละภาคส่วนได้กล่าวถึงการทำงานของตน จากนั้นจึงได้มีการวิเคราะห์ ทบทวน ประเมินผลการปฏิบัติงานจากอดีตถึงปัจจุบันของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและประชาชนเพื่อนำมาสู่การวางแผนการขับเคลื่อนงานในอนาคต โดยบทสรุปของการเสวนาสมาชิกในที่ประชุมมีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่าควรมีการร่วมมือกันภาคส่วนที่ยังไม่มีการร่วมมือกันและเพิ่มระดับความร่วมมือกันในลักษณะต่าง ๆ ของภาคบริการทุกส่วนนอกเหนือจากการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตน นั่นคือ การปฏิบัติงานที่เอื้อประโยชน์แก่ภาคส่วนอื่น เช่น ตำรวจท่องเที่ยวที่มามีการทำงานในเชิงบูรณาการ ที่นอกเหนือจากจะทำหน้าที่บริการด้านการเดินทางของนักท่องเที่ยวแล้ว ก็ยังทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวในการหาที่พักที่เหมาะสมตลอดถึงการให้การช่วยเหลือด้านต่าง ๆ อีกด้วย เป็นต้น ดังที่ พ.ต.ท.ศักรินทร์ อนุสามัญสกุล ได้กล่าวว่า

“การทำงานเชิงเครือข่ายถือเป็นมิติใหม่ของตำรวจท่องเที่ยว ตำรวจไม่ใช่มีหน้าที่จับปรับอย่างเดียว แต่เรามีการเข้าถึงมวลชน เข้าถึง พบปะกับชาวบ้าน ช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนในโอกาสต่าง ๆ ชุมชนไหนมีกิจกรรมอะไร ต้องการความช่วยเหลือจากตำรวจท่องเที่ยวเช่น ช่วยนำขบวนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ทางเราพร้อมอยู่แล้ว เป็นไปไม่ได้อยู่แล้วที่เราจะทำงานคนเดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับใครอื่น ผมมองว่ามันต้องบูรณาการกับภาคส่วนต่างๆ^{๑๐๖}

เนื่องจากแนวคิดเรื่องความร่วมมือเป็นทางนำไปสู่ความยั่งยืนของงานบริการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมในรูปแบบของการสนทนากลุ่มเฉพาะหรือประชุมกลุ่มย่อย สมาชิกที่อยู่ในฐานะเครือข่ายได้มีการกล่าวถึงความจำเป็นในการมีเครือข่ายความร่วมมืออย่างจริงจัง เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันของผู้ที่อยู่ในอาชีพบริการด้านการท่องเที่ยว

๒) เครือข่ายที่จำเป็นต้องมีระบบ

จากการศึกษาการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสพบว่าการช่วยเหลือกันในลักษณะเครือข่ายในลักษณะบาง ๆ คือเป็นการช่วยเหลือกันเฉพาะในกลุ่มที่รู้จักคุ้นเคยกัน เช่น รถบริการรับส่งมีการแนะนำนักท่องเที่ยวให้เข้ารับบริการร้านอาหารที่ตัวเองรู้จักมักคุ้น หรือแนะนำให้เข้าพักในสถานที่พักของกลุ่มผู้ประกอบการที่ตัวเองรู้จัก ซึ่งลักษณะการช่วยเหลือเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันแบบนี้อาจจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประกอบการบางกลุ่ม ดังนั้น ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยจึงมีความเห็นเป็นแนวเดียวกันว่าควรพัฒนาความร่วมมือให้มีความเป็นระบบเพื่อเอื้อประโยชน์แบบกระจาย ควรมีการรวมกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ เช่น สมาคมผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น มีชุดกรรมการเพื่อทำหน้าที่บริหาร โดยให้ตัวแทนสมาชิกจากทุกภาคส่วนได้ร่วมเป็นสมาชิกเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบผ่านการประชุมตามวาระ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวอยู่แล้ว โดยมีลักษณะการทำงานคือการเชื่อมโยงกับภาครัฐ ช่วยภาครัฐในการให้ข้อมูลภาคธุรกิจในพื้นที่ และมีบทบาทในการประชุมเครือข่ายผู้ประกอบการ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร รถบริการ เป็นต้น มีการติดตามสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ที่จะรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว มีการติดตามสภาพการณ์ด้านจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามา^{๑๐๗} แต่ควรจะมีการรวมกลุ่มทำงานในลักษณะอื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อเป็นตัวช่วยสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

^{๑๐๖} พ.ต.ท.ศักรินทร์ อนุสามัญสกุล ผู้บังคับการตำรวจท่องเที่ยว จ.นราธิวาส ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย เพื่อพัฒนา วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๕.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ คุณนิวัฒน์ จิรวิชญ นายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕..

๓) การวิเคราะห์บทบาทสมาชิกในเครือข่าย

ในการรวมกลุ่มเพื่อการทำงานที่เป็นระบบ จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์สมาชิกที่จะเข้าร่วมทำงานบริการว่าแต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายมีบทบาทในปัจจุบันอย่างไร รวมถึงบทบาทที่แต่ละคนแต่ละฝ่ายจะต้องทำในอนาคต การวิเคราะห์บทบาทของผู้จะเป็นสมาชิกในกลุ่มมีความสำคัญต่องานบริการด้านการท่องเที่ยว ดังเช่นที่ นายอนุชา ลือเมะ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาสได้กล่าวว่าโดยบทบาทหน้าที่ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาสแล้ว คือการดูแลงานด้านวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งการดูแลในที่นี้ไม่เพียงแต่จะหมายถึงการดูแลรักษาบำรุงสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังมีความหมายที่รวมไปถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสนี้ ทางสำนักงานวัฒนธรรมก็เข้าไปดูแลจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหลาย ๆ พื้นที่เพราะเป็นนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรมด้วยที่ต้องมาเล่นเรื่องการท่องเที่ยว อย่างเช่นงาน “ชุมชนคนแหล่งเจ๊ะเห” ที่ทางวัฒนธรรมเราลงไปจัดให้มีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น^{๑๐๘}

คำกล่าวของนักวิชาการวัฒนธรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่แท้จริงและบทบาทเสริมที่ควรจะมีทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งจะเป็นตัวอย่างให้กลุ่มให้ผู้บริการด้านการท่องเที่ยวได้เข้าใจบทบาทหลักและบทบาทรองของตัวเองว่านอกเหนือจากการต้องให้บริการด้านการท่องเที่ยวแล้ว จะต้องแสดงบทบาทอย่างไรอันจะเป็นทางช่วยเสริม ดังนั้น การวิเคราะห์ถึงบทบาทที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวนี้จะนำไปสู่การตกลงร่วมกันในการทำงานบริการด้านการท่องเที่ยวในแบบบูรณาการที่แต่ละคนแต่ละฝ่ายไม่เพียงแค่ทำหน้าที่หลักของตนเท่านั้น แต่ต้องทำหน้าที่รองซึ่งอยู่ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการบริการด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

๔) ผลประโยชน์จากการทำงานเชิงเครือข่าย

การคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันจากการทำงานเชิงเครือข่ายคือเป้าหมายที่สำคัญ ดังนั้น สมาชิกต้องให้ความสำคัญ ต้องคำนึงอยู่เสมอว่านอกเหนือจากการทำหน้าที่ของตนในการให้บริการให้เกิดความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพแล้ว การทำหน้าที่นั้นต้องเอื้อประโยชน์แก่มวลสมาชิกด้วย ดังเช่นคำกล่าวของนางสาวอภิตรี อดุลภักดีที่ว่า

^{๑๐๘} นายอนุชา ลือเมะ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๕.

“การทำหน้าที่ของศูนย์บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวของเราซึ่งมีหน้าที่ในการให้บริการด้านข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง แต่ลักษณะการทำงานก็เป็นแบบบูรณาการเช่นกัน นั่นคือ การให้การช่วยเหลือนักท่องเที่ยวอย่างรอบด้านตามความประสงค์ของนักท่องเที่ยว เช่น แจกรายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เส้นทางและรถรับส่งที่จะให้บริการ ร้านอาหาร ที่พัก เป็นต้น^{๑๐๙}”

ในขณะที่นางบุญเรือน ไชยรัตน์ก็ได้กล่าวว่า

“ดิฉันในฐานะ “ผู้สื่อความหมายชุมชนท่องเที่ยว” (มัคคุเทศก์ชุมชน) ที่นอกเหนือจากจะบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนแก่นักท่องเที่ยวแล้วก็ยังแนะนำนักท่องเที่ยวให้รู้จักแหล่งซื้อของที่ระลึกหรือของดีของชุมชนอีกด้วย”^{๑๑๐}

หรือคำกล่าวของนายอาเรส หะยีแวณาแวที่ได้กล่าวว่า

“การจัดการตลาดน้ำยะกังของเราในแง่ความร่วมมือกับภาคบริการอื่น ๆ ตอนนี่ก็คือการร่วมมือกับที่พักคือกลุ่มโฮสเทลที่คอยรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตลาดน้ำยะกัง นอกจากนี้ก็ยังมีความร่วมมือกับกลุ่มผู้ให้บริการรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง โดยการทำเลื่อกี๊ที่มีการปักแนะนำตลาดน้ำยะกังไว้ข้างหลังให้กับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำยะกังส่วนหนึ่งและเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รู้ว่าจะใช้บริการดังกล่าวมีการรับส่งไปเที่ยวที่ตลาดน้ำยะกังด้วย”^{๑๑๑}

คำกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ให้บริการที่เอื้อประโยชน์แก่เพื่อนสมาชิกในกลุ่มผู้ให้บริการด้วยกันอยู่แล้ว ซึ่งแนวทางการเสริมสร้างในประเด็นข้างต้นนี้ในที่ประชุมเสวนาได้มีการสอบถามถึงสภาพการณ์การให้บริการ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ เช่น การที่กลุ่มผู้ให้บริการต้องเผชิญและรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ตลอดถึงประเมินความสำเร็จของ

^{๑๐๙} นางสาวอภิตรี อุดลภักดี นักพัฒนาการท่องเที่ยวชำนาญการ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองสุโขทัย-โลก ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๕.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นางบุญเรือน ไชยรัตน์ ผู้สื่อความหมายชุมชนท่องเที่ยว ชุมชนวัดชลธาราสิงเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๑๑} นายอาเรส หะยีแวณาแว ผู้จัดการตลาดน้ำยะกัง ในกิจกรรมพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๕

บริการดังกล่าว พร้อมให้ข้อเสนอแนะอันเป็นแนวปฏิบัติที่ดีที่จะช่วยเสริมงานบริการดังกล่าวโดยชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่เครือข่ายจะได้รับร่วมกัน

๕) การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางวัฒนธรรม

พื้นที่จังหวัดนราธิวาสได้ชื่อว่ามีแตกต่างทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมสองชั่วใหญ่คือวัฒนธรรมพุทธกับวัฒนธรรมอิสลามที่ต่างก็มีทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง นั่นคือแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือที่เรียกว่า “แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่มีอย่างหลากหลายในพื้นที่ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาความร่วมมือกันในงานบริการด้านการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกันของทั้งสองฝ่าย โดยในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือท่ามกลางความหลากหลายดังกล่าวได้มีการเสวนาพูดคุยกันถึงแนวทางความร่วมมือในลักษณะการทบทวนและประเมินความสำเร็จของความร่วมมือกันในช่วงเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน มีการวิเคราะห์สภาพการณ์ความร่วมมือและหาแนวทางหรือวิธีปฏิบัติที่ดีในปัจจุบันว่าควรเป็นไปอย่างไร มีการพูดคุยถึงแนวทางปฏิบัติในอนาคตว่าควรเป็นไปในทางไหนและอย่างไรเพื่อจะได้รับประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองฝ่าย ดังที่ นายอนุชา ลือแหมะ ได้กล่าวว่า

“ การที่พื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมากมาย เช่น ไทยมุสลิมมีมัสยิด ๓๐๐ ปี ในขณะที่ไทยพุทธมีวัดชลธาราสিংเหและวัดเขากงหรือวัดพระพุทธทักษิณมิ่งมงคลนี้ได้ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งจากภายในและภายนอกประเทศโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากมาเลเซียเข้ามาเที่ยวในจังหวัดนราธิวาสเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งการจัดการด้านท่องเที่ยวดังกล่าวไม่ใช่เป็นเรื่องของคนใดคนหนึ่งหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เป็นของทุกคนที่จะต้องช่วยกันดูแลโดยรวม ต้องพึ่งพากันถึงจะอยู่รอด เพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเขาก็ต้องการเยี่ยมชมสถานที่เหล่านี้ นอกจากนี้ทางวัฒนธรรมจังหวัดก็ได้จัดให้มีงาน “ชุมชนคนแหล่ง (ภาษา) เจ๊ะเห” ขึ้นที่อำเภอตากใบถือเป็นการร่วมมือกันของชาวชุมชนทั้งพุทธและมุสลิม”^{๑๑๒}

การทำหน้าที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่ายในเชิงบูรณาการที่ไม่ได้เน้นเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับส่วนของตนเท่านั้น ถือเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในเครือข่ายที่ให้บริการด้านอื่นๆ

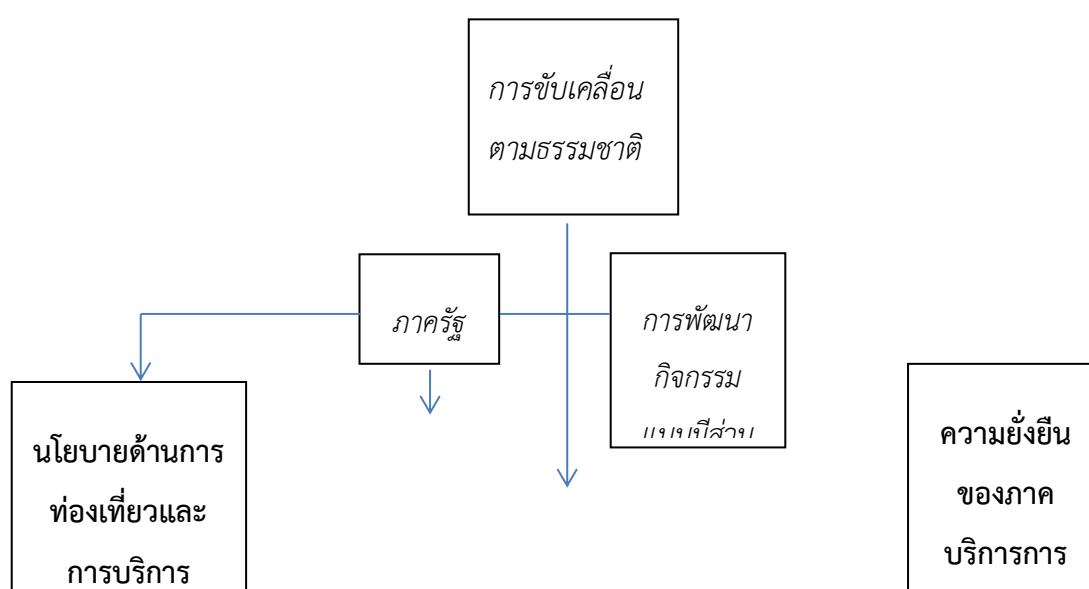
^{๑๑๒} นายอนุชา ลือแหมะ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๕.

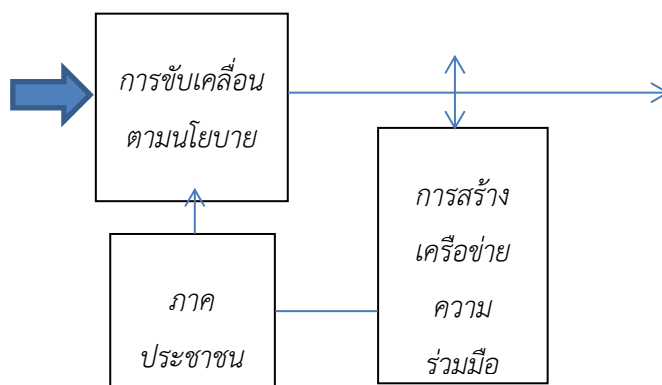
ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงสาระสำคัญจุดนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายตามที่ได้กล่าวมานี้จะเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกตามปกติอยู่แล้ว แต่เพื่อให้ประโยชน์อันจะพึงเกิดขึ้นแก่สมาชิกผู้ประกอบการเกิดความยั่งยืน สมาชิกควรมีการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มโดยอาจจะมีการตั้งเป็นคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อทำหน้าที่ประสานหรือเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนภารกิจด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสได้เริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่า “ความเป็นเครือข่ายเป็นเหตุนำไปสู่ความยั่งยืน” ความร่วมจะสามารถเสริมสร้างเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็งและได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืนโดยการให้สมาชิกในภาคบริการได้เข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน ให้สมาชิกได้เข้าใจในสาระสำคัญของการทำงานเชิงเครือข่ายว่าจะสามารถก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่สมาชิกหรือชุมชนอย่างไร ให้สมาชิกได้เข้าใจในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบของความเป็นเครือข่าย นอกจากนี้มีการวิเคราะห์บทบาทสมาชิกในเครือข่ายว่าสมาชิกแต่ละคนหรือแต่ละภาคส่วนมีบทบาทหลักและบทบาทรองในงานบริการอย่างไรทั้งบทบาทหลักและบทบาทรองนั้นมีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนให้สมาชิกในเครือข่ายได้รับประโยชน์อย่างไรบ้าง จะต้องมีการยกเอาผลประโยชน์อันเกิดจากการทำงานเชิงเครือข่ายมาแสดงให้สมาชิกในเครือข่ายได้เห็นหรือรับรู้เพื่อสร้างเป็นแรงจูงใจขับเคลื่อนการงานด้านการบริการร่วมกันในรูปแบบการบูรณาการ

๔. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสสามารถนำเสนอเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่.....แสดงองค์ประกอบที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการ

จากแผนภาพข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า หากพิจารณาถึงเป้าหมายสำคัญคือความยั่งยืนของภาคบริการด้านการท่องเที่ยวหรือการพิจารณาถึงประโยชน์สุขอย่างยั่งยืนของชุมชนเป็นตัวตั้งก็อาจกล่าวได้ว่าต้องมาจากองค์ประกอบหลายประการที่แสดงถึงการทำงานร่วมกันในเชิงบูรณาการ องค์ประกอบดังกล่าวเรียกว่าเป็น “ทรัพยากรแห่งความสำเร็จ” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นทุน ซึ่งมีทั้งทุนที่เป็นมนุษย์และทุนที่ไม่ใช่มนุษย์หรือทุนธรรมชาติโดยทุนทั้งสองนี้ต่างก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนา ทุนวัตถุหรือธรรมชาติคือวัตถุดิบที่มีไว้เพื่อการเตรียมพร้อมในการถูกนำมาเป็นเครื่องมือพัฒนา ในขณะที่ทุนมนุษย์มีหน้าที่ในการออกความคิด กำหนดแผนพัฒนาหรือนโยบายต่าง ๆ ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบ

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าความยั่งยืนของภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสจะสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุปัจจัยที่สามารถประมวลได้ดังนี้

๑. ความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการทำงานเป็นทีม

จากการศึกษาได้พบความจริงที่ว่าความยั่งยืนของภาคบริการจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการที่ต่างคนหรือต่างฝ่ายต่างทำตามที่ต้องการ การที่ต่างฝ่ายต่างทำแม้ว่าจะเกิดประโยชน์แต่เป็นการเกิดประโยชน์แบบกระจุกกับเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะกลุ่มหรือไม่กระจายต่อส่วนรวม เมื่อประโยชน์ไม่ได้เกิดขึ้นกับส่วนรวมก็ย่อมมีโอกาสที่จะเป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาทั้งแก่กลุ่มที่ได้รับประโยชน์และกลุ่มที่เสียประโยชน์ ตรงกันข้าม หากแต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายร่วมมือกันในฐานสมาชิกผู้ขับเคลื่อนภารกิจด้านการท่องเที่ยว มีการทำงานเป็นทีมก็ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุขอย่างยั่งยืนแก่กลุ่มหรือชุมชน ลักษณะดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันทำงานตามแนวคิดทฤษฎีเครือข่าย อย่างไรก็ตาม จากการศึกษพบว่าเนื่องจากกลุ่มผู้ให้บริการบางกลุ่มมี

การดำเนินการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การดำเนินการให้บริการดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นการให้บริการตามธรรมชาติ การมีการให้บริการตามธรรมชาติเป็นทุนเดิมถือว่ามีส่วนสำคัญในการพัฒนาการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่แสดงถึงความพร้อมที่จะยกระดับไปสู่การให้การให้บริการที่เป็นระบบอันจะนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

๒. ความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความเป็นเอกภาพ

นอกเหนือจากการที่สมาชิกต้องร่วมมือกันทำงานในลักษณะเครือข่ายแล้ว ยังต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกด้วย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในที่นี้คือการมีเป้าหมาย (end) และวิธีการ (means) ที่เป็นไปในแนวเดียวกันหรือสอดคล้องกัน แม้ว่าแต่ละคนแต่ละฝ่ายจะมีสาขาอาชีพหรือลักษณะงานที่ทำแตกต่างกัน แต่งานที่ทำนั้นจะต้องมีเป้าหมายคือความสำเร็จหรือประโยชน์สุขร่วมกันซึ่งเป็นประโยชน์สุขที่จะเกิดกับสมาชิกทุกฝ่ายอย่างทั่วถึง และแม้ว่าต่างคนต่างฝ่ายจะมีวิธีการตามลักษณะการทำงานตามหน้าที่ที่แตกต่างกัน แต่ภาระงานนั้นก็ทำภายใต้หลักการที่สอดคล้องกัน เช่น ดำรงท่องเที่ยวมีหน้าที่หลักคือให้บริการด้านการดูแลเรื่องความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกในการเดินทาง กลุ่มผู้ประกอบการด้านที่พักมีหน้าที่หลักคือให้บริการด้านที่พักแก่นักท่องเที่ยว กลุ่มผู้ประกอบการรถรับจ้างมีหน้าที่หลักคือให้บริการรับส่งนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งการทำงานตามหน้าที่ของกลุ่มที่แยกตัวอย่างมานี้ก็อยู่บนหลักการเดียวกันนั่นคือการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้วยจิตบริการและด้วยความเต็มใจยินดีภายใต้ข้อตกลงที่ทำร่วมกันในนามเครือข่าย

๓. ความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยนโยบาย

การมีนโยบายรองรับการดำเนินงานให้บริการด้านการท่องเที่ยวถือว่าเป็นหลักประกันความยั่งยืนอย่างหนึ่ง เพราะนโยบายคือหลักการอย่างหนึ่งที่จะคอยกำกับควบคุม ตลอดถึงให้แนวทางปฏิบัติ ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการในลักษณะต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างมีกฎเกณฑ์มีทิศทางแห่งการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน นโยบายจึงมีความสำคัญต่อระบบการบริหารจัดการในฐานะเป็นธรรมนูญของการพัฒนา อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนนโยบายจะไม่สามารถสำเร็จได้หากไม่มีผู้นำไปปฏิบัติ ในที่นี้ภาครัฐที่อยู่ในฐานะเป็นหน่วยงานตั้งต้นด้านการออกนโยบายจึงทำหน้าที่ใน ๒ ฐานะ คือ เป็นผู้ออกนโยบายเพื่อการปฏิบัติ และเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบายนั้นด้วย นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนอีกด้วย

๔. ความหลากหลายคือทุนที่สำคัญ

พื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีจุดเด่นที่สำคัญคือความหลากหลายที่มีทั้งความหลากหลายด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีทั้งผืนป่าที่มีทั้งป่าดิบชื้นและป่าพรุที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศน์ที่สามารถนำมาเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว ชายฝั่งทะเลที่สวยงามและรองรับการประกอบอาชีพประมงของชาวชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างหลากหลายด้านวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานจากศาสนา การมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสไม่ได้มีความหมายถึงความแตกแยกแต่เป็นความหลากหลายที่เป็นความงดงามและอยู่ในฐานะที่เป็นทุนหรือทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ความหลากหลายคือจุดขายที่มีบทบาทต่อบรรยากาศการท่องเที่ยวในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายดังกล่าวจะสามารถแปรผลเป็นทุนได้ก็ต่อเมื่อมีการบริหารจัดการที่ถูกต้องเหมาะสมและบริหารจัดการบนฐานของความเข้าใจถึงความต่างต่างนั้น

กล่าวโดยสรุปคือ การพัฒนาอย่างได้ผลและยั่งยืนจำเป็นที่จะต้องอาศัยทุนหรือทรัพยากรต่าง ๆ ประกอบร่วมกัน โดยเฉพาะทุนมนุษย์ที่ถือได้ว่าเป็นจุดตั้งต้นของการขับเคลื่อนงานต่าง ๆ โดยในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสได้แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทุนหรือทรัพยากรที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนมนุษย์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีความแตกต่างในการดำเนินชีวิต แต่ชาวชุมชนกลับใช้ความต่างต่างมาเป็นเครื่องมือสร้างเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมบรรยากาศการท่องเที่ยว ขับเคลื่อนภารกิจงานบริการด้านการท่องเที่ยวบนความต่างต่างนั้นร่วมกัน ทั้งนี้ก็ด้วยพิจารณาเห็นว่าภารกิจนั้นจะสามารถนำประโยชน์มาสู่ชาวชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือ เพื่อศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสโดยมีสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ด้านการศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และสังเกตโดยการลงพื้นที่เพื่อศึกษาในประเด็นรูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยพบว่าพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย และจากการมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายดังกล่าวเป็นเหตุให้จังหวัดนราธิวาสในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว มีการร่วมมือกันในทุกภาคส่วนเพื่อขับเคลื่อนงานการท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย และมีรูปแบบการให้บริการที่พอพรรณนาได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑.๑ ด้านนโยบายการท่องเที่ยว

การให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เป็นเจ้าของพื้นที่ที่จะต้องร่วมมือกันทั้งภาครัฐและเอกชนผู้ประกอบการ ประชาชนทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะภาครัฐคือฝ่ายบริหารตั้งแต่ระดับสูงสุดคือจังหวัดจนถึงหน่วยงานการปกครองระดับล่างสุดต้องทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานตามนโยบายที่ได้กำหนดขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวจึงต้องเริ่มต้นที่การขับเคลื่อนนโยบายและจากการเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากและมีความหลากหลายทั้งแนวธรรมชาติ แนวประเพณีและวัฒนธรรม แนวประวัติศาสตร์ แนวพักผ่อนทั่วไปและอีกมากมาย ประกอบกับมีชายแดนที่มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านคือประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ อันหมายถึงว่านอกเหนือจากจะเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวภายในประเทศแล้ว ยังเป็นที่

สนใจของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย จังหวัดนราธิวาสจึงให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวโดยมีการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดว่ามีการส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และเสริมสร้างกิจกรรมกีฬาเพื่อเชื่อมสัมพันธ์และสนับสนุนการท่องเที่ยวกับประชาคมอาเซียน มิติด้านการท่องเที่ยว^{๑๓๓} ทั้งนี้ การขับเคลื่อนงานด้านท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวนี้ก็เพื่อการประชาสัมพันธ์พื้นที่ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางอันจะนำไปสู่การพัฒนาจังหวัดโดยที่สุดคือเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนในพื้นที่ เพราะรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวสามารถเกิดกับคนในพื้นที่แบบกระจายอย่างทั่วถึงโดยอัตโนมัติ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการกำหนดนโยบายพัฒนาจังหวัดโดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวนี้เกิดขึ้นภายใต้การมองเห็นถึงทุนที่มีอยู่อย่างมากมายทั้งอยู่ในรูปของทรัพยากรทางธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดที่อยู่ติดชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น ที่สามารถนำมาบริหารจัดการหรือดำเนินการให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด อย่างไรก็ตาม การมีทุนดังกล่าวข้างต้นเพียงอย่างเดียวอาจกล่าวได้ว่าไม่สามารถทำให้สำเร็จตามยุทธศาสตร์ได้หากขาดทุนมนุษย์ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญในการขับเคลื่อนภาระงาน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์จำเป็นที่จะต้องอาศัยทุนคือตัวคน ถึงกระนั้น ทุนคือคนก็จำเป็นต้องมีการเตรียมหรือพัฒนาเพื่อให้มีความพร้อมหรือมีศักยภาพพอที่จะทำหน้าที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวหรือมีส่วนร่วมอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะโดยตรงหรือทางอ้อมในการช่วยเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น การประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดให้ภาคประชาชนได้รับทราบเพื่อขอความร่วมมือหรือแจ้งให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวหรือพักผ่อนในพื้นที่ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจว่าในฐานะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตัวหรือแสดงออกต่อนักท่องเที่ยวอย่างไร การให้ความรู้หรืออบรมหรือผ่านการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวกับตัวแทนภาคประชาชนตามโอกาส เป็นต้น

๕.๑.๑.๒ ด้านปฏิบัติการ

การให้บริการด้านการท่องเที่ยวอาจกล่าวได้ว่าเริ่มต้นจากนโยบายที่ถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดโดยและนโยบายดังกล่าวก็ได้รับการถ่ายทอดลงสู่ระดับปฏิบัติการที่เรียกว่ารูปแบบการปฏิบัติหรือรูปแบบการดำเนินการ ในที่นี้ได้รวมถึงลักษณะการให้บริการด้านการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะการดำเนินการหรือมีรูปแบบการขับเคลื่อนที่อาจจะสรุปประมวลได้ดังนี้

^{๑๓๓} นราธิวาสวันนี้, หน้า ๕๓-๕๔.

๑) การขับเคลื่อนตามนโยบาย

นโยบายที่ถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดโดยอาศัยการท่องเที่ยวนี้ อยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติที่รับผ่านจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาที่มีหน้าที่และพันธกิจสำคัญ คือการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศและผลักดันนโยบายไปสู่ การปฏิบัติตลอดถึงดำเนินการให้ความช่วยเหลือและประสานความร่วมมือกับเครือข่ายด้านการ ท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศ^{๑๑๔} และได้ส่งต่อให้แต่ละ จังหวัดได้มีการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวข้างต้น จึงได้นำมาสู่ การปฏิบัติในระดับต่าง ๆ ที่พอประมวลได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑.๑ ภาครัฐ

ในการขับเคลื่อนตามนโยบาย ภาครัฐตั้งแต่ระดับสูงสุดคือจังหวัดและ หน่วยงานคือการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดถึงระดับล่างสุดคือองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลมี หน้าที่ในการดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยว โดยจังหวัดซึ่งเป็น ฝ่ายบริหารระดับสูงสุดนอกเหนือจากจะมีหน้าที่ในการมอบนโยบายและกำกับสั่งการให้หน่วยงาน การปกครองตามลำดับชั้นได้ปฏิบัติแล้วจะต้องมีการกำกับติดตามและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวให้ เป็นไปตามยุทธศาสตร์อีกด้วย ในขณะที่ภาครัฐในระดับรองลงมาก็จะต้องรับสนองนโยบายจาก ระดับสูงสุดไปปฏิบัติ โดยภาครัฐทุกระดับชั้นมีการทำหน้าที่ต่าง ๆ เช่น ประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแก่สาธารณชนเพื่อดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจทั่วไปใน รูปแบบต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้เคียง ประชาสัมพันธ์ให้ภาคประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบถึงการสร้างบรรยากาศด้านการท่องเที่ยวเพื่อขอ ความร่วมมือหรือแจ้งให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวหรือพักผ่อนใน พื้นที่หรือขอความร่วมมือให้ประชาชนได้เข้าใจว่าในฐานะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตัวหรือ แสดงออกต่อนักท่องเที่ยวอย่างไร

- การให้ความรู้หรืออบรมหรือการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแก่ตัวแทนภาคประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนตามโอกาสเพื่อพัฒนาด้านทักษะในการ ให้บริการในฐานะผู้ให้บริการตลอดถึงการติดตาม ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของตัวแทนภาค ประชาชนที่ทำหน้าที่ให้บริการ

- อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในระดับภาครัฐเริ่มต้น ตั้งแต่การมอบนโยบายให้หน่วยงานภาครัฐด้วยกันรับไปปฏิบัติหรือดำเนินการ ในขณะเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐตั้งแต่ระดับสูงลงมาถึงระดับล่างสุดก็มีการขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการ นั่นคือ

^{๑๑๔}สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.(ออนไลน์).

https://secretary.mots.go.th/news_view.php?nid=๑๕๐๘. วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕.

หน่วยงานภาครัฐระดับสูงสุดของจังหวัดไม่เพียงแต่จะอยู่ในฐานะผู้มอบนโยบายเท่านั้น แต่อยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติเองด้วย นอกเหนือจากนี้ หน่วยงานภาครัฐระดับล่างนอกจากจะมีหน้าที่สนองนโยบายจากหน่วยงานระดับสูงเป็นหลักแล้วยังสามารถมีส่วนร่วมในการเป็นฝ่ายเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไปยังหน่วยงานระดับสูง เช่น การเสนอของบประมาณเพื่อดำเนินการด้านต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว การรายงานผลการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว เป็นต้นอีกด้วย

อนึ่ง จากการศึกษางานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดนราธิวาส พบว่า นอกเหนือจะถูกขับเคลื่อนโดยกระทรวงหรือหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงแล้ว ยังมีหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมอันได้แก่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดได้เข้ามาสมทบขับเคลื่อนงานส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย โดยวัฒนธรรมจังหวัดได้มีการขับเคลื่อนงานส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการภายใต้แนวคิด “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่มีลักษณะการดำเนินการดูแลและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยอาศัยแนวคิดด้านการท่องเที่ยวมาเป็นตัวช่วย กล่าวคือ วัฒนธรรมจังหวัดได้มีการนำเอามิติด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นหรือชุมชนมาส่งเสริมและสนับสนุนในลักษณะต่าง ๆ เช่น จัดสรรงบประมาณในการดูแลรักษางานด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประชาสัมพันธ์จุดเด่นทางวัฒนธรรมของชุมชนให้แพร่หลายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมหรืองานกึ่งบันเทิงที่เป็นไปเพื่อการดูแลด้านวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งลักษณะการดูแลงานด้านวัฒนธรรมประเพณีของวัฒนธรรมจังหวัดนี้ ได้มีการดำเนินการอย่างครอบคลุม ไม่เพียงแต่จะทำนุบำรุงโดยมุ่งที่ตัววัฒนธรรมประเพณีเท่านั้น แต่ยังได้มีการมุ่งไปที่การจัดการตัวบุคคลหรือชาวชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมประเพณีนั้นเพื่อให้เจ้าของวัฒนธรรมประเพณีนั้นได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนด้วย เช่น การกระตุ้นให้ชาวชุมชนได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีของตน การเปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้ชาวชุมชนได้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีการจัดอบรมเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์น้อยและตัวแทนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนเพื่อทำหน้าที่ต้อนรับและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาเยี่ยมชมศิลปวัฒนธรรมหรือประเพณีในชุมชนของตน เป็นต้น

๑.๒ ภาคเอกชนหรือประชาชน

การขับเคลื่อนนโยบายเกี่ยวกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐในจังหวัดนราธิวาสตามที่ได้กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมามีความเชื่อมโยงกับภาคเอกชนหรือภาคประชาชนในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือหรือพันธมิตร ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนอยู่ในฐานะผู้ช่วยขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ อาจกล่าวได้ว่าภาคเอกชนหรือภาคประชาชนคือผู้แสดงบทบาทสำคัญในเชิงปฏิบัติการในงานบริการด้านการท่องเที่ยวที่ตรงตัวอย่างแท้จริง แม้ว่าภาครัฐจะมีหน้าที่หลักคือการกำหนดนโยบายให้ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนได้ปฏิบัติ แต่หาก

พิจารณาถึงมิติด้านความจำเป็นในการดำรงชีพของภาคเอกชนหรือภาคประชาชนแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าการให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวถือเป็นการทำเพื่อการดำรงชีพของชาวชุมชนตามปกติอยู่แล้ว อันหมายความว่าแม้ไม่มีนโยบายจากรัฐให้คนในพื้นที่ได้แสดงการบริการด้านการท่องเที่ยว ชาวชุมชนก็ได้ประกอบอาชีพด้านการให้บริการตามปกติในฐานะอาชีพของชาวชุมชนอยู่แล้วนั่นเอง การวางข้อกำหนดนโยบายจากรัฐไปกำกับควบคุมการดำเนินการจึงเป็นเสมือนหางเสือและสิ่งสนับสนุนที่คอยช่วยให้งานด้านการบริการซึ่งเป็นอาชีพของชาวชุมชนเป็นไปอย่างถูกต้องและพึงประสงค์ มีคุณภาพและมาตรฐานและเป็นเหตุนำมาซึ่งความยั่งยืนแก่ชุมชนเท่านั้น ดังนั้น ในฐานะที่ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนได้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวตามปกติอยู่แล้ว หน้าที่ของภาครัฐนอกเหนือจากจะเสนอแนะนโยบายให้ชาวชุมชนได้ปฏิบัติแล้ว ในอีกมิติหนึ่งก็จะต้องร่วมมือกับภาคเอกชนหรือภาคประชาชนในฐานะพันธมิตรในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในด้านรูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของภาคเอกชนหรือภาคประชาชนจากการศึกษา พบว่าในฐานะผู้ประกอบการด้านการบริการที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและนโยบายของภาครัฐ ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนผู้ประกอบการได้มีการดำเนินการให้บริการที่อยู่ภายใต้นโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐตามพื้นที่ที่สถานประกอบการนั้น ๆ สังกัดเป็นหลักสำคัญ อันหมายความว่านอกเหนือจากการที่มีการให้บริการตามปกติแล้ว ผู้ประกอบการด้านการบริการจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของภาครัฐตามโอกาสต่าง ๆ หากภาครัฐมีการประกาศบังคับให้สถานประกอบการได้ปฏิบัติหรือขอความร่วมมือให้ปฏิบัติตามเรื่องใด ๆ ผู้ประกอบการด้านการให้บริการก็ต้องปฏิบัติตามคำประกาศนั้น ๆ เช่น คำประกาศหรือระเบียบว่าด้วยเรื่องความสะอาดของสถานประกอบการ ความได้มาตรฐานของการให้บริการ การเคารพสิทธิของลูกค้า การกำหนดราคาค่าบริการที่เหมาะสมและเป็นธรรม ความปลอดภัยจากโรคระบาด เป็นต้น

๒) การขับเคลื่อนตามธรรมชาติ

การขับเคลื่อนงานบริการตามธรรมชาติคือการให้บริการที่ไม่ได้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือระเบียบใด ๆ ของภาครัฐ เป็นการดำเนินการที่มาจากจิตสำนึกในงานบริการอย่างแท้จริง ซึ่งการนำเสนอประเด็นการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวตามธรรมชาตินี้เกิดจากการศึกษาที่พบว่าการให้บริการในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการให้บริการของภาคเอกชนหรือประชาชน แม้ไม่มีนโยบายจากรัฐมาคอยกำกับให้เป็นไป แต่อาจกล่าวได้ว่าภาคเอกชนหรือประชาชนก็ทำหน้าที่ให้บริการตามปกติอยู่แล้ว เพราะการให้บริการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีพหรือการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ กล่าวคือ ภาคเอกชนหรือประชาชนบางส่วนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสได้ประกอบอาชีพบริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลักอยู่แล้วนั่นเอง เช่น กลุ่มผู้ประกอบการด้านที่พัก ร้านอาหาร ร้านนวดแผนต่าง ๆ ร้านอินเทอร์เน็ต บริการรถรับส่ง เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ได้รองรับนักท่องเที่ยวแต่เพียงกลุ่มเดียว แต่เป็นการให้บริการแก่บุคคลทั่วไปใน

ท้องถิ่นของตนและไม่ได้มีการบริการด้านห้องพักเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีบริการด้านอื่น ๆ เช่น ความบันเทิง ห้องประชุมสัมมนา เป็นต้น

ดังนั้น จากการศึกษารูปแบบการดำเนินงานให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ขับเคลื่อนตามธรรมชาติจึงพบได้เฉพาะกลุ่ม นั่นคือกลุ่มภาคเอกชนหรือภาคประชาชน การขับเคลื่อนงานบริการด้านการบริการของภาคเอกชนหรือประชาชนตามธรรมชาติดังกล่าวมีลักษณะที่อาจแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. การให้บริการที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เป็นฐาน อันได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการหรือกลุ่มผู้ให้บริการที่มีองค์ความรู้ด้านการให้บริการ มีความเข้าใจในหลักการให้บริการโดยผ่านการศึกษาในระบบและฝึกฝนมาเป็นอย่างดี เช่น กลุ่มผู้ประกอบการด้านโรงแรมหรือที่พัก กลุ่มผู้ประกอบการร้านนวด ร้านอาหารที่มีขนาดใหญ่หรือกลุ่มอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ในการประกอบการแบบมืออาชีพ

๒. การให้บริการที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เป็นฐาน อันได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการทั่วไปนอกเหนือจากกลุ่มข้างต้น เช่น กลุ่มร้านอาหารขนาดเล็ก กลุ่มรถรับจ้าง กลุ่มผู้ค้าของที่ระลึก กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าขายของทั่วไป กลุ่มผู้ให้บริการรายย่อยหรืองานบริการใดๆ ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยทักษะหรือองค์ความรู้เป็นฐาน

การขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวของทั้งสองกลุ่มข้างต้นกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินการตามธรรมชาติอันเป็นธรรมชาติของการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีพตามความถนัดของตนเอง การขับเคลื่อนงานบริการของทั้งสองกลุ่มข้างต้นมีรูปแบบการให้บริการที่เป็นของเฉพาะตนที่อยู่บนฐานของความต้องการความสำเร็จในอาชีพหรือเพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน นั่นคือผู้ประกอบการด้านโรงแรมหรือที่พักอาจมีรูปแบบการให้บริการบนฐานคิดหรือปรัชญาการประกอบธุรกิจโรงแรม เช่น บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบครบวงจร บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบมิตรภาพ บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบรวดเร็วทันใจ บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการที่เน้นความสะอาดและปลอดภัย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะการบริการที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ผู้ประกอบการเลือกที่จะใช้โดยลักษณะการบริการบางอย่างไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขการบังคับจากภาครัฐแต่กลุ่มผู้ประกอบการเลือกที่จะจัดให้มีรูปแบบการบริการในลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการบริการเพื่อต้องการความสำเร็จคือการได้ใจผู้ใช้บริการและมุ่งหวังให้เหล่าผู้ใช้บริการได้กลับมาใช้บริการของตนในคราวต่อไปอีกนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบการให้บริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสนี้เริ่มต้นมาจากกระบวนนโยบายสู่ระดับปฏิบัติการโดยมีการดำเนินการใน ๒ ภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐที่เป็นฝ่ายขับเคลื่อนด้านนโยบายและภาคเอกชนหรือประชาชนที่เป็นฝ่ายรับนโยบายมาขับเคลื่อนในเชิงปฏิบัติ โดยหน้าที่ของภาครัฐไม่เพียงแต่เป็นผู้อยู่ใน

ฐานะมอบนโยบายให้ภาคเอกชนหรือประชาชนได้ปฏิบัติเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้ปฏิบัติไปในตัวในคราวเดียวกันด้วย ทั้งนี้ รูปแบบการให้บริการดังกล่าวไม่เพียงแต่จะมีความหมายถึงการดำเนินการต่าง ๆ ในลักษณะของการปฏิบัติการเพื่อให้บริการด้านการท่องเที่ยวอย่างตรงตัวเท่านั้น แต่ยังหมายถึงภาพรวมของการจัดการที่ครอบคลุมทุกมิติในด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

๕.๑.๒. ด้านการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

จากการศึกษาเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสในด้านการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายสามารถอภิปรายผลโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

เนื่องจากพื้นที่จังหวัดนราธิวาสถือเป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนด้านทรัพยากรทางธรรมชาติที่ยังคงอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายซึ่งมีทั้งผืนป่าในลักษณะต่าง ๆ เช่น ป่าพรุ ป่าดงดิบ ป่าต้นน้ำ ป่าซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหายาก เป็นต้น น้ำตกตามธรรมชาติอีกทั้งมีชายฝั่งทะเลที่สวยงาม ต้นทุนด้านทรัพยากรบุคคลที่มีความพร้อม ต้นทุนด้านวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายน่าสนใจ เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวสรุปต้นทุนที่กล่าวมาได้เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ต้นทุนด้านทรัพยากรคือมนุษย์และต้นทุนด้านทรัพยากรที่ไม่ใช่มนุษย์ โดยต้นทุนเหล่านี้สามารถส่งเสริมและพัฒนาในบริบทของการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนได้ ดังนั้น ในการพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนจึงกล่าวได้ว่าอยู่บนฐานของความพร้อมด้านทรัพยากรดังกล่าวโดยมีทรัพยากรด้านบุคคลเป็นศูนย์กลางหรือเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อน นั่นคือ กิจกรรมการพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยความพร้อมด้านต้นทุนทางทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่นั่นเอง ทรัพยากรทุกด้านที่มีอยู่ถือเป็นปัจจัยที่ต่างก็เกื้อหนุนซึ่งกันและกันอันทำให้บรรยากาศด้านการท่องเที่ยวสามารถขับเคลื่อนไปสู่ความยั่งยืนได้ โดยนัยนี้ หากมีทรัพยากรด้านแหล่งท่องเที่ยวที่เพียบพร้อม แต่ขาดทรัพยากรด้านตัวบุคคลที่จะคอยทำหน้าที่บริหารจัดการให้เป็นระบบ บรรยากาศด้านการท่องเที่ยวก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ในขณะเดียวกัน หากขาดทรัพยากรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ แม้มีความพร้อมด้านทรัพยากรคือตัวบุคคลก็อาจจะเป็นเรื่องยากลำบากในการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมพัฒนาเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยต้นทุนด้านทรัพยากรมนุษย์ในการทำหน้าที่บริหารจัดการต้นทุนด้านทรัพยากรที่ไม่ใช่มนุษย์อันได้แก่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมไปถึงการบริหารจัดการด้านการบริการเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวต่อไป

อย่างไรก็ตาม คำว่าความพร้อมด้านตัวบุคคลดังที่ได้กล่าวข้างต้น ไม่ได้หมายถึงศักยภาพหรือความสามารถของตัวบุคคลที่เกิดจากความรู้เกี่ยวกับหลักการให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล แต่หมายถึงความพร้อมด้านจิตบริการตามธรรมชาติที่จะมีให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

โดยการให้บริการในลักษณะต่าง ๆ ของชาวชุมชนรวมถึงผู้ประกอบการด้านการให้บริการนี้ถือเป็น การประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ตามธรรมชาติของการดำรงชีพอยู่แล้ว ดังนั้น การแสดงการเชิญชวน และต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวในพื้นที่จึงเกิดจากความต้องการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิด รายได้และให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในฐานะผู้ประกอบการให้บริการในลักษณะต่าง ๆ เท่านั้น เช่น การให้บริการของกลุ่มรถรับจ้าง การให้บริการของร้านอาหาร เป็นต้น ที่มีอยู่ตามปกติโดยทั่วไปอยู่ แล้ว ซึ่งจากการศึกษาภาคสนามพบว่าการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวของชาวชุมชนหรือกลุ่ม ผู้ประกอบการมีทั้งกลุ่มที่ให้บริการแบบมีทักษะหรือแบบมีอาชีพหรือกลุ่มผู้ประกอบการรายใหญ่ และกลุ่มที่ให้บริการแบบขาดทักษะหรือกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อยที่ประกอบอาชีพบริการโดยทั่วไป และจากการได้รับข้อมูลจากภาคสนามนี้จึงเป็นที่มาของการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้าง ความยั่งยืนและความเข้มแข็งให้กับภาคบริการโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อยที่ จำเป็นต้องเสริมในเรื่องทักษะให้บริการที่จำเป็นต้องมีการพัฒนาเป็นพิเศษ

การพัฒนาความพร้อมด้านตัวบุคคลถือเป็นการพัฒนาทรัพยากรที่มีความจำเป็นมากที่สุด เป็นการนำทุนคือมนุษย์มาเป็นตัวจักรหรือเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการ ท่องเที่ยว ซึ่งในการเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคลเพื่อขับเคลื่อนงานบริการอย่างมี ประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีนั้น แม้ว่ากลุ่มผู้ให้บริการที่ขาดทักษะจะเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับการ เสริมสร้างและพัฒนาทักษะเป็นพิเศษ แต่กลุ่มที่มีทักษะหรือเป็นมืออาชีพอยู่แล้วก็ควรได้รับการ เสริมสร้างอย่างต่อเนื่องเช่นกันด้วยเหตุที่กลุ่มผู้ให้บริการทุกระดับและทุกประเภทจำเป็นต้อง ร่วมมือกันในเชิงเครือข่ายในการขับเคลื่อนงานบริการไปด้วยกัน ที่ต้องเรียนรู้ร่วมกัน

จากความจำเป็นในการเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคลเพื่อส่งเสริมงานบริการด้าน การท่องเที่ยวข้างต้นจึงเป็นที่มาของการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาค บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาด้านความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการ

จากการลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลทำให้พบว่ากลุ่มผู้ให้บริการมีทุนเชิงนามธรรมที่สำคัญ อย่างหนึ่งคือการมีจิตยินดีบริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว สิ่งที่จะต้องพัฒนาหรือ เสริมสร้างให้เกิดขึ้นคือความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการ และเนื่องจากพื้นที่จังหวัดนราธิวาสเป็นพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทั้งผู้คน ศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดถึงทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงมีความ จำเป็นที่จะต้องแสวงหาจุดร่วมและสวณจุดต่างเพื่อให้ขับเคลื่อนไปด้วยกัน เอื้อประโยชน์ให้เกิดขึ้น แก่ชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หากความหลากหลายดังกล่าวอยู่ในฐานะเป็นจุดอ่อนก็พัฒนาให้ กลายเป็นจุดแข็ง

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น ควรเริ่มต้นจากระดับหน่วยย่อยคือชุมชน แต่ละชุมชนเป็นเบื้องต้นก่อน ชุมชนควรมีการกำหนดแนวคิดแนวทางปฏิบัติเป็นของตนเองโดยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ซึ่งในการพัฒนานั้น อาจจะมีการกำหนดเป็นตัวแทนบุคคลของชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตน การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มของตน เมื่อแต่ละพื้นที่หรือแต่ละชุมชนมีความเข้มแข็งในตัวเองแล้วจึงยกระดับไปสู่การเชื่อมประสานกับชุมชนภายนอกหรือขยายระดับความเข้มแข็งให้กว้างออกไปถึงชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนอื่น ๆ ตลอดถึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวรวมถึงการบริการให้เกิดความเข้มแข็งได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีการปัจจัยช่วยส่งเสริมสนับสนุน โดยเฉพาะองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลด้านการท่องเที่ยว โดยองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานบริการท่องเที่ยวเหล่านั้นจะต้องให้การสนับสนุนช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยสรุปในกระบวนการพัฒนาด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการนี้ กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับการนำความหลากหลายในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ให้เกิดความเข้มแข็งและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน โดยในการประชุมกลุ่มย่อยดังกล่าวได้มีการบรรยายประกอบสื่อจากวิทยากรผู้มีความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจนนำไปสู่แนวปฏิบัติที่ดีด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการ มีการวัดและประเมินผลโดยการสอบถามความเข้าใจในเนื้อหาของกิจกรรมกับตัวแทนผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อย

๒) การสร้างความร่วมมือภายในและภายนอกชุมชน

จากแนวคิดที่ว่าไม่มีใครที่จะสามารถดำรงอยู่ได้ตามลำพังตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น จึงเป็นที่มาของการพัฒนาแนวทางความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานบริการไปด้วยกันทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันอย่างยั่งยืน หากต่างคนต่างทำโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นแล้ว ไม่เพียงแต่จะไม่สามารถรักษาสภาพเดิมที่ทรงอยู่แล้วเอาไว้ได้เท่านั้น แต่จะยังไม่สามารถพัฒนาสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นได้ อันหมายความว่า หากต่างฝ่ายต่างขับเคลื่อนงานบริการในบริบทของตนเองโดยไม่สนใจที่จะเชื่อมโยงการทำงานหรือคำนึงถึงการปฏิสัมพันธ์กับภาคส่วนที่ให้บริการด้านอื่น ๆ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอาจจะตกอยู่ในภาวะที่เรียกว่า “ทรงกับทรุด” ดังนั้น งานบริการอย่างมีประสิทธิภาพที่จะนำไปสู่การเกิดประสิทธิผลขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ความร่วมมือกัน โดยความสำคัญของการสร้างความร่วมมือคือสัมฤทธิ์ผลของงานที่เอื้อประโยชน์ให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับปัจเจกบุคคลและส่วนรวม

๔) การบริการต้องอยู่ภายใต้ระบบ

คำว่าระบบในที่นี้หมายถึงระเบียบการปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม กลไกการดำเนินงานหรือกฎเกณฑ์ข้อตกลงที่ถูกกำหนดขึ้นโดยกลุ่มคนที่เรียกว่าสมาชิกหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องนั้น ๆ

โดยระบบดังกล่าวจะอยู่บนพื้นฐานของการได้รับประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก ระบบที่ถูกกำหนดขึ้นจะต้องเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องผ่านการประชุมหารือ หากเกิดปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการก็ต้องดำเนินการแก้ปัญหาาร่วมกัน หากมีการดำเนินงานที่เป็นระบบอยู่แล้วก็ต้องจัดการระบบนั้นให้มีความเข้มแข็งคักคัลลิตี้ที่สามารถให้คุณให้โทษกับสมาชิกที่ไม่ยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขของกลุ่มตามที่ตกลงกันได้ อาจจะมีการตั้งเป็นสมาคมหรือสมาพันธ์ผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการเพื่อการดำเนินงานเป็นการเฉพาะ ทำหน้าที่ควบคุมระบบกลไกการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตลอดถึงการสามารถลงโทษผู้ทำผิดกฎระเบียบที่กลุ่มได้กำหนดขึ้นและให้แรงเสริมหรือรางวัลแก่ผู้ทำดีหรือทำถูกต้อง

๕) ภาคบริการจะต้องไม่แข่งขันกันอย่างไม่เป็นธรรม

ลักษณะของการแข่งขันอาจแยกได้เป็น ๒ แบบ คือ **แข่งขันกันในกรอบหรือแข่งขันกัน**ในระบบหรือกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องที่ตกลงกันในนามสมาชิก ซึ่งเป็นการแข่งขันในเชิงบวก หรือแข่งขันกันทำในสิ่งที่ดี เช่น การแข่งขันกันปรับปรุงพัฒนา ยกระดับมาตรฐานสถานประกอบการของตน จัดโปรโมชั่นหรือแคมเปญต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจและเอื้อประโยชน์แก่ลูกค้าที่จะมาใช้บริการ หลีกเลี่ยงการโจมตีให้ร้ายคู่แข่ง เป็นต้น การแข่งขันในลักษณะนี้จะเป็นผลดีและส่งเสริมบรรยากาศการท่องเที่ยวในพื้นที่ และ **แข่งขันกันนอกกรอบหรือแข่งขันกันนอก**ระบบซึ่งเป็นการแข่งขันกันในเชิงลบ เช่น แข่งขันแย่งลูกค้าอย่างไม่สุจริตโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสมาชิกโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ใช้วิธีการแสวงหากลุ่มลูกค้าที่อาจก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างกัน เป็นต้น การแข่งขันในลักษณะนี้นอกจากจะไม่เอื้อประโยชน์ต่อสภาพการท่องเที่ยวแล้ว ยังก่อให้เกิดผลเสียแก่ระบบการท่องเที่ยวในพื้นที่อีกด้วย คำว่าภาคบริการจะต้องไม่แข่งขันกันเองจึงหมายถึงการแข่งขันนอกกรอบที่ผิดกติกาหรือมารยาทในการประกอบอาชีพ กลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการต้องไม่มีการแข่งขันกันในลักษณะดังกล่าวนี้ เช่น ไม่แข่งขันกันเสนอราคาเพื่อตัดโอกาสของเพื่อนร่วมอาชีพ เป็นต้น

๖) ต้องช่วยเหลือเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน

นอกจากที่ผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการจะต้องร่วมมือกันภายในเขตหรือชุมชนเดียวกันแล้ว แนวทางปฏิบัติเพื่อการรับประโยชน์ร่วมกันอีกอย่างหนึ่งคือขยายพื้นที่การช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุนพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันตามโอกาสในรูปแบบภาคีหรือเครือข่ายความร่วมมือ โดยนัยนี้ก็จำเป็นที่จะต้องแสวงหาความร่วมมือกับกลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการต่างเขตต่างชุมชนอีกด้วย เช่น ผู้ประกอบการด้านที่พัก อาจจะทำแผนพื้บแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่พัก การเดินทางไปในพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม องค์กรหรือหน่วยงานราชการเองก็ต้องแสดงบทบาทในการช่วยเหลือหรือส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการด้วยเช่นกัน การให้การช่วยเหลือสนับสนุน

ผู้ประกอบการถือเป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานราชการ หน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐอาจจะกำหนดเป็นนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จะต้องกำหนดนโยบายในภาพรวม เสนอแนวปฏิบัติแก่ผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการ ตลอดถึงกำกับติดตามการขับเคลื่อนงานที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น เทศบาลเมืองสุโขทัย ได้จัดให้มีตลาดนัดถนนคนเดิน กำหนดให้มีกิจกรรมบันเทิงเสริมความน่าสนใจทั้งแก่ชาวชุมชนเจ้าของพื้นที่ กำหนดให้คนในพื้นที่ได้ออกร้านขายอาหาร ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าพื้นบ้านรองรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน^{๑๑๕}

กล่าวโดยสรุปในกระบวนการพัฒนา คือ การพัฒนากิจกรรมตามประเด็นดังที่กล่าวมาข้างต้น ถือเป็นการพัฒนากิจกรรมที่เป็นตัวแบบของความยั่งยืนในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว กิจกรรมที่ได้รับการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นส่วนส่งเสริมสนับสนุนที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวที่จะนำประโยชน์มาสู่ชุมชนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสอย่างกว้างขวาง แม้ว่าการศึกษาในครั้งนี้จะมีการกำหนดพื้นที่ศึกษาเพียง ๓ พื้นที่ แต่ผลการศึกษาก็สามารถนำไปพัฒนาในพื้นที่ส่วนที่เหลือต่อไป โดยการพัฒนาดังกล่าวจะส่งผลเป็นความยั่งยืนของการดำรงชีพของคนในพื้นที่เอง กล่าวได้ว่าผลลัพธ์จากการพัฒนาข้างต้นจะส่งผลต่อระบบนิเวศของการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง เช่น เกิดบรรยากาศการท่องเที่ยว การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดการหวงแหนในแผ่นดินเกิดหรือพื้นที่ทำกินของตน เกิดความรักสามัคคีในหมู่ชาวชุมชน ชาวชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๕.๑.๓. ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

จากการศึกษาภาคสนามโดยการสำรวจเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวพบว่าภาคส่วนที่ทำหน้าที่บริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ประกอบไปด้วยอย่างน้อย ๒ ภาคส่วนซึ่งจะได้กล่าวถึงพร้อมพรรณนาบทบาทหน้าที่โดยสรุปได้ดังนี้

๑. หน่วยงานภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐถือเป็นหน่วยงานสูงสุดที่ทำหน้าที่ในการออกนโยบายต่าง ๆ และมีอำนาจในการกำกับควบคุม และใช้กฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ งานบริการด้านการท่องเที่ยวจะเป็นไปในทิศทางใดจึงขึ้นอยู่กับนโยบายจากภาครัฐเป็นสำคัญซึ่งจากการศึกษาภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลจากตัวแทนของภาครัฐแบบสุ่มเลือกจากพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายคือ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนราธิวาสซึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่อำเภอเมือง ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวสุโขทัย-

^{๑๑๕} น.สอภิตรี อุดุลภักดี นักพัฒนาการท่องเที่ยวชำนาญการ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองสุโขทัย-สุโขทัย ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๕.

ลกซึ่งเป็นตัวแทนพื้นที่อำเภอสุโขทัย-ลก และเทศบาลเมืองตากใบซึ่งเป็นตัวแทนพื้นที่อำเภอตากใบ และจากการศึกษาพบว่าทั้ง ๓ ส่วนงานมีบทบาทสำคัญต่องานบริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก กล่าวคือ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนราธิวาสถือเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงซึ่งมีหน้าที่เริ่มต้นตั้งแต่ จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของประเทศ กำหนดแนวทางในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของทุกภาคส่วนไปจนถึงนำ นโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจริงอย่างได้ผล รวมถึงพัฒนาปัจจัยสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวที่จำเป็น ทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัย สนับสนุนอื่นๆ ที่จำเป็น^{๑๑๖}

๒. ภาคประชาชน

ภาคประชาชนในที่นี้หมายถึงเอากลุ่มผู้ประกอบการให้บริการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พัก ร้านอาหาร รถให้บริการ ตลอดไปถึงร้านค้ารายย่อยที่ประกอบการตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ภาคกล่าวได้ว่าภาคประชาชนคือภาคที่มีบทบาทขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เพราะเหตุที่ถึงไม่มีนโยบายจากภาครัฐมากำกับดูแล ภาคประชาชนผู้ให้บริการด้านต่างๆ ก็ยังให้บริการอยู่ตามปกติ เพราะเป็นการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีพตามปกตินั่นเอง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเชิงพื้นที่พบว่ามีการทำงานเชิงเครือข่ายอยู่แล้ว แต่ยังไม่เป็นระบบ ซึ่งการทำงานเชิงเครือข่ายที่ไม่เป็นระบบนี้อาจทำให้กลุ่มผู้ให้บริการขาดความเข้มแข็ง และไม่เกิดความยั่งยืนต่องานบริการได้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีระบบเครือข่าย โดยมีวัตถุประสงค์คือ

๑. เพื่อความเป็นเอกภาพ

คำว่าเอกภาพในที่นี้หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเข้าใจและให้ความสำคัญในงานบริการอย่างมีประสิทธิภาพ ความไม่พยายามทำลายชื่อเสียงของเพื่อนร่วมอาชีพ ความสำนึกรับผิดชอบในงานบริการที่ถูกต้อง ความสำนึกในความเป็นเจ้าของพื้นที่ที่จะต้องสร้างชื่อเสียงให้เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน เป็นต้น แม้ว่ากลุ่มผู้ประกอบการจะมีลักษณะการให้บริการที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถสร้างเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นได้ ความเป็นเอกภาพจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งแก่กลุ่มผู้ประกอบการ อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในที่สุด

๒. เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนงานบริการไปด้วยกันย่อมก่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย และเป็นประโยชน์แบบกระจายที่ทำให้กลุ่มผู้ให้บริการสามารถได้รับอย่างทั่วถึง โดยประโยชน์ที่เกิดขึ้นแบบกระจายนี้ ย่อมทำให้ทุกฝ่ายที่ได้รับประโยชน์มีความพึงพอใจ สมาชิกใน

^{๑๑๖} สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนราธิวาส https://narathiwat.mots.go.th/news_view.php?nid=๓๔๙ (ออนไลน์) ๒๐ กันยายน ๒๕๖๕

เครือข่ายจะให้การช่วยเหลือกันและกันแบบอัตโนมัติ ด้วยการอยู่บนพื้นฐานคือการมีประโยชน์ร่วมกัน สมาชิกในเครือข่ายจึงจำเป็นต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

๓. เพื่อเป็นที่พึ่งพาซึ่งกันและกัน

การมีเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นทางการทำให้สมาชิกที่อยู่ในเครือข่ายมีการร่วมมือกันในการทำงานด้านการบริการ ลักษณะการร่วมมือกันคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามระบบที่กลุ่มได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ไม่มีการถือโอกาสหยิบฉวยผลประโยชน์เฉพาะตน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ดำเนินงานด้านการบริการที่เอื้อประโยชน์แก่กลุ่มสมาชิกโดยรวม เช่น เมื่อตนเองไม่ได้อยู่ในวิสัยหรือมีความสามารถที่จะให้บริการได้ก็ควรเสนอแนะให้ผู้รับบริการเข้าใช้บริการในสถานประกอบการของสมาชิกในเครือข่ายแทน เป็นต้น

ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา มีการเสนอแนะแนวทางในประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายที่ประมวลได้ตามลำดับดังนี้

๑. ความจำเป็นในการมีเครือข่าย

เนื่องจากแนวคิดเรื่องความร่วมมือจะเป็นทางนำไปสู่ความยั่งยืนของงานบริการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมในรูปแบบของการประชุมกลุ่มย่อย สมาชิกที่อยู่ในฐานะเครือข่ายได้มีการกล่าวถึงความจำเป็นในการมีเครือข่ายความร่วมมืออย่างจริงจังเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันของผู้ที่อยู่ในอาชีพบริการด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๒. เครือข่ายที่จำเป็นต้องมีระบบ

จากการศึกษาการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสพบว่าการช่วยเหลือกันในลักษณะเครือข่ายในลักษณะบาง ๆ คือเป็นการช่วยเหลือกันเฉพาะในกลุ่มที่รู้จักคุ้นเคยกัน เช่น รถบริการรับส่งมีการแนะนำนักท่องเที่ยวให้เข้ารับบริการร้านอาหารที่ตัวเองรู้จักมักคุ้น หรือแนะนำให้เข้าพักในสถานที่พักของกลุ่มผู้ประกอบการที่ตัวเองรู้จัก ซึ่งลักษณะการช่วยเหลือเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันแบบนี้อาจจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประกอบการบางกลุ่ม ดังนั้น ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยจึงมีความเห็นเป็นแนวเดียวกันว่าควรพัฒนาความร่วมมือให้มีความเป็นระบบเพื่อเอื้อประโยชน์แบบกระจาย ควรมีการรวมกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ เช่น สมาคมผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น มีชุดกรรมการเพื่อทำหน้าที่บริหาร โดยให้ตัวแทนสมาชิกจากทุกภาคส่วนได้ร่วมเป็นสมาชิกเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบผ่านการประชุมตามวาระ

๓. การวิเคราะห์บทบาทสมาชิกในเครือข่าย

ในการรวมกลุ่มเพื่อการทำงานที่เป็นระบบ จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์สมาชิกที่จะเข้าร่วมทำงานบริการว่าแต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายมีบทบาทในปัจจุบันอย่างไร รวมถึงบทบาทที่แต่ละคนแต่ละฝ่ายจะต้องทำในอนาคต การวิเคราะห์บทบาทของผู้จะเป็นสมาชิกในกลุ่มมีความสำคัญต่องานบริการด้านการท่องเที่ยว การวิเคราะห์ถึงบทบาทที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว

นี้จะนำไปสู่การตกลงร่วมกันในการทำงานบริการด้านการท่องเที่ยวในแบบบูรณาการที่แต่ละคนแต่ละฝ่ายไม่เพียงแต่ทำหน้าที่หลักของตนเท่านั้น แต่ต้องทำหน้าที่รองซึ่งอยู่ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการบริการด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

๔. ผลประโยชน์จากการทำงานเชิงเครือข่าย

การคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันจากการทำงานเชิงเครือข่ายคือเป้าหมายที่สำคัญ ดังนั้น สมาชิกต้องให้ความสำคัญ ต้องคำนึงอยู่เสมอว่านอกเหนือจากการทำหน้าที่ของตนในการให้บริการให้เกิดความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพแล้ว การทำหน้าที่นั้นต้องเอื้อประโยชน์แก่มวลสมาชิกด้วย อาจเรียกได้ว่าเป็นการทำงานในเชิงบูรณาการนั่นเอง การทำหน้าที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่ายในเชิงบูรณาการที่ไม่ได้เน้นเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับส่วนของตนเท่านั้น ถือเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในเครือข่ายที่ให้บริการด้านอื่นๆ ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงสาระสำคัญจุดนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายตามที่ได้กล่าวมานี้จะเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกตามปกติอยู่แล้ว แต่เพื่อให้ประโยชน์อันจะพึงเกิดขึ้นแก่สมาชิกผู้ประกอบการเกิดความยั่งยืน สมาชิกควรมีการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มโดยอาจจะมีการตั้งเป็นคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อทำหน้าที่ประสานหรือเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนภารกิจด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ ด้านการศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

จากการศึกษาในประเด็นรูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๑) ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและชุมชน

สาระสำคัญของรูปแบบการให้บริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวคือการขับเคลื่อนงานตามนโยบายของรัฐส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งคือการที่ภาคประชาชนขับเคลื่อนงานบริการตามธรรมชาติ โดยภาครัฐจะอยู่ทั้งในฐานะผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติการตามนโยบาย ในขณะที่ภาคประชาชนเองก็อยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติการตามนโยบายเช่นเดียวกัน โดยนัยนี้ ภาครัฐจึงเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ตั้งแต่การเป็นผู้กำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนไปด้วยกันทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตามนโยบายจากภาครัฐของภาคประชาชนที่อยู่บนฐานของประโยชน์ที่ตนเองจะพึงได้เป็นสำคัญ กล่าวคือ การที่ภาคประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามนโยบายต่าง ๆ จากภาครัฐเป็นเพราะภาคประชาชนได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเอง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าภาคประชาชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวในฐานะผู้ปฏิบัติการอย่างแท้จริง ถึงกระนั้น การขับเคลื่อนภารกิจเกี่ยวกับงานบริการด้านการท่องเที่ยวของภาคประชาชน ในมิติหนึ่งก็อยู่ภายใต้กลไกการดูแลของรัฐ ซึ่งรัฐจะทำการส่งเสริมสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ไม่ว่าจะในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้^{๑๑๗} ดังนั้นรูปแบบการให้บริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวจึงอาจสรุปได้เป็น ๒ ส่วน คือการขับเคลื่อนตามนโยบายของรัฐและการขับเคลื่อนตามธรรมชาติ

๒) ประเด็นความหลากหลายของพื้นที่

พื้นที่จังหวัดนราธิวาสเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งผู้คน วัฒนธรรมและธรรมชาติที่ถือเป็นจุดเด่นและเอื้อต่อการนำมาเป็นจุดขายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าความหลากหลายดังกล่าวถือเป็นทุนสำคัญในการส่งเสริมบรรยากาศการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายแตกต่างของผู้คนที่นับถือศาสนาต่างกัน แต่ความแตกต่างนั้นก็ไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นอุปสรรคในการร่วมมือกันขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวแต่อย่างใด เช่น เจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นศาสนิกของศาสนาหนึ่งสามารถทำหน้าที่ให้การช่วยเหลือหรือกำกับดูแลกิจการของต่างศาสนาได้เป็นอย่างดี การทำงานของหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ก็สามารถจัดสรรงบประมาณให้กับทุกภาคส่วนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันเพื่อดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน

การแสดงถึงการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนบนฐานของความหลากหลาย ดังที่กล่าวมานี้ถือเป็นสาระสำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงถึงรูปแบบความร่วมมือของชาวชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวชุมชนเอง ซึ่งการร่วมมือกันดังกล่าวนอกจากจะเป็นไปเพื่อตอบสนองวิถีชุมชนแล้วยังส่งผลต่อมิติด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย ดังเช่นกรณี การเกิดแนวคิด “ผู้สื่อความหมายชุมชนท่องเที่ยว” ที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐคือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้ถูกดำเนินการโดยชาวชุมชนเจ้าของพื้นที่ และการทำหน้าที่ของผู้สื่อความหมายชุมชนท่องเที่ยวนี้ก็ไม่เพียงแต่จะให้บริการด้านข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบริบททางวัฒนธรรมของตนเองเท่านั้นแต่ยังสามารถให้บริการด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมใกล้เคียงหรือของเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมต่างจากตนอีกด้วย

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่ารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีระบบความสัมพันธ์หลายมิติซึ่งนอกเหนือจากมิติที่ผู้ขับเคลื่อนงานบริการจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างรัฐกับประชาชนแล้วยังมีมิติที่สัมพันธ์กันระหว่างวัฒนธรรมอีกด้วย

^{๑๑๗}ไพรัตน์ เตชะรินทร์. “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิรูประบบราชการปัจจุบันของประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คัคคีโสภาคการพิมพ์, ๒๕๒๗). น.๖

๕.๒.๒. ด้านการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ในการดำเนินการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสได้มีตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนที่อยู่ในกลุ่มผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนา โดยในกิจกรรมพัฒนาดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้กล่าวถึงบทบาทหลักของตนเองในด้านการบริการด้านการท่องเที่ยว และบทบาทรองคือการทำหน้าที่ให้บริการด้านอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของตนเองโดยตรงแต่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว พร้อมกับให้ทุกฝ่ายได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับประเด็นกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและแนวทางการพัฒนาหรือขับเคลื่อนกิจกรรมนั้นให้บรรลุเป้าหมาย โดยกิจกรรมการพัฒนามีเป้าหมายสำคัญคือการเกิดประโยชน์แก่ทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะภาคประชาชนหรือชุมชนที่ความจำเป็นต้องพึ่งพาการท่องเที่ยวในระดับสูง

สาระสำคัญของการพัฒนาในทุก ๆ ด้านคือการร่วมมือกันของทุกภาคส่วน การร่วมมือกันคือการรวมพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้คือการได้รับประโยชน์กลับคืนมาสู่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะภาคประชาชนดังที่ คาสเปอร์สัน และเบรทแบงค์ ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการร่วมมือจากภาคประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนทำตนเป็นผู้สร้างสรรค์กิจกรรมในกระบวนการพัฒนาซึ่งจะบังเกิดผล คือ สามารถแสดงบทบาทที่สร้างสรรค์ได้และผลของกิจกรรมจะต้องย้อนกลับมาสู่พวกเขาเอง^{๑๑๔} ประชาชนอาจร่วมมือกันระหว่างประชาชนหรือร่วมมือกับรัฐในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาดังกล่าว

การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมคือแนวทางในการสร้างความยั่งยืนในงานบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่มีความหมายรวมไปถึงความมั่นคงในการดำรงชีพของชาวชุมชนโดยมีภาครัฐคอยให้การส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือ

๕.๒.๓. ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสเป็นขั้นตอนที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับประเด็นการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วม โดยการเสริมสร้างเครือข่ายนี้เริ่มต้นด้วยการสำรวจลักษณะการทำงานด้านการบริการของกลุ่มต่าง ๆ ว่าแต่ละกลุ่มทำงานด้านการบริการกันอย่างไร

^{๑๑๔}Kasperson&Breitbank อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขต เทศบาลเมืองลำพูน”. (การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖). น.๑๔

บทบาทหลักคืออะไร บทบาทรองคืออะไร เช่น บทบาทหลักของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดคือการกำกับดูแลบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวชุมชน ในขณะที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเองก็ยังมีบทบาทรองคือการช่วยส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแต่เน้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งอยู่ในขอบเขตงานของตนอีกด้วย มีการสำรวจว่าการทำหน้าที่บทบาทหลักและบทบาทรองของฝ่ายต่าง ๆ นั้นจะเอื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกในเครือข่ายได้อย่างไร แล้วจึงให้แต่ละฝ่ายได้นำเสนอประเด็นหรือแนวทางที่แต่ละฝ่ายจะสามารถช่วยเหลือสมาชิกในเครือข่าย

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในครั้งนี้ ได้ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดของ แอนดรูว์ และสตีเฟล ๔ ประการ คือ ๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒. การมีส่วนร่วมในขั้นปฏิบัติการ ๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล^{๑๑๙} ซึ่งผู้เป็นสมาชิกมีความเข้าใจตรงกันในสาระของความร่วมมือ โดยเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการออกแบบการทำงานเชิงเครือข่าย มีส่วนร่วมในการนำไปปฏิบัติ การได้มองเห็นประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นแก่ตนและสรุปผลลัพธ์ในการทำงานเชิงเครือข่ายว่ามีความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

อนึ่ง แม้ว่าในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสจะมีความหลากหลายและแตกต่างทางวัฒนธรรมกัน แต่ในแง่ของความร่วมมือกันก็อาจกล่าวได้ว่าทุกภาคส่วนมีความพร้อมในด้านการร่วมมือในลักษณะเครือข่าย ด้วยค่านึงประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ดูแลด้านการท่องเที่ยวควรร่วมมือกับชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๒) ภาคประชาชนควรร่วมมือกับภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว และมีการกำกับการดำเนินงานตามแผน ตลอดจนมีการติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการทำวิจัยเชิงวิเคราะห์นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐว่าเอื้อประโยชน์แก่ภาคประชาชนมากน้อยเพียงไร

๒) ควรมีการทำวิจัยเชิงวิเคราะห์บทบาทด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวขององค์กรภาครัฐที่ไม่ได้มีหน้าที่กำกับดูแลงานด้านการท่องเที่ยวโดยตรง

^{๑๑๙} Andrew & Stiefel อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขต เทศบาลเมืองลำพูน”. (การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖). หน้า ๑๙.

บรรณานุกรม

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๕๖). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง).
- กันยพร ชีรเวคิน. (๒๕๖๐). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทย. คุุณวินิพนธ์ หลักปรัชญาปรัชญาคุุณวินิพนธ์ สาขาการจัดการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
- กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๓๘). เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- ชนิษฐา ศรีนนท์. (๒๕๔๔). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนต่อการวางแผนพัฒนาเทศบาลนครนนทบุรี. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารทั่วไป, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์. (๒๕๓๒). ประวัติแนวความคิดทางสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์). หน้า ๖๐-๖๓.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (๒๕๔๐). การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (๒๕๒๗). การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ฉอาน วุฒิชัยธรรมรักษา. (๒๕๒๖). ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่นของตำบลคู้พะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยยศ อิมสุวรรณ์. (๒๕๔๓). การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ วาริชล. (๒๕๕๑). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลเมืองน่ายุ. กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (๒๕๕๖). ชุมชน. สงขลา : นาศิลป์โฆษณา.
- ติน รัชพทธี. (๒๕๔๒). ทฤษฎีองค์กร. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (๒๕๒๗). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข. มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ทานตะวัน อินทร์จันทร์. (๒๕๔๖). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย
ในเขต เทศบาลเมืองลำพูน. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนวัฒน์ คามीलานนท์. (๒๕๕๐). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เทศบาล
เมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (๒๕๒๗). กลวิธีแนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงาน
พัฒนาชุมชน ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ), การมีส่วนร่วมของประชาชนใน
การพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ วะสี. (๒๕๔๖). ประชาคมตำบล. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ประสิทธิ์ สิงหาสิน, (๒๕๖๐). การออกแบบและพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์เทศบาลรับตะวันใหม่ก่อน
ใครในสยาม. ปรินญาศิลป์ประยุกต์บัณฑิตสาขาวิชาออกแบบอุตสาหกรรม คณะศิลป
ประยุกต์และสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล, (๒๕๓๘). เครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งพาต้น
เองของชุมชน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (๒๕๒๘). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ:
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปราสาท หลักศิลา. (๒๕๑๙). สังคมมนุษย์ในด้านพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. วิถีใหม่แห่งการพัฒนาวิถีวิทยา
ศึกษาสังคมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา วงศ์ทิพย์. (๒๕๕๕). การพัฒนาชุมชนประยุกต์ : แนวคิดการบูรณาการ. พระมหาสุทิตย
อาภากร บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ปรีดา เจษฎาวรางกุล. (๒๕๕๐). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขต
เทศบาลเมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต, สาขาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (๒๕๔๖). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์
ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๔๙). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๕๒). การพัฒนาที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒). กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.

พิทยา สายหู. (๒๕๖๙). กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พีรพล ไชยพงศ์. (๒๕๓๙). การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการรักษาความปลอดภัยเกี่ยวกับ
ชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลอ้อมน้อย
อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร. ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิตสาขา
พัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (๒๕๖๗). นโยบายและกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิรูประบบ
ราชการปัจจุบันของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์.

ภริณี ลิ้มภากรณ์. (๒๕๕๔). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตควบคุม
มลพิษ : กรณีศึกษาชุมชนมาบชะลูอ อ.เมือง จ.ระยอง. การค้นคว้าอิสระวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)

ยุพาพร รูปงาม. (๒๕๕๕). การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานประมาณในการปฏิรูประบบ
ราชการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ยุพิน ระพิพันธุ์. (๒๕๕๔). ความรู้ ทักษะและการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของ
คณะกรรมการชุมชนในการจำแนกประเภทมูลฝอยที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้งในเขต
เทศบาลเมืองพนัส อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต
สาขาพัฒนาชุมชน, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เยาวมาลย์ จ้อยจุฬี. (๒๕๕๒). การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการมูลฝอย:ศึกษา
เฉพาะกรณีเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยเกริก.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๖๔). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
กรุงเทพฯ : บริษัทรุ้งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด.

วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์. (๒๕๕๐). ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนใน
โครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแข เขตปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรัญญ เวียงอำพล. (๒๕๕๖). การจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนัก
พัฒนาบัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ศรินญา ภูผาจิตต์. (๒๕๕๔). การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเชิงวัฒนธรรมและประเพณี
เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชนเผ่าผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์
จังหวัดกาฬสินธุ์. หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการสิ่งแวดล้อม(คณะพัฒนา
สังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- สนธยา พลศรี. (๒๕๔๗) **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมพร แสงชัย. (๒๕๕๐). **สิ่งแวดล้อม: อุดมการณ์ การเมืองและการพัฒนาที่ยั่งยืน**. (กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาบัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (๒๕๒๕). **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรชาติพิญ์ จันทมาศ และคณะ. (๒๕๖๔). **ประเพณีสองศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุธี ศรสวรรค์. (๒๕๓๘). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของมุสลิม: ศึกษาเฉพาะ กรณีตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาลังคม สาขาพัฒนาลังคม, คณะพัฒนาลังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อคิน รพีพัฒน์. (๒๕๓๖). **การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. ในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- อนุชาติ พวงสาสิทธิ์ และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. (๒๕๔๑). **ประชาสังคม คา ความคิดและความหมาย**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อมรวิชัย นาครทรรพ. (๒๕๔๘). **การศึกษาในวิถีชุมชน : การสังเคราะห์ประสบการณ์**. ในชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง. (๒๕๒๒). **คำบรรยายลักษณะวิชาทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน ๒. ภาควิชาการศึกษาที่ ๒**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารสาร

- กิตติศักดิ์ จิตต์เกื้อ และคณะ. (๒๕๖๑). **ร่วมด้วยช่วยกัน สร้างความเชื่อมโยง “โซ่แห่งคุณค่า จากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ กรณีศึกษา: กลุ่มเพื่อนแพะ (ผู้เลี้ยง) จังหวัดภูเก็ต**. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิง, ปีที่ ๑๐(๑), มกราคม-กุมภาพันธ์, หน้า ๑๙.
- กุลวดี จันทรวีเชียร และคณะ. (๒๕๖๔). **ปัจจัยความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของชุมชนหมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วารสารรัชภาคย์: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๕(๔๐), พฤษภาคม-มิถุนายน. หน้า ๒๖๕.
- เกศินี ประทุมสุวรรณ. (๒๕๕๙). **เมืองสี่แควสร้างสรรค์: ตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาเยาวชน**, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๓๖(๒) เมษายน – มิถุนายน, หน้า ๕๕-๕๖.

- เกษศิริรินทร์ สาริการ และ การุณย์ บัวเฟื่อน, (๒๕๕๘). วิถีชีวิตชาวบ้านริมแม่น้ำโขงในชุมชนตลาดท่าเสา จังหวัดอุบลราชธานี, วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา, ปีที่ ๔ (๒), เมษายน-มิถุนายน, หน้า ๘๗.
- จินตนา กลิ่นนันท, สื่อสร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชน กรณีศึกษา :คนปลายน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง, วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริกปีที่ ๓๕(๒) พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐, หน้า บทคัดย่อ
- จิระวดี บัวชุม และนิตยา สิ้นเฮว. (๒๕๖๔). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนเข้าสู่ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ในพื้นที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิง, ปีที่ ๗(๑), มกราคม-เมษายน, หน้า ๒๕.
- ณิศา ทวีสินวิวัฒน์ และ รัตนาภรณ์ตุลละวรรณ. (๒๕๕๖). การสร้างสรรค์สื่อเพื่อการเรียนรู้จากงานวิจัย, วารสารวิชาการ นวัตกรรมสื่อสารสังคมปีที่ ๖(๑). หน้า ๑๔๖
- ณัฐพงษ์ พระลัภย์, (๒๕๕๙). การผลิตสื่อมัลติมีเดียเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. รายงานการวิจัยสาขาเทคโนโลยีมัลติมีเดียแอนิเมชันคณะเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. หน้า บทคัดย่อ
- ณัฐวุฒิ สุวรรณทิพย์ ทศนาดีแก้วสนิท และ กรกฎ จำเนียร, (๒๕๖๐). การสื่อสารการตลาดเชิงวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมตลาดน้ำคลองแดน: ตลาดน้ำสามคลองสองเมืองของจังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช, วารสารการจัดการสมัยใหม่, ปีที่ ๑๕(๒)กรกฎาคม – ธันวาคม, หน้า ๗๗.
- นิตยา กมลวัฒน์นิศา. (๒๕๕๖). บริบทไทยว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, พฤษภาคม-มิถุนายน ปีที่ ๑๔(๒), หน้า ๑๔-๒๐.
- ประสิทธิ์ สิงหาสิน, (๒๕๖๐). การออกแบบและพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์เทศกาลรับตะวันใหม่ก่อนใครในสยาม, ปรินญาศิลปประยุกต์บัณฑิตสาขาวิชาออกแบบอุตสาหกรรม คณะศิลปประยุกต์และสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, หน้า ข
- พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง และวราภรณ์ ปัญญาดี. (๒๕๖๑). การพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์. วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, ปีที่ ๘(๑), มกราคม-มิถุนายน, หน้า ๗๙.
- วิชิต เรืองแบน, นุমান หะยิมะแซ, อีสมาแอ กาเด๊ะ, รอมลัน หมาดมานัง และดวงพร หนูจันทร์, (๒๕๕๑). ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานี, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, หน้า ข.

ครินญา ภูผาจิตต, (๒๕๕๔). การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเชิงวัฒนธรรมและประเพณี เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชนเผ่าผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, หลักสูตรวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า (๑).

สายสุด เตียเจริญ และคณะ. (๒๕๖๐). รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชน. Veridian E-Journal, Silpakorn University : ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๑๐(๓), กันยายน-ธันวาคม, หน้า ๑๓๗๑-๑๓๗๒.

สิริกานต์ ทองพูนคุ้มภักดิ์ ทองพูน และ คงทัต ทองพูน, (๒๕๖๓). อัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านลานคา จังหวัดสุพรรณบุรี, proceedings,การประชุมหาใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่๑๑. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, หน้า ๙๔๘.

สิริยา รัตนช่วย, (๒๕๖๐). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตของโลกยุคใหม่, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๗(๑) มกราคม – เมษายน. หน้า ๗๒.

เอกนถน บางท่าไม้ สิทธิธ บัญประเสริฐ และนรภัทร เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา, (๒๕๕๘). การพัฒนาสื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยใช้แหล่งเรียนรู้โบราณคดีหนองราชวัตร จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์. Veridian E-Journal, Silpakorn University,ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๘(๑), มกราคม – เมษายน, หน้า ๑-๒.

เว็บไซต์

laymaneeconomicsblog. (๒๕๕๙). ภาคบริการในเศรษฐกิจไทย. (ออนไลน์), แหล่งที่มา :

<https://laymaneeconomicsblog.wordpress.com/๒๐๑๖/๑๐/๑๑/ภาคบริการในเศรษฐกิจไทย/>, (วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๔).

moi. [ออนไลน์], http://www.moi.go.th/portal/page?_pageid=

๘๑๔,๑๐๖๖๘๓๒&_dad=portal&_schema=PORTAL, (วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๔).

tuccple. (ออนไลน์), <https://tuccplc.com/>, (วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔).

UNDP. (๒๕๕๖). Changing Policy and Practice from Below : Community

Experiences in Poverty. Reduction A, Krishna (Ed.) Available. (ออนไลน์), from <http://www.Undp.org/governance/marrakechcdrom/concepts/rabinvitch.Pdf>, (วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔).

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (๒๕๕๖) ชุมชน. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.human.cmu.ac.th/hc/ebook/๐๐๖๑๐๓/Lesson๑๐/๐๑.htm>, (วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔).

นราธิวาสวันนี้. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www๒.narathiwat.go.th/nara๒๐๑๖/content/general.pdf>, (วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕).

วสุธร ดันวัฒนกุล. (๒๕๔๙). การพัฒนาแบบยั่งยืน. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : http://www.ph.buu.ac.th/pdf/vasutorn/develop_old.pdf, (วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๔).

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนราธิวาส. วิสัยทัศน์และพันธกิจ. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : https://narathiwat.mots.go.th/news_view.php?nid=๓๔๙, (วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๕).

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยมหลัก. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : https://secretary.mots.go.th/news_view.php?nid=๑๕๐๘, (วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕).

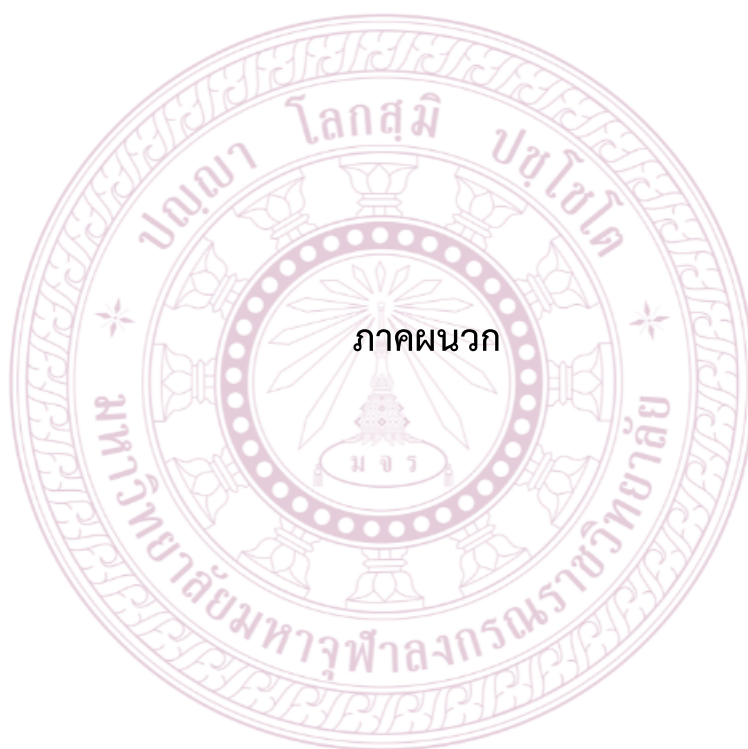
ต่างประเทศ

Cambridge University. (๒๐๐๓). Cambridge Advanced Learner's Dictionary.

Cambridge : Cambridge University Press.

Norton. A. (๑๙๙๔). International Handbook of Local and Regional Government. In A Comparative Analysis of Advanced Democracies. Birmingham: Elger.

Sanders, Irwin T. (๑๙๕๘). The Community : An Introduction to A Social System. New York : The Ronald Press.

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัด
นราธิวาส”

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ประกอบไปด้วย ๓ ตอน คือ
ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์ ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ กระบวนการ
และการดำเนินการพัฒนาชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส และตอนที่ ๓
ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ที่จะทำให้
ชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนในอนาคต

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....

ตำแหน่งการทำงาน.....

ที่อยู่สถานที่ทำงาน.....

อายุ.....ปี นับถือศาสนา เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

บ้านที่อยู่อาศัย.....

หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้.....

E-mail.....ไลน์.....

วัน/เดือน/ปี ที่เข้าร่วม.....

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ กระบวนการ และการดำเนินการพัฒนาชุมชนภาค
บริการการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

๒.๑ ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวควรมีลักษณะอย่างไร (กรุณาอธิบาย
พร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ รัฐในฐานะเป็นผู้ปกครองมีปรัชญาหรือแนวคิดเกี่ยวกับงานด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ท่านคิดว่า ภาครัฐมีบทบาทหน้าที่กำกับดูแลงานด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ในการพัฒนาชุมชนภาคบริการ ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างไร (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๕ รัฐมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานในลักษณะเครือข่ายการบริการในพื้นที่อย่างไร (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

๒.๖ ลักษณะกิจกรรมที่ชาวชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

๒.๗ ลักษณะความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

๒.๘ ท่านคิดว่ามีภาคส่วนไหนบ้างที่ควรอยู่ในเครือข่ายด้านการบริการการท่องเที่ยว (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

๒.๙ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นอุปสรรคหรือไม่อย่างไรต่อการทำงานเชิงเครือข่าย

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนภาคบริการในพื้นที่จังหวัดจันทนราธิวาส ที่จะทำ
ให้ชุมชนภาคบริการของท่านเกิดความยั่งยืนในอนาคต

๓.๑ ด้านการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

๓.๒ ด้านการพัฒนากิจกรรมของชุมชนภาคบริการให้เกิดอย่างยั่งยืน

๓.๓ ด้านช่องทางการจัดการท่องเที่ยวของภาคบริการอย่างยั่งยืน

๓.๔ ด้านการสร้างเครือข่ายบริการการท่องเที่ยวของชุมชนภาคบริการ

ขอกราบขอบพระคุณท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์
คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข
หนังสือเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญบุคลากรในองค์กรเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร นายกเทศมนตรีเมืองตากใบ

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าองค์กรของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญตัวแทนบุคลากรในองค์กรของท่านที่รับผิดชอบหรือกำกับงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน ๑ คน เข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ โดยทางโครงการจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมุณโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินศรี ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลสุระสมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญบุคลากรในองค์กรเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร ผู้บังคับการตำรวจท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าองค์กรของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านหรือตัวแทนบุคลากรในองค์กรของท่าน จำนวน ๑ คน เข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ โดยทางโครงการจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมาก โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมปนฺโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินศรี ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ซอย ๓๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร นักพัฒนาการท่องเที่ยวชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าองค์กรของท่านมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านเข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ โดยทางโครงการจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาทเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมุณโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินีร์ ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านเข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมปนโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชนิษฐ์ ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๔๖๕๒๔๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร นางบุญเรือน ไชยรัตน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าท่านในฐานะนักสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านเข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมปนโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินศรี ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลรูสมะมีแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร นายกสมาคมนธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าองค์กรของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านเข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ โดยทางโครงการจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมฺปนฺโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินศรี ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร กรรมการผู้จัดการใหญ่โรงแรมเก็นติ้ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าธุรกิจของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านเข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ โดยทางโครงการจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมุณโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินศรี ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร กรรมการผู้จัดการใหญ่โรงแรมพลาซ่า

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าธุรกิจของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านเข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ โดยทางโครงการจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาทือทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมุณโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินศรี ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๒/๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคี สาย ข ขอย ๓๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

เจริญพร คุณพรณัฏฐ์ สุกุลจีน

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ การจัดกิจกรรม ฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ โดยในโครงการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีมีความเห็นว่าท่านในฐานะเจ้าของกิจการโรงแรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนั้น จึงขอเจริญพรเรียนเชิญท่านเข้าร่วมประชุมเสวนาเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนราธิวาส ณ ห้องประชุมวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาส เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ในวันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕ นี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านและขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ

ขอเจริญพร

(พระมหาสมคิด สมปนโน)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน : นายชินศรี ชูเลื่อน โทร ๐๘๖-๔๖๕๒๔๗๖

ภาคผนวก ค
ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ

ภาพลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัย

ภาพการสนทนากลุ่มงานวิจัย

ภาคผนวก ง
การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการศึกษาความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

- นำกระบวนการวิจัยการวิจัยกับหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจกรรมด้านภาคบริการการท่องเที่ยวติดตามผลและประคับประคองดำเนินงานด้านการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสอย่างใกล้ชิด

- นำผลการวิจัยเกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลกิจกรรมด้านภาคบริการควรให้มีการดูแลในทุก ๆ ด้านเกี่ยวกับภาคบริการการท่องเที่ยว และมีการสนับสนุนงบประมาณอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสดำเนินไปได้

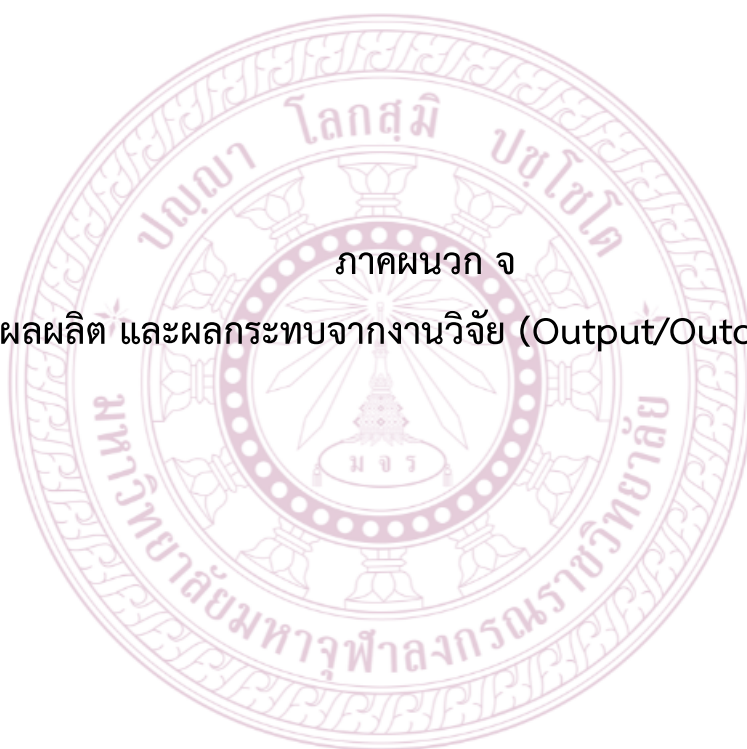
- นำผลภาคประชาชนซึ่งเป็นชาวชุมชนในพื้นที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสต่าง ๆ ตามสมควร

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยในมิติที่หลากหลาย เพื่อการเรียนรู้ เช่น การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและการประชุมกลุ่ม และการสังเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ผลจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ให้กับทีมงานวิจัย

- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน และนักวิชาการ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมั่นคง

ภาคผนวก จ
ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

ผลลัพธ์ (ตามวัตถุประสงค์)	ผลผลิต	ผลกระทบจากการวิจัย
๑. เพื่อศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ผลลัพธ์ ที่ได้รับการวิจัย มีดังนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวมีรูปแบบความยั่งยืน การบริการของชุมชนภาคบริการท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ขับเคลื่อนใน ๒ รูปแบบสามารถสรุปได้ดังนี้ ๑) รูปแบบการขับเคลื่อนตามนโยบายของรัฐ และ ๒) รูปแบบการขับเคลื่อนตามธรรมชาติ	ผลผลิตจากการวิจัยครั้งนี้ มจร.วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการการท่องเที่ยว กลุ่มชุมชนการท่องเที่ยว และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการด้านการท่องเที่ยว (ภาคเอกชนหรือภาคประชาชน) เพื่อนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาภาคบริการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไปถ่ายทอดให้กับกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป	ชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยว (ภาคเอกชนหรือภาคประชาชน) ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส เกิดความเข้าใจในวิธีการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับกลุ่ม ได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปต่อยอดในการสร้างกลุ่มชุมชนภาคบริการท่องเที่ยว (ภาคเอกชนหรือภาคประชาชน) ให้มีความยั่งยืนและสามารถสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อีกด้วย
๒. เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ผลลัพธ์ จากการวิเคราะห์ข้อสามารถพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของ	มจร.วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการการท่องเที่ยว กลุ่มชุมชนการท่องเที่ยว และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการด้านการท่องเที่ยว (ภาคเอกชนหรือประชาชน) มีองค์ความรู้ไปปรับใช้ในการพัฒนากลุ่มภาคบริการการ	องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการการท่องเที่ยว กลุ่มชุมชนการท่องเที่ยว และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการการท่องเที่ยวได้นำองค์ความรู้ที่ได้รับไปพัฒนา กิจกรรมเพื่อให้กลุ่มภาคบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนมีการเอื้อประโยชน์ต่อกันและ

ชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยว ดังนี้ ๑) การพัฒนาด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การพัฒนาด้านความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการ ๓) การสร้างความร่วมมือภายในและภายนอกชุมชน ๔) การบริการต้องอยู่ภายใต้ระบบ ๕) ภาคบริการจะต้องไม่แข่งขันกันอย่างไม่เป็นธรรม ๖) ต้องช่วยเหลือเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน	ท่องเที่ยวอื่น ๆ และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนทำให้ชุมชนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีความเข้มแข็งและเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันในภาคบริการด้านการท่องเที่ยว	กัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว และสร้างความเข้มแข็งในการทำงานร่วมกันที่มีความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส
๓. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ผลลัพธ์ ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนามีการเสนอแนะแนวทางในประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายที่ประมวลได้ตามลำดับดังนี้ ๑) ความจำเป็นในการมีเครือข่าย ๒) เครือข่ายที่	มจร.วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี องค์การภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการการท่องเที่ยว ชุมชนการท่องเที่ยว และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการการท่องเที่ยว สร้างเครือข่ายร่วมกันในการพัฒนาความยั่งยืนและความเข้มแข็งของภาคบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อเอื้อเพื่อประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวแก่กันและกัน และนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเสริมสร้างเครือข่ายยังกลุ่มอื่น ๆ ให้มีเข้มแข็งและความยั่งยืนต่อไป	ชุมชนการท่องเที่ยว และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับภาคบริการการท่องเที่ยว ร่วมกันสร้างเครือข่ายภาคบริการการท่องเที่ยว สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนภาคบริการการท่องเที่ยวให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น กระจายผลประโยชน์และองค์ความรู้ไปยังกลุ่มภาคบริการด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสให้เพิ่มมากขึ้น

จำเป็นต้องมีระบบ ๓) การ วิเคราะห์บทบาทสมาชิกใน เครือข่าย ๔) ผลประโยชน์จา การทำงานเชิงเครือข่าย		
---	--	--

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ ว. ๐๓๓ /๒๕๖๕

ชื่อโครงการ “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”

หัวหน้าโครงการ พระมหาสมคิด สมปนโน

ผู้ร่วมโครงการ นายนิเวศน์ มณีรัตน์วงศ์ ดร.ธนาวิดี นิ้มเรือง และนายรัชชเมธ จันทนวล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทรศัพท์ ๐๗๓-๔๕๐๐๗๕ โทรสาร. ๐๗๓-๔๕๐๐๗๔

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงบริบทการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของชาวชุมชนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสเพื่อยกประเด็นดังกล่าวไปสู่ระดับของการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการตลอดถึงการหาแนวปฏิบัติที่ดีในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวตลอดถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนหรือกลุ่มผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส
๒. เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส
๓. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแจ้งเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑. ด้านการศึกษารูปแบบการบริการของชุมชนผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

รูปแบบการบริการของชุมชนขับเคลื่อนใน 2 รูปแบบคือขับเคลื่อนตามนโยบายของ
รัฐและขับเคลื่อนตามธรรมชาติ นั่นคือภาคเอกชนหรือภาคประชาชนอยู่ในฐานะผู้ช่วยขับเคลื่อน
งานบริการด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ อาจกล่าวได้ว่าภาคเอกชนหรือภาคประชาชนคือผู้แสดง
บทบาทสำคัญในเชิงปฏิบัติการในงานบริการด้านการท่องเที่ยวที่ตรงตัวอย่างแท้จริง แม้ว่าภาครัฐ
จะมีหน้าที่หลักคือการกำหนดนโยบายให้ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนได้ปฏิบัติ แต่หากพิจารณา
ถึงมิติด้านความจำเป็นในการดำรงชีพของภาคเอกชนหรือภาคประชาชนแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าการ
ให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวถือเป็นการทำเพื่อการดำรงชีพของชาวชุมชนตามปกติ
อยู่แล้ว อันหมายความว่าแม้ไม่มีนโยบายจากรัฐให้คนในพื้นที่ได้แสดงการบริการด้านการท่องเที่ยว
ชาวชุมชนก็ได้ประกอบอาชีพด้านการให้บริการตามปกติในฐานะอาชีพของชาวชุมชนอยู่แล้วนั่นเอง
การวางข้อกำหนดนโยบายจากรัฐไปกำกับควบคุมการดำเนินการจึงเป็นเสมือนหางเสือและสิ่ง
สนับสนุนที่คอยช่วยให้งานด้านการบริการซึ่งเป็นอาชีพของชาวชุมชนเป็นไปอย่างถูกต้องและพึง
ประสงค์ มีคุณภาพและมาตรฐานและเป็นเหตุนำมาซึ่งความยั่งยืนแก่ชุมชนเท่านั้น ดังนั้น ในฐานะ
ที่ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนได้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวตามปกติอยู่แล้ว หน้าที่ของภาครัฐ
นอกเหนือจากจะเสนอนโยบายให้ชาวชุมชนได้ปฏิบัติแล้ว ในอีกมิติหนึ่งก็ต้องร่วมมือกับ
ภาคเอกชนหรือภาคประชาชนในฐานะพันธมิตรในการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวอีก
ด้วย

ในขณะที่การขับเคลื่อนงานบริการตามธรรมชาติคือการให้บริการที่ไม่ได้อยู่ภายใต้
กฎเกณฑ์หรือระเบียบใด ๆ ของภาครัฐ เป็นการดำเนินการที่มาจากจิตสำนึกในงานบริการอย่าง
แท้จริง ซึ่งการนำเสนอประเด็นการขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวตามธรรมชาตินี้เกิดจาก
การศึกษาที่พบว่า การให้บริการในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการให้บริการของภาคเอกชนหรือ
ประชาชน แม้ไม่มีนโยบายจากรัฐมาคอยกำกับให้เป็นไป แต่อาจกล่าวได้ว่าภาคเอกชนหรือ
ประชาชนก็ทำหน้าที่ให้บริการตามปกติอยู่แล้ว เพราะการให้บริการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการ
ดำรงชีพหรือการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ กล่าวคือ ภาคเอกชนหรือประชาชนบางส่วนใน
พื้นที่จังหวัดนครราชสีมาได้ประกอบอาชีพบริการด้านการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลักอยู่แล้วนั่นเอง เช่น
กลุ่มผู้ประกอบการด้านที่พัก ร้านอาหาร ร้านนวดแผนต่าง ๆ ร้านอินเทอร์เน็ต บริการรถรับส่ง
 เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ได้รองรับนักท่องเที่ยวแต่เพียงกลุ่มเดียว แต่เป็นการ
ให้บริการแก่บุคคลทั่วไปในท้องถิ่นของตนและไม่ได้มีการบริการด้านห้องพักเพียงอย่างเดียวแต่ยังมี
บริการด้านอื่น ๆ เช่น ความบันเทิง ห้องประชุมสัมมนา เป็นต้น

ดังนั้น จากการศึกษารูปแบบการดำเนินงานให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ขับเคลื่อนตาม
ธรรมชาติจึงพบได้เฉพาะกลุ่ม นั่นคือกลุ่มภาคเอกชนหรือภาคประชาชน การขับเคลื่อนงานบริการ

ด้านการบริการของภาคเอกชนหรือประชาชนตามธรรมชาติดังกล่าวมีลักษณะที่อาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

๑. การให้บริการที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เป็นฐาน อันได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการหรือกลุ่มผู้ให้บริการที่มีองค์ความรู้ด้านการให้บริการ มีความเข้าใจในหลักการให้บริการโดยผ่านการศึกษาในระบบและฝึกฝนมาเป็นอย่างดี เช่น กลุ่มผู้ประกอบการด้านโรงแรม หรือที่พัก กลุ่มผู้ประกอบการร้านนวด ร้านอาหารที่มีขนาดใหญ่หรือกลุ่มอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ในการประกอบการแบบมืออาชีพ

๒. การให้บริการที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เป็นฐาน อันได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการทั่วไปนอกเหนือจากกลุ่มข้างต้น เช่น กลุ่มร้านอาหารขนาดเล็ก กลุ่มรถรับจ้าง กลุ่มผู้ค้าของที่ระลึก กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าขายของทั่วไป กลุ่มผู้ให้บริการรายย่อยหรืองานบริการใดๆ ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยทักษะหรือองค์ความรู้เป็นฐาน

การขับเคลื่อนงานบริการด้านการท่องเที่ยวของทั้งสองกลุ่มข้างต้นกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินการตามธรรมชาติอันเป็นธรรมชาติของการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีพตามความถนัดของตนเอง การขับเคลื่อนงานบริการของทั้งสองกลุ่มข้างต้นมีรูปแบบการให้บริการที่เป็นของเฉพาะตนที่อยู่บนฐานของความต้องการความสำเร็จในอาชีพหรือเพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน นั่นคือ ผู้ประกอบการด้านโรงแรมหรือที่พักอาจมีรูปแบบการให้บริการบนฐานคิดหรือปรัชญาการประกอบธุรกิจการโรงแรม เช่น บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบครบวงจร บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบมิตรภาพ บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการแบบรวดเร็วทันใจ บางกลุ่มมีปรัชญาการให้บริการที่เน้นความสะอาดและปลอดภัย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะการบริการที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ผู้ประกอบการเลือกที่จะใช้โดยลักษณะการบริการบางอย่างไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขการบังคับจากภาครัฐ แต่กลุ่มผู้ประกอบการเลือกที่จะจัดให้มีรูปแบบการบริการในลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการบริการเพื่อต้องการความสำเร็จคือการได้ใจผู้ใช้บริการและมุ่งหวังให้เหล่าผู้ใช้บริการได้กลับมาใช้บริการของตนในคราวต่อไปอีกนั่นเอง

๒. ด้านการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส มีรายละเอียด คือ

๑) การพัฒนาด้านการส่งเสริมการเรียนรู้

การส่งเสริมการเรียนรู้คือกระบวนการหรือขั้นตอนที่มีความสำคัญต่องานบริการ การส่งเสริมการเรียนรู้ก็คือการส่งเสริมให้ผู้อยู่ในสังคมงานบริการด้านการท่องเที่ยวได้เกิดทักษะในงานบริการ เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนในการทำงานด้านการบริการอันเป็นการเปิดโลกทัศน์ในงาน

บริการให้กับกลุ่มผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวได้มีความเข้าใจในสาระของงานบริการว่าตนเองอยู่ในฐานะอะไร จะต้องทำอะไร หรืออย่างไรบ้างที่เกี่ยวกับงานบริการด้านการท่องเที่ยว

๒) การพัฒนาด้านความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ให้บริการ

ชุมชนในระดับหน่วยย่อยควรมีการกำหนดแนวคิดแนวทางปฏิบัติเป็นของตนเองโดยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ซึ่งในการพัฒนานั้น อาจจะมีการกำหนดเป็นตัวแทนบุคคลของชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตน การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มของตน เมื่อแต่ละพื้นที่หรือแต่ละชุมชนมีความเข้มแข็งในตัวเองแล้วจึงยกระดับไปสู่การเชื่อมประสานกับชุมชนภายนอกหรือขยายระดับความเข้มแข็งให้กว้างออกไปถึงชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนอื่น ๆ ตลอดจนภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวรวมถึงการบริการให้เกิดความเข้มแข็งได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีการปัจจัยช่วยส่งเสริมสนับสนุน โดยเฉพาะองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐที่กำลังดูแลด้านการท่องเที่ยว โดยองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเหล่านั้นจะต้องให้การสนับสนุนช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ

๓) การสร้างความร่วมมือภายในและภายนอกชุมชน

จากแนวคิดที่ว่าไม่มีใครที่จะสามารถดำรงอยู่ได้ตามลำพังตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น จึงเป็นที่มาของการพัฒนาแนวทางความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานบริการไปด้วยกันทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกันอย่างยั่งยืน หากต่างคนต่างทำโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นแล้ว ไม่เพียงแต่จะไม่สามารถรักษาสภาพเดิมที่ทรงอยู่แล้วเอาไว้ได้เท่านั้น แต่จะยังไม่สามารถพัฒนาสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นได้ อันหมายความว่า หากต่างฝ่ายต่างขับเคลื่อนงานบริการในบริบทของตนเองโดยไม่สนใจที่จะเชื่อมโยงการทำงานหรือคำนึงถึงการปฏิสัมพันธ์กับภาคส่วนที่ให้บริการด้านอื่น ๆ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอาจจะตกอยู่ในภาวะที่เรียกว่า “ทรงกับทรุด” ดังนั้น งานบริการอย่างมีประสิทธิภาพที่จะนำไปสู่การเกิดประสิทธิผลขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ความร่วมมือกัน โดยความสำคัญของการสร้างความร่วมมือคือสัมฤทธิ์ผลของงานที่เอื้อประโยชน์ให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับปัจเจกบุคคลและส่วนรวม

๔) การบริการต้องอยู่ภายใต้ระบบ

การบริการจะต้องอยู่ภายใต้ระบบที่ถูกกำหนดขึ้น ระบบจะต้องเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องผ่านการประชุมหารือ หากเกิดปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการก็ต้องดำเนินการแก้ปัญหาาร่วมกัน หากมีการดำเนินงานที่เป็นระบบอยู่แล้วก็ต้องจัดการระบบนั้นให้มีความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้คุณให้โทษกับสมาชิกที่ไม่ยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขของกลุ่มตามที่ตกลงกันได้

๕) ภาคบริการจะต้องไม่แข่งขันกันอย่างไม่เป็นธรรม

การแข่งขันกันของภาคบริการจะต้องแข่งขันกันในกรอบกติกาหรือแข่งขันกันในระบบหรือกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องที่ตกลงกันในนามสมาชิก ซึ่งเป็นการแข่งขันในเชิงบวก หรือแข่งขันกันทำในสิ่งที่ดี เช่น การแข่งขันกันปรับปรุงพัฒนา ยกระดับมาตรฐานสถานประกอบการของตน จัดโปรโมชั่นหรือแคมเปญต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจและเอื้อประโยชน์แก่ลูกค้าที่จะมาใช้บริการ หลีกเลี่ยงการโจมตีให้ร้ายคู่แข่งกัน เป็นต้น การแข่งขันในลักษณะนี้จะเป็นผลดีและส่งเสริมบรรยากาศการท่องเที่ยวในพื้นที่

๖) ต้องช่วยเหลือเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน

นอกจากที่ผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการจะต้องร่วมมือกันภายในเขตหรือชุมชนเดียวกันแล้ว แนวทางปฏิบัติเพื่อการรับประโยชน์ร่วมกันอีกอย่างหนึ่งคือขยายพื้นที่การช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุนพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ที่อยู่ในเขตกันตามโอกาสในรูปแบบภาคีหรือเครือข่ายความร่วมมือ โดยนัยนี้ก็จำเป็นที่จะต้องแสวงหาความร่วมมือกับกลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ให้บริการต่างเขตต่างชุมชนอีกด้วย เช่น ผู้ประกอบการด้านที่พัก อาจจะทำแผนพื้บแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ที่พัก การเดินทางไปในพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก เป็นต้น

๓. ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในงานบริการของชุมชนภาคบริการด้านการท่องเที่ยวท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส

ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา มีการเสนอแนะแนวทางในประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายที่ประมวลได้ตามลำดับดังนี้

๑) ความจำเป็นในการมีเครือข่าย

เนื่องจากแนวคิดเรื่องความร่วมมือจะเป็นทางนำไปสู่ความยั่งยืนของงานบริการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมในรูปแบบของการประชุมกลุ่มย่อย สมาชิกที่อยู่ในฐานะเครือข่ายได้มีการกล่าวถึงความจำเป็นในการมีเครือข่ายความร่วมมืออย่างจริงจังเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกันของผู้ที่อยู่ในอาชีพบริการด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๒) เครือข่ายที่จำเป็นต้องมีระบบ

ในกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยมีความเห็นเป็นแนวเดียวกันว่าควรพัฒนาความร่วมมือให้มีความเป็นระบบเพื่อเอื้อประโยชน์แบบกระจาย ควรมีการรวมกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ เช่น สมาคมผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น มีชุดกรรมการเพื่อทำหน้าที่บริหาร โดยให้ตัวแทนสมาชิกจากทุกภาคส่วนได้ร่วมเป็นสมาชิกเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบผ่านการประชุมตามวาระ

๓) การวิเคราะห์บทบาทสมาชิกในเครือข่าย

ในการรวมกลุ่มเพื่อการทำงานที่เป็นระบบ จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์สมาชิกที่จะเข้าร่วมทำงานบริการว่าแต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายมีบทบาทในปัจจุบันอย่างไร รวมถึงบทบาทที่แต่ละ

คนแต่ละฝ่ายจะต้องทำในอนาคต การวิเคราะห์บทบาทของผู้จะเป็นสมาชิกในกลุ่มมีความสำคัญ ต่องานบริการด้านการท่องเที่ยว การวิเคราะห์ถึงบทบาทที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวนี้จะนำไปสู่การตกลงร่วมกันในการทำงานบริการด้านการท่องเที่ยวในแบบบูรณาการที่ แต่ละคนแต่ละฝ่ายไม่เพียงแต่ทำหน้าที่หลักของตนเท่านั้น แต่ต้องทำหน้าที่รองซึ่งอยู่ในบริบทที่ เกี่ยวข้องกับการบริการด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

๔) ผลประโยชน์จากการทำงานเชิงเครือข่าย

การทำหน้าที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่ายในเชิงบูรณาการที่ไม่ได้เน้น เฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับส่วนของตนเท่านั้น ถือเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในเครือข่ายที่ ให้บริการด้านอื่นๆ ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงสาระสำคัญจุดนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายตามที่ได้กล่าวมานี้จะเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกตามปกติอยู่ แล้ว แต่เพื่อให้ประโยชน์อันจะพึงเกิดขึ้นแก่สมาชิกผู้ประกอบการเกิดความยั่งยืน สมาชิกควรมีการ ทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มโดยอาจจะมีการตั้งเป็นคณะทำงานเฉพาะ กิจเพื่อทำหน้าที่ประสานหรือเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนภารกิจด้านการให้บริการด้านการ ท่องเที่ยว

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีสามารถนำองค์ความรู้ ที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือ เช่น รายวิชามนุษย์กับสังคม รายวิชานโยบายสาธารณะ เป็นต้นได้

๒. หน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจดูแลด้านการท่องเที่ยวสามารถนำไปเป็นข้อมูลเพื่อกำหนด ยุทธศาสตร์หรือนโยบายด้านการท่องเที่ยว

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์ผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต <http://www.mcupt.com>

ประวัติผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการย่อยที่ ๓

๑) ชื่อ – สกุล (ภาษาไทย) พระมหาสมคิด สมปนโน (อินแก้ว)

ชื่อ – สกุล (ภาษาอังกฤษ) Phramaha Somkhid Sampanno (Inkeaw)

๒) ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ

๓) หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์

ปัตตานี ๓๘๐ ถ.สามัคคี สาย ข. ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี ๙๔๐๐๐

๔) ประวัติการศึกษา

ทางธรรม เปรียญธรรม ๕ ประโยค

ทางโลก พธ.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยปทุมธานี

๕) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

พระมหาสมคิด สมปนโน,จาริก คิริณพงศ์ และนิเวศน์ มณีรัตนวงศ์. (๒๕๖๑). “บทบาทในการบริหารภารกิจของพระธรรมทูตอาสาชายแดนใต้ : กรณีศึกษาพระธรรมทูตอาสาจังหวัดปัตตานี”(F๕๓-F๕๗). ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ ตำบลที่วัง อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้.

พระมหาสมคิด สมปนโน. การศึกษามลกระทบต่อการทำหน้าที่ของพระธรรมทูตอาสาชายแดนใต้ : กรณีศึกษาพระธรรมทูตอาสาในจังหวัดปัตตานีในการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัยครั้งที่ ๙ และนานาชาติครั้งที่ ๕ “นวัตกรรมเพื่อการศึกษาแบบองค์รวม : การเปลี่ยนผ่านจากภาวะปกติใหม่สู่ความปกติที่เปลี่ยนไป” ระหว่างวันที่ ๑๙-๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๕. หน้า ๒๖๙๔-๒๕๐๖.

๒. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๑

๑) ชื่อ – สกุล (ภาษาไทย) นายนิเวศน์ มณีรัตนวงศ์

ชื่อ – สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Niwet Maneerattanawong

๒) ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ

๓) หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์

ปัตตานี ๓๘๐ ถ.สามัคคี สาย ข. ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี ๙๔๐๐๐

๔) ประวัติการศึกษา

ทางธรรม น.ธ.เอก

ทางโลก พธ.บ. (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยปทุมธานี

๕) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

รัชชเมธ จันทนวล, จารึก คิริณพงค์, อำพร มณีเนียม และนิเวศน์ มณีรัตน์วงศ์. (๒๕๕๙). “การบริหารงานอย่างมีคุณภาพตามหลักธรรมาภิบาล ของเทศบาลตำบลนาประดู่ อำเภอดำรงวิทยะ จ.ปัตตานี” (๕๘๗-๕๙๓). ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ ตำบลที่วัง อำเภอยะรัง จ.ปัตตานี นครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้.

๓. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๒

๑) ชื่อ – สกุล (ภาษาไทย) ดร.ธนาวดี นิมเรือง

ชื่อ – สกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr.Tanawadee Nimrueng

๒) ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ

๓) หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ๓๘๐ ถ.สามัคคี สาย ข. ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี ๙๔๐๐๐

๔) ประวัติการศึกษา

ทางธรรม -

ทางโลก ศศ.บ. (จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ร.ม. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ph.D. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

๕) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

-

๔. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๓

๑) ชื่อ – สกุล (ภาษาไทย) นายรัชชเมธ จันทนวล

ชื่อ – สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Ratchamet Chantanual

๒) ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ

๓) หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ๓๘๐ ถ.สามัคคี สาย ข. ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี ๙๔๐๐๐

๔) ประวัติการศึกษา

ทางธรรม เปรียญธรรม ๕ ประโยค

ทางโลก พธ.บ. (รัฐศาสตร์ เอกการบริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๕) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

รัชชเมธ จันทนวล, จารึก คิริณพงค์, อำพร มณีเนียม และนิเวศน์ มณีรัตน์วงศ์. (๒๕๕๙). “การบริหารงานอย่างมีคุณภาพตามหลักธรรมาภิบาล ของเทศบาลตำบลนาประดู่ อำเภอดำรงวิทยะ จ.ปัตตานี” (๕๘๗-๕๙๓). ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ ตำบลที่วัง อำเภอยะรัง จ.ปัตตานี นครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้.

โคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” (๕๘๗-๕๙๓). ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ ตำบลที่วัง อำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้.

รัชชเมธ จันทนวล และชนิศร์ ชูเลื่อน. (๒๕๖๑). “ชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธ: ศึกษากรณีกลุ่มแสดงมโนราห์ประยุกต์ชุมชนบ้านปากน้ำวัดเลียบเทศบาลเมืองตะลัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี” (F๔๖-F๕๒). ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ ตำบลที่วัง อำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้.

